

Zlomové osmičky

Zborník príspevkov
zo VII. ročníka Medzinárodnej vedeckej konferencie
študentov a mladých vedeckých pracovníkov
organizovanej
17. mája 2018
Katedrou politológie Filozofickej fakulty
Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach,
Fakultou sociálnych vied UCM v Trnave a OZ Res publica

Tomáš DVORSKÝ

Lucia LACZKÓ

Mária PETRIKOVÁ

(eds.)

Košice 2019

Zborník vychádza ako súčasť riešenia projektu VEGA 1/0658/16
*Výskum sekundárneho analfabetizmu v Slovenskej republike (stav – kontexty
- perspektívy).*

ZLOMOVÉ OSMIČKY

*Zborník príspevkov zo Študentskej vedeckej konferencie konanej dňa
17.5.2018 Katedrou politológie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa
Šafárika v Košiciach, Fakultou sociálnych vied UCM v Trnave a OZ Res
publica*

VEDECKÍ REDAKTORI A ZOSTAVOVATELIA:

Mgr. Tomáš DVORSKÝ
Mgr. Lucia LACZKÓ
Mgr. Mária PETRIKOVÁ

VÝKONNÝ REDAKTOR:

Mgr. Tomáš DVORSKÝ

REDAKČNÁ RADA:

Dr.h.c. prof. PhDr. Marcela Gbúrová, CSc.	PhDr. Jana Šutajová, PhD.
doc. PhDr. Tomáš Koziak, PhD.	Mgr. Renáta Bzdilová, PhD.
doc. PhDr. Daniel Dobiaš, PhD.	Mgr. Alexander Onufrák, PhD.
PhDr. Jakub Bardovič, PhD.	Mgr. Gabriel Eštok, PhD.
	Mgr. Ján Ruman, PhD.

RECENZENTI:

doc. PhDr. Peter Horváth, PhD., *Katedra verejnej správy FSV UCM
v Trnave*
doc. PhDr. Daniel Dobiaš, PhD., *Katedra politológie FF UPJŠ v Košiciach*

Všetky práva vyhradené. Toto dielo ani jeho žiadnu časť nemožno
reprodukovat', ukladať do informačných systémov alebo inak
reprodukovat' bez súhlasu majiteľov práv.

Za odbornú a jazykovú stránku tejto publikácie zodpovedajú autori.

Umiestnenie:

<http://unibook.upjs.sk/predaj-vydanych-titulov/filozoficka-fakulta>
Dostupné od: 04.04.2019

ISBN 978-80-8152-732-6

OBSAH

Slovo na úvod	5
Perspektívy kandidátov na primátora Bratislavy v kontexte komunálnych volieb 2018	
Matúš MELUŠ.....	7
Postavenie mesta Bratislava v systéme verejnej správy v roku 1918 a v súčasnosti	
Katarína KUKOLOVÁ.....	23
Angažovanosť mimovládnych organizácií pri politickej zmene v roku 1998	
León RICHVALSKÝ.....	36
Prechod na osem samosprávnych krajov ako zlom v samosprávnom riadení	
Martin HALMO.....	44
Problematika krajnej pravice na Slovensku v súčasnosti	
Matúš JANKOĽA.....	56
Memy polityczne w cyberkulturze na przykładzie polskiej sceny politycznej	
Ewelina KANCIK-KOŁTUN.....	71
Voľby v prvej Československej republike a súčasnej Slovenskej republike komparácia vybraných aspektov volebnej	
Katarína LÖRINCOVÁ.....	87
20 rokov od prijatia Rímskeho štatútu: zhodnotenie pôsobenia Medzinárodného trestného súdu	
Lukáš MAREČEK.....	100
70. výročie vzniku štátu Izrael	
Lucia LACZKÓ.....	120
Rusko v roku 2018	
Mária PETRIKOVÁ.....	130

2018 - rok Si Ťin-pchinga	
Tomáš DVORSKÝ.....	139
Autori.....	154

Slovo na úvod

Rok 2018 bol rokom okrúhlych výročí historických udalostí (100 rokov od vzniku Československa, 70 rokov od februárových udalostí roku 1948, 50 rokov od sovietskej okupácie, 25 rokov od vzniku Slovenskej republiky), ktoré – viac či menej – formovali dejiny nášho národa, našej štátnej samostatnosti, našej etnicity, kultúry, občianskej zrelosti.

„Osmičkový“ rok si pripomenuli aj mnohé slovenské vedecké pracoviská a vysokoškolské kolektívy tvorivých pracovníkov, najmä však tie, ktoré sa odborne orientujú na dejiny slovenského politického vedomia, na politické dejiny Československa, ale aj na otázky spojené s rozvojom demokracie a jej deficitmi v domácom a medzinárodnom kontexte, na etnický a občiansky rozmer rozvoja štátnej idey či na kultúrne, spoločenské a civilizačné výzvy súčasnej doby.

Z môjho pohľadu je veľmi dôležité, že sa o tieto témy a ich odbornú reflexiu zaujímajú aj mladí ľudia, zvlášť študenti doktorandského štúdia z humanitných a spoločenských odborov, ktorí majú nielen kvalitné vedomosti, ale aj vyspelé spoločenské vedomie na to, aby presadzovali vo svojej generácii pozitívne hodnoty utvárané a overované v zložitých obdobiach našej spoločnosti.

Tento zborník je špeciálne zameraný na „osmičkový“ rok. Je zostavený z príspevkov doktorandov viacerých spoločenských odborov doktorandského štúdia na Univerzite Pavla Jozefa Šafárika, ale zastúpenie majú aj doktorandi študujúcich na iných akademických pracoviskách. Ide z môjho pohľadu o sympatický edičný počin mladých vzdelaných ľudí, ktorí si tento rok plný symboliky a medzinárodne významných udalostí pripomenuli predovšetkým kvalitnými intelektuálnymi výkonmi. Ich príspevky sú viac či menej tematicky ukotvené v rámci „osmičkového“ roka. Popri témach z domácej slovenskej historickej a súčasnej skutočnosti (Matúš Meluš, Katarína Kukoľová, León Richvalský, Martin Halmo, Matúš Jankoľa, Katarína Lörincová)

sa v zborníku prezentujú doktorandi (Tomáš Dvorský, Lucia Laczkó, Mária Petriková, Lukáš Mareček, Ewelina Kancik-Kořtun), ktorí svoje príspevky zamerali na zahraničnú politicko-právnu problematiku.

Chcem zdôrazniť, že každý z doktorandov priniesol do zborníka svoj vlastný odborný (teoretický, metodologický, interpretačný) a osobnostný pohľad na skúmanú problematiku, čo považujem za jeho najcennejší vklad. Je to pre mňa signál, že uvedení doktorandi majú všetky predpoklady ďalej kvalitatívne rozvíjať možnosti svojho intelektu a vedeckého talentu aj v iných zaujímavých projektoch, do ktorých sa zapoja.

Košice, 2019

Dr. h. c. prof. PhDr. Marcela Gbúrová, CSc.

Perspektívy kandidátov na primátora Bratislavy v kontexte komunálnych volieb 2018

Matúš Meluš

Leaders of cities and municipalities are an important part of each local government. Basically, every citizen of any settlement unit in Slovakia know the mayor of the municipality or the town where he lives. The importance of this post is undoubtedly related to the size of the particular settlement. I claim that probably the two most well-known Slovak mayors are those at the level of our biggest cities - Bratislava and Košice. My contribution deals with the metropolis of the Slovak Republic and the candidates for its mayor. The municipal elections in November do not have a favorite yet – it promises an interesting pre-election struggle. However, it is only slowly going on at the moment.

Úvod

Hlavné mesto každého štátu má v rámci politicko-administratívneho systému svoje špecifické postavenie. Je v ňom sústredená väčšina ústredných orgánov štátnej správy, ale aj mnoho kultúrno-spoločenských, sociálnych a iných inštitúcií s celonárodnou pôsobnosťou. Spravidla sú taktiež najväčšími, najľudnatejšími a najrozľahlejšími sídlami. Žijú v nich stovky tisíc, niekedy až niekoľko miliónov ľudí. Ich povinnosťou je zabezpečiť adekvátne služby pre občanov a splniť ich požiadavky v rôznych oblastiach. Organizácia fungujúcej metropoly by mala byť prepracovaná, presná, efektívna a finančne krytá. Samospráva tohto typu mesta vyžaduje primerane kvalifikovaných úradníkov, magistrát, poslancov zastupiteľstiev, starostov mestských častí a samozrejme primátora. Ten by mal plniť funkciu zastrešujúceho elementu a dbať na rovnováhu vo všetkých aspektoch a príslušných kompetenciách uvedených orgánov. Najviditeľnejšími predstaviteľmi samosprávy sú nepochybne primátori. Nie je vôbec výnimkou, keď sa primátorom hlavného mesta stane politik známy z národnej úrovne. Bratislava je priam ukázkovým príkladom. Otázkou je, či sú právomoci primátorov skutočne tak rozsiahle alebo ide viac o reprezentatívnu funkciu. Hlavné mestá by mali byť príkladom a zároveň dôstojným

reprezentantom štátu v zahraničí. Od ich primátorov sa preto očakáva ľudská i odborná vyzretosť.

Bratislava je súčasťou rovnomenného Vyššieho územného celku (VÚC), ale spolu s ňou k nemu patria ďalšie tri okresy – Malacky, Pezinok a Senec. Už v spomenutom rozpoložení je badať určité rozdielnosti presúvajúce sa aj do roviny primátorských kompetencií. Bratislava disponuje vlastným primátorom, no predsedom VÚC je iná osoba, funkcie sú rozdelené na rôznych úrovniach. V slovenskom prostredí zaznamenávame často tvrdý boj o primátorský post Bratislavy. Je známych niekoľko prípadov, kedy sa oň uchádzali bývalí vrcholoví politici (*J. Moravčík, M. Ftáčnik, M. Kňazko, M. Flašíková – Beňová* atď.). Chceli si tak pravdepodobne zabezpečiť ďalšie pokračovanie politického pôsobenia vo vysokej funkcii, keďže primátor Bratislavy je mediálne a verejne známa osobnosť. Dokonca si dovoľíme tvrdiť, že na podobnej úrovni ako predseda vlády alebo Národnej rady Slovenskej republiky (NR SR). Okrem reprezentatívnej funkcie je aj výkonným orgánom metropoly. Plní tiež rolu štatutára v majetkovo-právnych vzťahoch a v pracovno-právnych vzťahoch jednotlivých zamestnancov a v neposlednom rade je takisto správnym orgánom v administratívno-právnych vzťahoch hlavného mesta. Okrem verejného charakteru jeho funkcie existujú určité prekážky, resp. posty s ňou nezlučiteľné. Primátor nemôže byť zároveň starostom mestskej časti, poslancom mestského ani miestneho zastupiteľstva, taktiež je vylúčený iný zamestnanecký pomer vo vzťahu k mestu. Rovnako nemôže byť štatutárom príspevkovej alebo rozpočtovej organizácie, ktorej zriaďovateľom je hlavné mesto. Svoj post ďalej nesmie zlúčiť s funkciou vedúceho zamestnanca orgánu štátnej správy.¹

¹ ZÁKON č. 377/1990 Zb. o hlavnom meste SR Bratislave. [online], [cit. 27/6/2018]. Dostupné na internete: <<http://www.minv.sk/?zakon-snr-c-377-1990-zb-o-hlavnom-meste-sr-bratislave&subor=149282>>.

Nie je zriedkavosťou, že o najvýznamnejšiu funkciu v samospráve bojuje v prípade Bratislavy veľký počet kandidátov. Príčin je hneď niekoľko. Teritórium hlavného mesta a prislúchajúcich okresov má v sebe viacero špecifík a zaujímavostí. Bratislava je napr. jedným z dvoch slovenských miest deliacich sa na mestské časti (spolu s Košicami). Napriek tomu, že je považovaná za najmenšie európske veľkomesto, životnou úrovňou a ekonomickou vyspelosťou sa môže porovnávať s inými metropolami na starom kontinente.

1 Ostatné volebné obdobie primátora Bratislavy

V roku 2014 bol za primátora Bratislavy po prvýkrát zvolený nezávislý kandidát, ktorý deklaroval nulovú závislosť od politických strán *I. Nesrovnal*. Na druhej strane, *I. Nesrovnal* nie je v bratislavskej komunálnej politike žiadnym nováčikom. Aktivizuje sa v nej od roku 2009. V spomenutom roku sa mu okrem miestnej úrovne podarilo prebojovať aj na úroveň VÚC, teda na regionálny level. Ako poslanec mestského parlamentu zároveň zastával funkciu poslanca BSK a stal sa tiež jeho podpredsedom. Vďaka svojej profesionálnej kariére a vzdelaniu patrila do jeho gescie komisia finančnej stratégie a nakladania s mestským majetkom. Dôveru mu vyslovili aj samotné poslanecké kluby mestského zboru a zvolili si ho za predsedu grémia ich vedúcich členov. V rámci BSK sa pokúšal o naštartovanie novej stratégie turizmu a cestovného ruchu ako predseda prislúchajúcej Krajskej organizácie. Treba pripomenúť, že v tomto období vykonával mandát ako príslušník klubu SDKÚ-DS. Po problémoch vo vnútri strany z nej však odišiel a v roku 2014 sa rozhodol pre kandidatúru na post primátora hlavného mesta ako nezávislý. Podporu mu plánovala vyjadriť strana Sieť – navyše ju nepodmienila vystúpením z SDKÚ-DS. Napokon ale zostal pri svojom pôvodnom rozhodnutí a do boja o primátorský post išiel bez podpory akéhokoľvek subjektu. V kampani preto vyzdvihoval nevyhnutnosť kvalitnej spolupráce so zastupiteľmi, v ideálnom prípade absenciu

straníckych záujmov a v prvom rade upriamenie pozornosti na problematické miesta Bratislavy, resp. ich vyriešenie v záujme Bratislavčanov. V predvolebnom boji zaujali miesta jeho najväznejších súperov vtedajší primátor *Ftáčnik* spolu s bývalým politikom, hercom a podnikateľom *M. Kňazkom*. *Nesrovnal* staval svoju prezentáciu na fakte, že na rozdiel od dvoch spomenutých kandidátov nikdy nepôsobil na najvyšších postoch a nie je teda nijakým spôsobom spätý s politickými aktivitami z minulosti. *Ftáčnik* aj *Kňazko* totiž boli členmi vlád, ministrami a pohybovali sa na vrcholovej úrovni politiky. Niektorí komentátori (*M. Leško*, *D. Daniš*) prišli s teóriou, či si touto cestou nechcú dopriať dôstojné ukončenie svojho dlhoročného pôsobenia na celoštátnej politickej scéne.²

Napriek obavám sa kampaň ukázala ako pokojná, s minimálnym množstvom konfliktných situácií. Okolnosti v priebehu uverejňovania výsledkov sa vyvíjali pomerne napäto. Od prvého momentu sa zdalo, že *Ftáčnik* bude dominovať, no tento stav netrval dlho. *Nesrovnal* postupne odsunul *Kňazka* na tretie miesto a prepracoval sa na úroveň *Ftáčnikových* hlasov. Napokon môžeme konštatovať, že svojich súperov prevalcoval. Svoj volebný lístok mu odovzdalo celkovo 50 630 voličov. Druhého v poradí, *Ftáčnika*, porazil o priepastných viac ako 10-tisíc hlasov. Predvolebné prieskumy teda opäť potvrdili svoju nestabilnú a neistú povahu. Ako sme uviedli vyššie, ani jeden z nich nedával *Nesrovnalovi* vysoké šance na úspech. V každom strácal na víťaza desať a viac percent. Konečný výsledok však vyznel presne opačne. Vystúpenie z SDKÚ-DS mu v podstate pomohlo. Totožný postoj môžeme zaujať k statusu „neznámeho“ politika. Z faktu, že sa javil ako nová tvár dokázal vyťažiť maximum. Pritom v spomenutých prieskumoch verejnej mienky sa neznalosť jeho osoby hodnotila ako negatívum. Na druhej strane, v lokálnej politike hlavného mesta figuruje už od roku 2009

² HN Slovensko: Čo s východniarmi v Bratislave? Diskutovali kandidáti na primátora. [online], [cit. 28/6/2018]. Dostupné na internete: <<https://slovensko.hnonline.sk/522658-co-s-vychodniarmi-v-bratislave-diskutovali-kandidati-na-primatora-cely-zaznam>>.

a pôsobenie vo viacerých dôležitých funkciách odhaľuje charakter jeho práce. Skĺbenie týchto na prvý pohľad nevyjasnených aspektov mu s veľkou pravdepodobnosťou zaručilo prvenstvo v roku 2014. Okrem iného to zrejme možno považovať za počiatok nástupu nezávislých, resp. nestraničných politikov do pozícií v samospráve. Tento trend je pomerne jasný a jeho pokračovanie očakávam aj v nasledujúcich komunálnych voľbách. Už dnes sa väčšina poslaneckého zboru Bratislavy profiluje ako nestranička. Daný stav nevyhovuje politickým stranám a hnutiam, nakoľko oslabuje pozíciu ich kandidátov. Najnovšie zvyknú konkrétnej osobe len vyjadriť podporu bez toho, aby bola stálym členom ich stranických štruktúr. Uvedený spôsob praktizujú v podstate všetky relevantné politické subjekty na Slovensku.

Tabuľka 1: Konečné výsledky volieb primátora v Bratislave (2014)³

Meno a priezvisko kandidáta	Počet platných hlasov	Politická príslušnosť
Ivo Nesrovnal	50 630	NEKA
Milan Ftáčnik	40 481	NEKA
Milan Kňažko	35 562	NEKA
Kristína Ulmanová	904	NEKA
Peter Čiernik	811	NEKA
Andrej Palacko	495	NEKA

V programe terajšieho primátora dominovalo a dodnes dominuje niekoľko principiálnych bodov. Aktívne sa zasadzuje za ochranu Bratislavských vinogradov, podporuje systémové riešenie bratislavskej dopravy a s ním spojenú realizáciu Nosného systému Mestskej hromadnej dopravy. Takisto presadzuje integráciu prímestskej železničnej dopravy do MHD, vybudovanie prestupných uzlov

³ Štatistický úrad SR, 2014.

a záchytných parkovísk a výstavbu cyklotrás. Je podporovateľom adekvátneho urbanizmu a vhodnej výstavby. Vystupuje za odstránenie billboardov a čiernych stavieb, ktoré výraznou mierou prispievajú k zhoršovaniu kvality verejných priestranstiev a devastujú mestskú zeleň i ďalšie priestory. Hneď v úvodnom roku svojho mandátu sa musel vysporiadať s množstvom projektov, ktoré sa začali realizovať ešte za predošlého primátora. Za najzásadnejšie pokladám Park kultúry a odдыхu (PKO), revitalizáciu nábrežia Dunaja, Dúbravskú radiálu či Starý Most. Veľká skúška pre metropolu i primátora prišla v roku 2016. Slovensko na šesť mesiacov (júl – december) predsedalo Rade EÚ. Bratislavu sme preto mohli v prenesenom význame označiť za hlavné mesto Európy. Išlo o obrovskú výzvu z viacerých hľadísk – dopravy, ubytovacích služieb, prezentácie a marketingu, cestovného ruchu atď. Podľa môjho názoru sa mesto ukázalo ako mladé, dynamické a ambiciózne. Navyše skrýva potenciál, ktorý treba v budúcnosti nepochybne využiť pre zvýšenie komfortu domácich, ale i turistov a návštevníkov. Z pohľadu občanov sú dodnes pozitívne hodnotené predovšetkým opravené cesty. Celkovo ide o úseky v dĺžke viac ako 50 km. Pripočítať k tomu musíme aj nové zastávky MHD, bezbariérové chodníky, prechody pre chodcov, cyklochodníky a pod. Po dlhej dobe nečinnosti *Nesrovnal* rokoval s premiérom a príslušnými členmi vlády. Považujem za potrebné pripomenúť, že primátor hlavného mesta má právo sa zúčastňovať zasadnutí vlády, pokiaľ sú ich predmetom otázky týkajúce sa hlavného mesta. Doposiaľ túto právomoc využívali predchodcovia *I. Nesrovnala* len minimálne, čo je určite na škodu. Samozrejme, pri uvedenej vládnej dotácii na rekonštrukciu komunikácií zohralo svoju úlohu aj spomínané predsedníctvo. Primátorský vplyv a kompetencie by sa rozhodne mali prelínať so štátnou mocou. Bratislava nereprezentuje len seba, ale celú republiku. Na druhej strane, podľa mojej mienky sú síce jednorázové dotácie vhodnou pomocou, no nie systémovým riešením. Odborníci na verejnú správu radia magistrátu vykonanie kompetenčnej inventúry medzi mestom a jeho súčasťami. To by malo

Bratislave zabezpečiť jasné vymedzenie právomocí, ale aj efektívnosť a úsporu zdrojov, ktoré potrebuje na výkon všetkých funkcií hlavného mesta. Úsilím *Nesrovnala* je posilnenie kompetencií, ale aj foriem financovania metropoly. Pracovať na tom začal už na spomínanom zasadnutí vlády 13. decembra 2017. Ozrejmil, že to bolo prvá schôdza kabinetu od roku 1993 zaoberajúca sa vyslovene činnosťou a potrebami Bratislavy.⁴

2 Kandidáti na primátora Bratislavy v roku 2018

Predvolebné boje sa v našich podmienkach zvyknú rozbehnúť pomerne skoro pred samotným volebným aktom. Samozrejme, závisí to od druhu volieb, atraktivity kandidátov, spoločensko-politickej situácie a pod. V tomto smere môžem považovať blížiacu sa komunálnu voľbu za výnimočnú. Ešte polroka pred nimi neboli slovenské politické subjekty takpovediac pripravené na ich konanie. Uvedený fakt nepochybne ovplyvnil aj zatiaľ neznámy dátum ich uskutočnenia. Najčastejšie sa hovorí o 3. alebo 10. novembri. Ako vtedy uviedla napr. TASR - svoj zámer kandidovať zatiaľ ohlásil len hudobník *M. Vallo* vystupujúci ako občiansky kandidát. Ostatné mená mediálne spájané s kandidaturou sa dodnes nevyjadrili. Ide napr. o bývalého riaditeľa RTVS *V. Miku* či starostov MČ Vajnory a Karlova Ves *J. Mrvu*, resp. *D. Čahojovú*.⁵ Vyššie som tiež uviedol, že súčasní členovia zastupiteľstva sú takmer v plnom rozsahu odosobnení od straníckych záujmov a teda len jeden klub v celom zbore nesie názov príslušnej politickej strany (MOST-HÍD). Pre objektivnosť ale treba dodať, že niektorí poslanci (napr. *G. Grendel* či *O. Dostál*) sú zároveň poslancami NR SR,

⁴ TA3: *Téma dňa - Pozastavené významné investície*. [online], [cit. 28/6/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.ta3.com/clanok/1118144/pozastavene-vyznamne-investicie-ako-nahradiť-uhlie.html>>.

⁵ TASR: *Bude po RTVS šéfovať Bratislava? Mika zvažuje kandidatúru na post primátora*. [online], [cit. 28/6/2018]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/regiony/clanok/454370-bude-po-rtvs-sefovť-bratislave-mika-zvažuje-kandidaturu-na-post-primatora/>>.

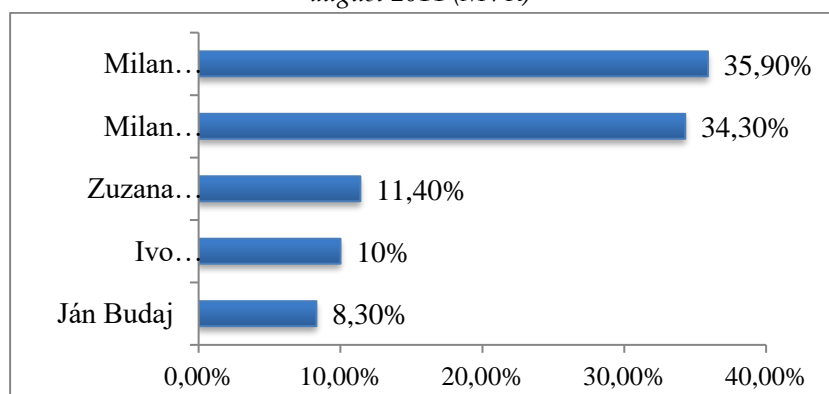
v prípade *Dostála* dokonca predsedom politickej strany (OKS). Nezávislosť teda nezaručuje kvalitu či úspešnosť poslanca a naopak.

Dnes sú okolnosti samozrejme odlišné. Treba však povedať, že ubehlo ďalších 40 dní. V minulosti strany uchádzačov o primátorské kreslá ohlasovali skôr. Pol roka pred poslednými primátorskými voľbami už voliči v Bratislave poznali troch silných kandidátov – v máji ohlásil kandidatúru *M. Kňazko* a ešte pred ním *M. Ftáčnik* aj *I. Nesrovnal*, ktorý teda napokon aj vyhral. Predseda bratislavskej krajskej organizácie SMER-u *M. Glváč* sa napr. vyjadril, že kandidáta ešte nemajú a počkajú až do leta. Najsilnejšia strana na domácej politickej scéne teda zatiaľ zdá sa neprikladá veľký význam obsadeniu postu primátora v hlavnom meste. Ostatné subjekty sa čiastočne „rozhýbali“. Do hry vstúpili aj ďalší nezávislí kandidáti, o ktorých sa dovtedy hovorilo len v rôznych úvahách. Viacerí z nich sú označovaní za relatívne silných, pričom na základe svojho vzdelania, skúseností či spoločenského statusu môžu mať tie najvyššie ambície. Ide napr. o *V. Miku*. Na oznámenie kandidatúry zvolil exteriér – Sad Janka Kráľa. Určite je tento ťah pre občanov sympatický a je vidieť, že *Mika* sa prezentuje ako ostrieľaný mediálny manažér. Bývalý riaditeľ RTVS bude bezpochyby patriť k favoritom. Za jeho éry dosiahli verejnoprávna televízia a rozhlas pozitívne ekonomické výsledky, vďaka čomu on sám získal ocenenie Manažér roka 2017.⁶ Dôkazom jeho silnej pozície je aj fakt, že ako prvý riaditeľ vydržal na čele RTVS celé funkčné obdobie. Možno je to odvážne tvrdenie, no podľa môjho názoru sa *V. Mika* umiestni na jednom z prvých troch miest. Bude tiež zaujímavé sledovať, ako sa jednotliví kandidáti budú umiestňovať v prieskumoch verejnej mienky. V ostatných komunálnych voľbách sme totiž v Bratislave zaznamenávali výrazné rozdiely v občianskych preferenciách. Na druhej strane, musíme brať do úvahy aj objednávateľa konkrétneho prieskumu,

⁶ CZWITKOVICS, T.: *Manažér roka 2017 Václav Mika: RTVS pod ním zažívala najlepšie časy.* [online], [cit. 28/6/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.etrend.sk/trend-archiv/rok-2017/cislo-46/manazerom-roka-je-vaclav-mika.html>>.

formu kladených otázok atď'. Prví traja kandidáti v spomenutých voľbách priniesli pred voľbami vlastné prieskumy s rozdielnymi číslami. V nasledujúcej tabuľke som zobrazil uvedené diferencie v popularite skúmaných kandidátov. V tomto prípade išlo o objednávku I. Nesrovnala a M. Ftáčnika.

Graf č.1: Volebné preferencie kandidátov na primátora Bratislavy – august 2014 (MVK)⁷

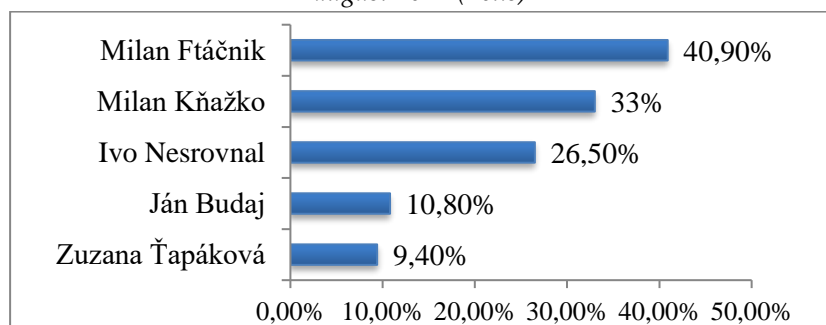

Riaditeľ MVK P. Haulík vtedy podotkol, že v prieskume sa nepresadil, lebo pre Bratislavčanov nie je všeobecne známy a približne polovica opýtaných ho vôbec nepoznala. Prirovnal ho však k prípadu už spomenutého A. Kisku vo voľbách hlavy štátu. Ten bol takisto na začiatku neznámou postavou, no vhodne zvolená forma kampane a prislúchajúci finančný kapitál ho dovedli až k prvenstvu. MVK mu teda stále dávala pomerne solídne šance a definovala ho ako jedného zo silnejších kandidátov, ktorí by mohli prehovoriť do konečného poradia. Reálne sa to ale v danej chvíli neukazovalo ako príliš pravdepodobné. Rovnako ako v prípade MVK, aj pri zisťovaní agentúry Polis sa k téme

⁷ MVK, 2014.

vyjadril jej riaditeľ. J. Baránek vyslovil presvedčenie, že zverejniť výsledky za daných podmienok nie je celkom správne. Okolnosti boli jasné – prieskum sa realizoval len pre vlastné potreby kandidáta a metodika kladenia otázok sa odvíjala od jeho exaktných požiadaviek. Anketári oslovili všetkých občanov bez ohľadu na záujem či nezáujem o voľby. V rámci tohto neštandardného postupu možno preto čiastočne spochybníť aj mieru výslednej relevantnosti. Zároveň však zostáva zachovaná výpovedná hodnota, takže *Nesrovnal* môžeme na jej základe zaradiť do širšieho okruhu favoritov.⁸ Som toho názoru, že prezentované prieskumy sa dajú porovnať len s ťažkosťami. Otázky boli postavené diferentne a líšil sa aj určený okruh vybraných kandidátov.

Graf č.1: Volebné preferencie kandidátov na primátora Bratislavy – august 2014 (Polis)⁹

Ako môžeme vidieť z vyššie uvedených údajov, prieskumy nie sú aspekt s najreálnejšou výpovednou hodnotou. Navyše, slovenský volič už viackrát ukázal, že názor môže zmeniť v poslednej možnej chvíli. Na druhej strane to však vnímam pozitívne, nakoľko kandidáti nemajú

⁸ DURDOVANSKÝ, M.: Prieskum MVK: Šancu na primátora Bratislavy majú Kňazko a Ftáčnik. In: denník SME. [online], [cit. 28/6/2018]. Dostupné na internete: <<https://bratislava.sme.sk/c/7298469/prieskum-mvk-sancu-na-primatora-bratislavy-maju-knazko-a-ftacnik.html>>.

⁹ Polis, 2014.

istotu potrebného počtu voličských hlasov a prípadné politické kalkulácie sa minú svojmu účinku. Zdá sa, že najserióznejšie poňal svoju kampaň *M. Vallo*, ktorý s ňou začal ako prvý v dostatočnom predstihu. Architekt, urbanista, mestský aktivista a hudobník súhlasil ako nezávislý s vyjadreniami strán Progresívne Slovensko a Spolu, pričom tieto sa rozhodli podporiť ho. Okrem iného nedávno uviedol, že najviac rešpektuje *V. Miku* - ako mediálneho manažéra, no riadiť mesto podľa *Valla* znamená aj poznať príklady dobrej praxe zo zahraničia, mať plán, odborný tím a podporu v zastupiteľstve. Odprezentoval podrobný dokument Plán B pre Bratislavu a získal podporu ďalších odborníkov a aktivistov. Tí budú kandidovať pod hlavičkou *Team Vallo* do mestského zastupiteľstva.¹⁰

V tábore pravicových strán panovala v posledných týždňoch taktiež neistota. Právo nominovať kandidáta na primátora mala za opozičné zoskupenie SaS - OĽaNO hnutie *I. Matoviča*. Keďže v jesenných voľbách do VÚC podporili kandidáta SaS *J. Drobu*, v komunálnych voľbách sa očakávalo presadenie sa kandidáta „matovičovcov“. Rozhodovanie sa postupne zúžilo na starostu Vajnôr *J. Mrvu* a starostu Záhorskej Bystrice *J. Krúpu*. S podporným stanoviskom SaS, OĽaNO a Sme rodina napokon pôjde do volieb starosta Vajnôr *J. Mrva*, ktorý skončil štvrtý vo vlaňajších voľbách bratislavského župana - len o 4 percentá za víťazným *Drobom* z SaS. V porovnaní s protikandidátmi mal pritom relatívne slabú mediálnu kampaň, zakladal si pri nej najmä na osobnom kontakte s voličom. Podľa vlastných slov sa ľudia už dva týždne pýta, čo chcú v meste zmeniť. V župných voľbách dostal približne 29-tisíc hlasov, z toho 9-tisíc bolo mimo Bratislavy a viac ako 20-tisíc hlasov získal v Bratislave. Samotný *Mrva* to pokladá za dobrý základ pre úspech. Výrazne vyhral najmä v Rači a Vajnorochoch, kde po-

¹⁰ TASR: *V Bratislave pribúdajú silní kandidáti na primátora. Kampaň odštartoval aj Mika*. [online], [cit. 28/6/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.etrend.sk/ekonomika/v-bratislave-pribudaju-silni-kandidati-na-primatora-kampan-odstartoval-aj-mika.html>>.

znajú výsledky jeho pôsobenia. V Bratislave určite nie je neznámy, neúspech vo voľbách do VÚC pripisuje skôr nezvládnutým prieskumom verejnej mienky.¹¹

Keďže sa OĽaNO a SaS nedohodli na spoločnom postupe s KDH, strana A. Hlinu presadzuje vlastnú kandidátku – manažérku C. Líškovú. Konzervatívne hnutie vsadilo na ženu, ktorú však mnoho Bratislavčanov nepozná. Jeho predstavitelia sa vybrali cestou I. Nesrovnala, ktorý takisto na prvý pohľad nemal veľa šanci na úspech a napriek tomu zvíťazil s relatívne veľkým náskokom. Líšková je manažérka a práve manažérsky prístup k riadeniu mesta by mal byť podľa nej povýšený nad politické záujmy. Podľa môjho názoru však kandidátka KDH nezohrá ústrednú rolu v boji o primátorský post. Jej komunálne skúsenosti sú v podstate nulové a aj napriek dlhoročnému členstvu v hnutí ju do dnes nepovažujem za jeho dominantnú postavu. Staviť na ženu sa môže javiť ako premyslený a pozitívny ťah, no obávam sa, že pre bratislavských voličov to bude málo. Pozadie minulých primátorov je toho dôkazom – prakticky všetci od roku 1993 mali bohaté väzby na celoštátnu, prípadne lokálnu politickú scénu. Aj keď sú A. Hlina a jeho spolustraníci presvedčení o Líškovej úspechu, realita bude s veľkou pravdepodobnosťou diametrálne odlišná. Na jej príklade sa dá navyše poukázať na roztrieštenosť pravicových strán. Tie sa aj napriek spoločným rokovaniam nedokázali zhodnúť na jednom kandidátovi, ktorý by bol dostatočne silnou alternatívou voči I. Nesrovnalovi.

Práve Nesrovnal je všeobecne považovaný za najväčšieho favorita novembrových volieb. Aj keď s opätovnou kandidatúrou váhal až do konca júna, jeho rozhodnutie sa dalo očakávať. Ohlásil ju symbolicky na Starom moste. Otváral sa počas jeho mandátu a pripisuje si za to prevažnú časť zásluh. Neodškriepiteľným faktom sú vyššie spomenuté

¹¹ MIKUŠOVIČ, D.: *Kandidát na primátora Ján Mrva: Bratislava môže mať plytké metro, peniaze na to budú.* [online], [cit. 28/6/2018]. Dostupné na internete: <<https://denikn.sk/1149378/kandidat-na-primatora-jan-mrva-bratislava-moze-mat-plytke-metro-peniaze-na-to-budu/?ref=tema>>.

Nesrovnalove úspechy v oblasti rozvoja samosprávy hlavného mesta. Znova sa prezentuje ako nezávislý kandidát a celú kampaň si plánuje hrať z vlastných zdrojov. Na druhej strane, niektoré jeho kroky sú dnes vnímané negatívne. Svojevoľné aktivity primátora vyústili až do zníženia jeho platu o takmer 1 200 eur, čo je približne štvrtina z celkových odmien. Zastupiteľstvo sa v júli 2017 rozhodlo, že primátor by mal prehodnotiť svoje správanie a ako sankciu mu schválilo zníženie mzdy. Poslanci *Nesrovnalovi* vyčítajú viacero závažných nedostatkov a prekračovanie právomocí. Najväčšia kritika sa vzťahuje na fakt, že nepodpisuje jednotlivé schválené uznesenia, resp. podpisuje len ich časti. Podľa niektorých poslancov je toto konanie v jasnom rozpore so zákonom. Aj keď primátor neodobril konkrétne uznesenia svojím podpisom, zastupiteľstvo ich opätovne schválilo a podarilo sa im tak prelomiť jeho veto. Domnievame sa, že okrem schválenia zníženej mzdy by mali poslanci zvoliť aj postup prešetrenia, prípadne použitie iného kontrolného mechanizmu. Ak sa naozaj preukáže nesúlad so zákonom, potom sa zníženie platu ukazuje ako dosť mierny postih. Pretrvávajúce konflikty medzi primátorom a časťou poslancov môžu trvať dlhšie obdobie, ale v konečnom dôsledku doplatia na tento stav obyvatelia. Podľa nášho názoru môžu nezhody poslancov a primátora vyústiť do nezrealizovania rozbehnutých projektov, predajov a rekonštrukcií nehnuteľností či dotačných rámcov. Ohrozené sú aj záležitosti, kde je nevyhnutná rýchlá dohoda a súhlas oboch strán - zastupiteľstva aj primátora. Primátor síce môže rozličné úkony robiť do istej miery samostatne, no poslanci majú schopnosť sabotovať jeho aktivity a jednou z možností sú tiež kontrolné orgány. Kriticky sa na adresu *Nesrovnala* vyjadrili poslanci J. Budaj či M. Borguľa.¹²

¹² NAGYOVÁ, S.: *Nesrovnal predvádza jedno salto za druhým*. [online]. [cit. 29/6/2018]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/regiony/clanok/361712-nesrovnal-predvadza-jedno-salto-za-druhym/>>.

Záver

Hlavné mestá majú v súčasnosti nezameniteľné a jedinečné postavenie medzi ostatnými samosprávnymi korporáciami. Bratislava má z hľadiska územno-správneho členenia a administratívneho postavenia odlišný status. Za hlavný nedostatok označujem nejednotný samosprávny status, kedy je v podstate okresným a krajským mestom, no nemá výlučné postavenie kraja v štýle napr. Prahy. K BSK patria okrem metropoly aj ďalšie tri okresy – Senec, Pezinok a Malacky spolu s niekoľkými desiatkami, až stovkami obcí. V reálnom fungovaní samosprávy to prináša veľké množstvo komplikácií. Samotný primátor v tomto procese zohráva nezameniteľnú úlohu. Jeho kompetencie sú síce formálne predpísané, no v krízových situáciách existuje možnosť ísť nad rámec. Zaznamenávame množstvo odchýliek a nezrovnalostí zákonnej úpravy a praktického výkonu celomestskej politiky. Vedúci predstavitelia samospráv hlavných miest majú presne vymedzený rámec svojej pôsobnosti, no v určitých krízových a špecifických situáciách konajú aj mimo neho. Na druhej strane, nemôžu si uplatňovať svojvôľu a takmer všetky rozhodnutia podliehajú schváleniu v mestskom zastupiteľstve. Kooperácia s poslancami je dôležitou súčasťou decízneho systému, keďže zloženie mestského parlamentu nemusí vždy korešpondovať s politickou príslušnosťou primátora. Väčšie či menšie komplikácie z toho plynú prakticky každému primátorovi.

V hlavnom meste SR teda kandidatúru na primátora ohlásili zatiaľ šiesti kandidáti. Okrem súčasného primátora *I. Nesrovnala* tak urobili predseda strany NAJ *V. Béreš*, architekt a mestský aktivista *M. Vallo*, starosta bratislavskej mestskej časti Vajnory a bratislavský mestský poslanec *J. Mrva*, bývalý generálny riaditeľ RTVS *V. Mika* a *C. Líšková*, ktorú ako kandidátku predstavilo KDĽ. Ďalší ľudia spájaní s týmto postom sú napr. mestský poslanec a zároveň poslanec NR SR *J. Budaj*, bývalý primátor Bratislavy *M. Ftáčnik* či starostka Karlovej Vsi *D. Čahojová*.

Literatúra:

- CZWITKOVICS, T.: *Manažér roka 2017 Václav Mika: RTVS pod ním zažívala najlepšie časy.* [online], [cit. 28/6/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.etrend.sk/trend-archiv/rok-2017/cislo-46/manazerom-roka-je-vaclav-mika.html>>.
- DURDOVANSKÝ, M.: *Prieskum MVK: Šancu na primátora Bratislavy majú Kňazko a Ftáčnik.* In: *denník SME.* [online], [cit. 28/6/2018]. Dostupné na internete: <<https://bratislava.sme.sk/c/7298469/prieskum-mvk-sancu-na-primatora-bratislavy-maju-knazko-a-ftacnik.html>>.
- HN Slovensko: *Čo s východniarmi v Bratislave? Diskutovali kandidáti na primátora.* [online], [cit. 28/6/2018]. Dostupné na internete: <<https://slovensko.hnonline.sk/522658-co-s-vychodniarmi-v-bratislave-diskutovali-kandidati-na-primatora-cely-zaznam>>.
- MIKUŠOVIČ, D.: *Kandidát na primátora Ján Mrva: Bratislava môže mať plytké metro, peniaze na to budú.* [online], [cit. 28/6/2018]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/1149378/kandidat-na-primatora-jan-mrva-bratislava-moze-mat-plytko-metro-peniaze-na-to-budu/?ref=tema>>.
- NAGYOVÁ, S.: *Nesrovnal predvádza jedno salto za druhým.* [online]. [cit. 29/6/2018]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/regiony/clanok/361712-nesrovnal-predvadza-jedno-salto-za-druhym/>>.
- TA3: *Téma dňa - Pozastavené významné investície.* [online], [cit. 28/6/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.ta3.com/clanok/1118144/pozastavene-vyznamne-investicie-ako-nahradit-uhlie.html>>.
- TASR: *Bude po RTVS šéfovať Bratislave? Mika zvažuje kandidatúru na post primátora.* [online], [cit. 28/6/2018]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/regiony/clanok/454370-bude-po-rtvs-sefovati-bratislave-mika-zvazuje-kandidaturu-na-post-primatora/>>.
- TASR: *V Bratislave pribúdajú silní kandidáti na primátora. Kampaň odštartoval aj Mika.* [online], [cit. 28/6/2018]. Dostupné na webe: <<https://www.etrend.sk/ekonomika/v-bratislave-pribudaju-silni-kandidati-na-primatora-kampan-odstartoval-aj-mika.html>>.

ZÁKON č. 377/1990 Zb. o hlavnom meste SR Bratislave. [online], [cit. 27/6/2018]. Dostupné na internete: <<http://www.minv.sk/?zakon-snr-c-377-1990-zb-o-hlavnom-meste-sr-bratislave&subor=149282>>.

Postavenie mesta Bratislava v systéme verejnej správy v roku 1918 a v súčasnosti

Katarína Kukoľová

In November 1918, Bratislava became part of Czechoslovakia, and membership of the new Republic was of major importance for Bratislava. Since Bratislava was the largest city in the Slovak part of the country, with well-established infrastructure, it became the informal capital of Slovakia - the center of Slovak political, economic and cultural life. Its central position was decided when the city became the headquarter of the Ministry with the power to manage Slovakia headed by Vavro Šrobár. The ministry operated until 1928, when Bratislava became the official establishment of the Slovak Land, run by the president of Slovak land. Nowadays the position of Bratislava is different, as it is the capital of an independent country and at the same time the center of the Bratislava Autonomous Region. The contribution will focus on comparisons of these periods in the context of their status within the public administration system.

Úvod

Vznik moderného demokratického štátu, a zároveň rozpad monarchie, znamenal pre slovenskú časť a aj samotnú Bratislavu slobodný vlastenecký, politický a občiansky vývoj, ktorý nadobudol novú perspektívu. Proces vzniku ČSR a začleňovanie Slovenska do novovzniknutého štátu boli sprevádzané porážkou vtedajších vládnucich mocností a víťazstvom štátov pôsobiacich počas 1. svetovej vojny na strane Dohody. Výrazný vplyv na rozvoj demokratických myšlienok Slovenska mali predovšetkým slovenské menšiny pôsobiacich v Spojených štátoch. Toto úsilie vyvrcholilo 30. mája 1918, kedy Slováci a Česi podpísali *Pittsburskú dohodu* o zriadení spoločného štátu, v ktorom malo mať Slovensko vlastnú správu. 18. októbra 1918 predstavitelia budúcej ČSR uverejnili *Vyhlásenie nezávislosti*,¹ v ktorej svetu oznámili vznik nového štátu na mape, vznik demokratickej ČSR. Slovenskí politici, sa aj napriek silnejúcim maďarským útlakom,

¹ Tzv. Washingtonská deklarácia.

rozhodli vytvoriť slovenskú národnú radu. Desať dní od *Vyhlásenia nezávislosti* Národný výbor v Prahe prevzal moc a oficiálne vyhlásil ČSR. 30. októbra 1918 na povolenom verejnom zhromaždení v Martine sa ustanovila Slovenská národná rada a prijala sa *Martinská deklarácia*, v ktorej bolo definitívne potvrdené pripojenie Slovenska s Českom.²

Keď sa v histórii rozpadali staré impéria a vznikali nové štáty, zvyčajne sa ich hlavnými mestami stávali tie, ktoré boli prirodzenými historickými centrami národného, politického, spoločenského a kultúrneho života. To však nebol prípad dnešnej Bratislavy. Naopak, dovtedajšími centrami slovenskej časti monarchie boli iné mestá,³ ktoré sa nádejali, že budú hlavným mestom krajiny, keďže sa v nich dovtedy diali všetky národné aktivity. Rovnako, tomu nenasvedčovalo ani etnické zloženie či iné charakteristiky mesta.⁴

Čo sa teda so samotnou Bratislavou po roku 1918 stalo? Ako ďalej sa vyvíjala a aké plány s ňou mali jednotliví predstavitelia? To bude predmetom ďalších častí článku, v ktorom sa okrem historických súvislostí pozrieme aj na postavenie Bratislavy v dnešnom svetle. Do porovnania postavíme postavenie Bratislavy počas prvej ČSR, jednak ako sa vyvíjalo jej postavenie v rámci republikového či svetového priestoru, ale zároveň ako sa formovala jej organizácia v rámci verejnej správy a jednotlivých reformných krokov, ktoré vládne moce prijímali. V tomto kontexte sa pozrieme aj na jej pozíciu v súčasnosti, teda v čase, keď Bratislava figuruje ako samostatné, hlavné mesto Slovenskej republiky. Aké postavenie má dnes, v súčasnej systéme verejnej správy.

² MICHELA, M.: *Pod heslom integrity. Slovenská otázka v politike Maďarska 1918-1921*. Bratislava: Kalligram, 2009.

³ V prvom rade to bol Martin.

⁴ TIŠLIAR, P.: *Pressburg - Pozsony - Prešporok*. In. *Historická revue*. 3/2015.

1 Postavenie mesta v rámci verejnej správy po roku 1918

So vznikom nového štátu, prirodzene, vznikali aj diskusie a myšlienky politikov smerované k budúcnosti verejnej správy. Ako najjednoduchšie sa v tom čase zdalo prebratie pôvodnej správy z čias monarchie, ktoré sa udialo na základe *recepčného zákona*.⁵ Článok č. 3 tohto zákona hovoril: „*Všetchny úřady samosprávné, státní a župní, ústavy státní, zemské, okresní a zejména i obecní jsou podřízeny Národnímu výboru a prozatím úřadují a jednají dle dosavadních platných zákonů a nařízení.*“

Na Slovensku to bol vzor uhorskej správy, čo pre Bratislavu znamenalo udržanie statusu municipálneho mesta. Čo však pojem „municipálne mesto“ ako také znamená? Po roku 1918 na území Slovenska bolo takýchto miest štyri. Vykonávali kompetencie a úlohy v rámci svojej vlastnej samosprávy, sprostredkúvali štátnu administratívu, vydávali štatúty a predkladali politické petície. Na čele takýchto miest (teda aj na čele Bratislavy) stál „župan“, ktorý v konečnom dôsledku pôsobil ako zástupca vlády. Administratívu mesta viedol tzv. „mešťanosta“ predsedajúci mestskej rade, ktorá bola výkonným orgánom municipálneho výboru a spravovala ekonomickú stránku mesta. Municipálny výbor bol spolovice volený, spolovice tvorený najbohatšími mešťanmi, ktorí mali kompetenciu voliť časť mestských úradníkov. Bratislava v tom čase (na rozdiel od súčasnosti) vystupovala ako samosprávne mesto s právomocou župy, nepodliehajúce žiadnej župe (na rozdiel od súčasnosti) a podliehajúce priamo ministerstvu vnútra sídliaceho v Prahe. Dôležité postavenie malo aj v tom, že vo svojich územných obvodoch vykonávala Bratislava taktiež aj právomoci okresného stupňa verejnej správy.⁶

4. decembra 1919 vládne mocnosti Slovenska rozhodli, že Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska, bude s konečnou platnosťou presídlené práve do Bratislavy. Tento orgán vykonával

⁵ prijatý 28. októbra 1918 ako zákon č. 11/1918 Zb.

⁶ VOLKO, V.; KIŠ, M.: *Stručný prehľad vývoja územného a správneho členenia Slovenska*. Bratislava, Ministerstvo vnútra SR, 2007.

zákonodarnú i výkonnú moc v rámci Slovenska. Plnil všetky funkcie potrebné na to, aby sa zabezpečil plynulý prechod Slovenska k novému štátu. Okrem toho vytváralo na Slovensku organizáciu správnych inštitúcií, obsadzovalo miesta županov, úradníkov, budovalo sieť súdnictva a laicky povedané „poslovenčovalo“ školstvo. Malo teda postavenie výhradne regionálneho vládneho orgánu, s kompetenciou len pre územie Slovenska a zodpovedalo sa priamo československej vláde. Presun tejto ustanovizne znamenal pre Bratislavu významný krok, keďže išlo o najdôležitejší orgán štátnej správy, čím sa potvrdilo postavenie mesta ako jediného centra slovenskej časti 1. ČSR.⁷

Diskusie o reforme systému verejnej správy v novom štáte silneli, bolo nutné prijať isté právne opatrenia, ktoré by viedli k vytvoreniu jednotného systému aplikovateľného rovnako pre českú aj slovenskú časť unitárneho štátu. V roku 1920 vtedajšia vláda predložila zákonodarnému zboru návrh zákona o zriadení župných a okresných úradov v rámci ČSR. Právnu úpravu zástupcovia štátu prijali a pod názvom *Zákon o župnom zriadení č. 126/1920 Zb.* sa aplikoval do praxe (napokon iba v slovenskej časti územia) v roku 1923.

V tomto roku nastala zmena aj v postavení Bratislavy, kedy sa stala mestom so zriadeným magistrátom. Zásadný rozdiel v postavení mesta nastal predovšetkým v tom, že v rámci tohto usporiadania Bratislava oficiálne podliehala Bratislavskej župe. Zmenou oproti predošlej organizácii bolo aj postavenie jednotlivých úradníkov. Celá slovenská správa prešla poštátnením a takto „odzverené“ kompetencie správy mesta Bratislava vykonával mestský notársky úrad. Vplyv štátnej verejnej správy bol pochopiteľne viditeľný aj na samotnom zložení mestského zastupiteľstva. Okrem volených členov v ňom

⁷ VOJÁČEK, L.; KOLÁRIK, J.; GÁBRIŠ, T.: *Československé práve dejiny*. Bratislava: Eurokódex s.r.o., 2013.

so zvláštnymi právami hlasovali aj traja úradníci mestského notárskeho úradu a piati odborníci, ktorých nominovala pražská vláda.⁸

Roky ukázali, že prostredníctvom župného zákona sa nepodarilo úplne odstrániť prvky dualizmu, ale naopak výrazne ich posilniť. Potreba unifikácie verejnej správy sa tak opäť stala nosnou témou a silnejúca potreba prijatia správnej reformy, smerujúca k jednotnému modelu politickej správy, naberala na význame. Prejavom bolo prijatie nového administratívno-teritoriálneho usporiadania na strednom a nižšom stupni: zriadenie modelu krajina- okres.⁹

Nové reformné usporiadanie sa malo uskutočniť prijatím *Zákona č. 125/1927 Zb. o organizácii politickej správy*. Podľa tejto právnej úpravy bolo župné zriadenie zrušené a vzniklo tzv. krajinské zriadenie, kde sa republika rozdelila na 4 krajiny – Českú, Moravsko-sliezskú, Slovenskú a Podkarpatskoruskú. Skonštruovaný návrh mal pôvodne predstavovať novelizáciu župného zákona z roku 1920, avšak v praxi bol vytvorený úplne nový, odlišný model regionálnej správy. Základnou administratívnou a správnu jednotkou bola podľa tejto novely krajina, čo odpovedalo skôr českej tradícii. Pre slovenskú časť územia krajinské zriadenie znamenalo nový druh územnej jednotky, ktorú v nedávnej minulosti obyvatelia nepoznali a nemala žiadne dejinné opodstatnenie. Ako uvádza *Gurňák*¹⁰, krajinské zriadenie znamenalo prvé územné členenie platné pre celé územie republiky. Samotný návrh správnej reformy bol na ministerstve vnútra pripravený už pravdepodobne od konca roku 1926. Diskusie vyústili do prijatia tzv. *Organizačného zákona*, ktorý sa prijal v roku 1928.

Keďže každá krajina v rámci Česko-slovenského štátu vystupovala ako samostatná právnická osoba, mala právo nadobúdať preberať

⁸ VOLKO, V; KIŠ, M.: *Stručný prehľad vývoja územného a správneho členenia Slovenska*. Bratislava, Ministerstvo vnútra SR, 2007.

⁹ HUBENÁK, L.: *Právne dejiny Slovenska do roku 1918*. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2001.

¹⁰ GURŇÁK, D.: *Regionálna štruktúra Slovenska*. In: *Regionálne dimenzie Slovenska*. 2014.

na seba záväzky. Tie mohla vykonávať na základe svojich vlastných orgánov. Vznikli tak: krajinské zastupiteľstvo, krajinský výbor, komisie, krajinský prezident s úradníctvom krajinského úradu.¹¹

Počas tohto zriadenia Bratislava naďalej figurovala ako mesto so zriadeným magistrátom, avšak s tým rozdielom, že už nepodliehala Bratislavskej župe, keďže tá (rovnako ako aj ostatné župy na Slovensku) bola zrušená. Ako bolo spomenuté, s novou koncepciou verejnej správy vznikli v rámci Bratislavy, centra Slovenskej krajiny, nové správne orgány. Najvyšší z nich – Krajinský úrad, prebral všetky kompetencie Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska.¹² Vznik tohto orgánu (rovnako ako aj presídlenie Ministerstva pre správu Slovenska) a jeho umiestnenie práve v Bratislave, malo pre samotné mesto kľúčový význam. Krajinský úrad pôsobil nielen ako istý spojovací článok medzi jednotlivými ministerstvami ČSR a okresmi, ale aj medzi mestami a obcami na území Slovenska. Zodpovedal priamo Ministerstvo vnútra sídliaceho v Prahe a jemu podliehali všetky slovenské okresné úrady, štátne policajné úrady, neskôr dokonca schvaľoval aj starostov obcí.¹³

Samotná Bratislava bola počas prvej republiky rozdelená na päť¹⁴ mestských obvodov respektíve častí, a to Staré mesto, Ferdinandovo mesto (od roku 1920 Vinohrady), Mesto Františka Jozefa (od roku 1920 Dunajská štvrť), Mesto Márie Terézie/Terezino mesto (od roku 1920 Podzámok – Podhradie a Vydrice) a Nové mesto (od roku 1920 Blumenthal).¹⁵

¹¹ SCHELLE, K.: *Organizace československého státu v meziválečném období (1918-1938)*. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2006.

¹² Tým Ministerstvo pre správu Slovenska zaniklo.

¹³ ŠPROCHA, B.; TIŠLIAR, P.: *Demografický obraz Slovenska v sčítaniach ľudu 1919-1940*. Brno: Tribun EU, 2012.

¹⁴ Dnes ich je 17.

¹⁵ GRYGA, B.: *Územie hl. mesta SR Bratislavy v číslach: Mestské obvody, mestské časti, urbanistické obvody*. Bratislava: Mestská správa Štatistického úradu SR, 1995.

Krajinské zriadenie, teda aj postavenie a podoba Bratislavy v rámci tejto organizácie, fungovala až do roku 1938. V októbri 1938 Nemci obsadili a získali Petržalku a Dunajský most sa tak stal priamou hranicou s Nemeckom. O mesiac na to nastalo aj odstúpenie Devína v prospech fašistického Nemecka. Rok na to pre Slovensko a samotnú Bratislavu nastala radikálna zmena, keďže sa stala hlavným mestom samostatného Slovenského štátu.¹⁶

2 Súčasnú postavenie mesta

Sto rokov neskôr, v roku 2018 sa pozeráme na Bratislavu úplne inak. V čom spočíva najväčší rozdiel v jej postavení?

V prvom rade sa musíme pozrieť do deväťdesiatich rokov, kedy sa Bratislava po takmer 50 rokoch stala opäť hlavným mestom samostatného Slovenska. Nežná revolúcia, naštartovala novú etapu v živote Slovákov a Čechov. Práve november 1989 postavil slovenskú a českú spoločnosť pred vyriešenie rozhodujúcej úlohy: na jednej strane sa vysporiadať s dobou komunistického režimu a na strane druhej skonkretizovať základné ciele spoločenskej zmeny na úrovni politickej, sociálnej i ekonomickej. Hnacím motorom demokratického prelomu na Slovensku bolo občianske hnutie Verejnosť proti násiliu, ktorá práve v Bratislava začala organizovať svoje činnosti. Už vtedy sa Bratislava stala jadrom demokratických zmien, keďže práve tam sa odohrali všetky protesty v rámci slovenskej časti bývalého Česko-slovenska.¹⁷

Po prijatí *Deklarácie SNR o zvrchovanosti SR* v júli 1992 a *Ústavy Slovenskej republiky* 1. septembra 1992 v Bratislave sa zástupcovia víťazných politických strán v Čechách a na Slovensku dohodli na pokojnom rozdelení štátu. 1. januára 1993 vznikli v srdci Európy dva nové autonómne subjekty medzinárodného práva: Slovenská republika

¹⁶ ZEMKO, M.: *Občan, spoločnosť, národ v pohybe slovenských dejín*. Bratislava: Historický ústav SAV vo vydavateľstve Prodama, spol. s r. o., 2010.

¹⁷ LONDÁK, M.; MICHÁLEK, S.: *20 rokov samostatnej Slovenskej republiky. Jedinečnosť a diskontinuita historického vývoja*. Bratislava: VEDA, 2014.

a Česká republika. Tento čas predstavoval pre Bratislavu ďalší medzník v novodobých dejinách štátu. Na základe zákona NR SR z 13. septembra 1990 o hlavnom meste Slovenskej republiky Bratislave č. 377/1990 Zb. určil Bratislave štatút hlavného mesta. Stanovil, že v Bratislave, ako v hlavnom meste Slovenskej republiky, sídlia všetky centrálné inštitúcie. „Bratislava je hlavným mestom Slovenskej republiky a pravidelným sídlom prezidenta Slovenskej republiky, Národnej rady Slovenskej republiky (ďalej len „národná rada“) a vlády Slovenskej republiky (ďalej len „vláda“).“¹⁸

Fakt, že v Bratislave po roku 1993 sídlili všetky centrálné inštitúcie, ktoré každý samostatný a autonómny štát má, bolo jasné, že po sto rokoch akceptácie Bratislavy ako jadra Slovenska, sa jej postavenie radikálne zlepšilo. Spomínaný zákon hovorí, že ministerstvá ako ústredné orgány štátnej správy majú za povinnosť prerokúvať s Bratislavou, ako obecnou jednotkou, návrhy stratégie hospodárskeho a sociálneho rozvoja, ktoré sa týkajú záujmov a potrieb jej obyvateľov. Bratislava prerokúva s vládou a ministerstvami svoju stratégiu hospodárskeho a sociálneho rozvoja a predkladá jej návrhy, ktoré sa týkajú plnenia funkcie hlavného mesta Slovenskej republiky.

Bratislava má dnes postavenie samostatného územného samosprávneho a správneho celku SR. Vykonáva územnú samosprávu patriacu obci a plní úlohy štátnej správy prenesené na obec zákonom. V tomto zmysle má vytvorené orgány, ktoré dané kompetencie vykonávajú. Sú nimi obligatórne, primátor a mestské zastupiteľstvo. Mestské zastupiteľstvo ako zákonodarný orgán si môže kreovať svoje vlastné orgány, ktorými sú mestská rada a príslušné komisie. Všetky odborné, administratívne a organizačné práce súvisiace s plnením úloh mestských or-

¹⁸ ods.1, § 1, zákona č. 377/1990 Zb. p hlavnom meste Slovenskej republiky Bratislave.

gánov plní magistrát Bratislavy, ktorý riadi riaditeľ. Vymenúva a odvoláva ho primátor a zúčastňuje sa zasadnutí mestskej rady a mestského zastupiteľstva s poradným hlasom.¹⁹

Bratislava je vo svojej podstate mesto spravované magistrátom, mestským zastupiteľstvom a primátorom hlavného mesta SR Bratislavy. Jeho územie je na rozdiel od predošlých piatich mestských častí rozdelené na 17, ktoré sú spravované vlastnými miestnymi zastupiteľstvami na čele so starostami.

Bratislava je v súčasnosti súčasťou a sídlom všetkých orgánov Bratislavského vyššieho územného celku (resp. Bratislavského samosprávneho kraja). Pojem „vyšší územný celok“ vznikol na základe zákona č. 302/2001 Zb. o samospráve vyšších územných celkov. Orgánmi BSK sú predseda a zastupiteľstvo. Čo je v kompetencie Bratislavského kraja? Rovnako ako sedem ostatných krajov vykonáva pôsobnosť v oblastiach pozemných komunikácií, cestnej dopravy, železníc, civilnej ochrany, sociálnej pomoci, územného plánovania, školstva, telesnej kultúry, divadelnej činnosti, múzeí a galérií, osvetovej činnosti, knižníc, zdravotníctva, humánnej farmácie, regionálneho rozvoja a cestovného ruchu. Takisto má BSK synchronizovať rozvoj a spoluprácu s obcami v jeho územnom obvode pri tvorbe programov sociálneho a ekonomického rozvoja týchto obcí, vykonávať vlastnú investičnú činnosť a podnikateľskú činnosť v záujme zabezpečenia potrieb obyvateľov samosprávneho kraja.

Na základe spomínaných skutočností vieme povedať, že Bratislava ako taká má v súčasnosti veľmi špecifické postavenie. Okrem výkonu trojstupňového riadenia samosprávy, je hlavným mestom, ktoré usídľuje všetky centrálné orgány. Význam mesta stúpol, a dnes sa posilňuje aj v rámci európskeho priestoru. Vstupom Slovenska do Európskej únie v roku 2004 sa Bratislava stala súčasťou systému

¹⁹ Zákon č. 302/2001 Zb. o samospráve vyšších územných celkov.

európskych metropol, o čom svedčí aj množstvo jeho kontaktov, projektov a aktivít na rozličnej úrovni a rôzneho druhu.

Záver

Dnes, v roku 2018, keď si pripomíname sté výročie vzniku Československej republiky je na mieste zamýšľať sa nad úrovňou a dostatočnosťou postavenia mesta Bratislavy ako hlavného mesta Slovenska. Na základe zhodnotených súvislosti za jednotlivé obdobia vieme posúdiť klady a zápory jednotlivých organizačných štruktúr verejnej správy, v rámci ktorých bola Bratislava umiestnená.

Počas obdobia prvej Československej republiky, teda v rokoch 1918-1938 verejná správa prechádzala mnohým reformným krokom, za ktoré stáli široké politické diskurzy. Bratislava ako taká prešla od municipálneho mesta z čias Uhorskej správy až po mesto so zriadeným magistrátom. Rovnako stála v pozícií mimo, a zároveň si vyskúšala aj súčasť župy. Je veľmi náročné zhodnotiť či jednotlivé typy organizačných štruktúr správy komplexne riešili všetky zverené kompetencie a či Bratislava v rámci svojej pôsobnosti fungovala efektívne respektíve nie, keďže ide o časovo veľmi krátke úseky.

Mnoho teoretikov, ako to býva, sa prikláňa k rôznym názorovým pólom. Dnes prevláda názor (predovšetkým v radoch vedenia mesta, či Bratislavského kraja), že trojstupňové riadenie mesta Bratislava je neefektívne. Pri súčasnej pôsobnosti mesta, 17 mestských častí aj kraja na tom istom území totižto veľakrát, dochádza k roztriešteniu zodpovednosti v jednotlivých kompetenciách. „V Bratislave mesto nie je stavebným úradom, keďže stavebné úrady sú na jednotlivých mestských častiach – no aj napriek tomu za územný rozvoj Bratislavy zodpovedá mesto," uviedol jeden z príkladov," uviedol ako príklad v rozhovore pre denník Pravda súčasný primátor Bratislavy I. Nesrovnal. Práve on sa prikláňa k názoru, že Bratislava ako hlavné mesto by malo mať zvláštne, zákonom vyhradené kompetencie, keďže aj napriek tomu, že je hlavným mestom a plní

si z toho vyplývajúce reprezentačné, bezpečnostné, kultúrne či politické funkcie, financovaná je zatiaľ rovnako ako všetky ostatné (aj úplne malé) obce na Slovensku.²⁰

Spornou témou je priamo financovanie mesta Bratislava. Chybu vidíme práve v tom, že hlavné mesto doteraz nemá vlastnú kapitolu v štátnom rozpočte, čo je v súčasnosti bežné pre väčšinu európskych metropol. I keď je sídlom najvyšších štátnych inštitúcií, kľúčových úradov pôsobiacich v rámci celého štátu, či najväčším slovenským univerzitným centrom, z pohľadu štátu a vládnych kruhov je nanajvýš v pozícii bežného krajského mesta. Ročne hospodári so zanedbateľnou čiastkou. Pre porovnanie, napríklad mesto Brno funguje až s dvojnásobne väčším rozpočtom ako Bratislava.

Faktom je, že priamo v Bratislave sídli aj najviac zamestnávateľov, vďaka ktorým sa vytvára najviac HDP, prichádza tu čím ďalej tým viac súkromných investorov. Čo to ale znamená pre Bratislavu? Zisk? V realite mesto samotné však skôr živorí. Už roky zápasí s obrovskou zadlženosťou, ktorý vznikol hneď ako sa Bratislava po rozdelení federácie stala ozajstnou metropolou - ocitla sa v nepriazni vtedajších *Mečiarových* vlád.

K spomínaným problémom, ktoré úzko súvisia s momentálnym postavením mesta Bratislava, prispieva aj nárast obyvateľov. Ide však o nárast tých, ktorí v nej prechodne bývajú či denne do nej za prácou, vzdelávaním a zábavou z celého regiónu či celého Slovenska dochádzajú. Za týchto ľudí (čo v nej nie sú trvalo prihlásení) však mesto nedostáva žiadne finančné prostriedky z podielových daní, aj napriek tomu, že rovnako ako tí s trvalým pobytom tvoria odpad či využívajú cesty, o ktoré sa tiež musí postarať a spravovať ich. Na rozdiel od iných slovenských miest má totiž Bratislava povinnosť zo svojich vlastných zdrojov opravovať aj cesty I. a II. triedy nachádzajúcich sa na svojom

²⁰ PACHEROVÁ, S.: *Postavenie Bratislavy bude silnejšie*. In: *Pravda*. 2016.

území. Vybraté dane z motorových vozidiel, ktoré by mohla Bratislava využiť ako svoj finančný zdroj, však plynú do štátnej pokladnice.

Bratislava si v rámci finančnej stránky polepšila vstupom do Európskej únie. V rámci eurofondov si pomohla napríklad pri rekonštrukcii Starého mosta s električkovou traťou či pri nákupe nových vozidiel MHD. Avšak ostáva otáznou nakoľko je takáto pomoc z európskeho spoločenstva postačujúca.²¹

Záver príspevku chceme venovať samotnej otázke, ktorá by mohla slúžiť ako spúšťač pre budúce diskusie. Je momentálne postavenie Bratislavy, ako hlavného mesta, postačujúce? Nakoľko by sa mali brať do úvahy aj historické súvislosti, ktoré sme v úvodných častiach príspevku opísali?

Literatúra:

- GRYGA, B.: *Územie hl. mesta SR Bratislavy v číslach: Mestské obvody, mestské časti, urbanistické obvody*. Bratislava: Mestská správa Štatistického úradu SR, 1995.
- GURŇÁK, D.: *Regionálna štruktúra Slovenska* In: *Regionálne dimenzie Slovenska*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2014.
- HUBENÁK, L.: *Právne dejiny Slovenska do roku 1918*. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*. [Online], [cit. 13/05/2018]. Dostupné na internete: <<https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/8411>>.
- LONDÁK, M.; MICHÁLEK, S.: *20 rokov samostatnej Slovenskej republiky. Jedinečnosť a diskontinuita historického vývoja*. Bratislava: VEDA, 2014.
- MICHELA, M.: *Pod heslom integrity. Slovenská otázka v politike Maďarska 1918-1921*. Bratislava: Kalligram, 2009.
- PACHEROVÁ, S.: *Postavenie Bratislavy bude silnejšie*. In *Pravda*. [online], [cit. 12/05/2018]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/regiony/clanok/391146-postavenie-bratislavy-bude-silnejsie/>>.
- SCHELLE, K.: *Organizace československého státu v meziválečném období (1918-1938)*. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2006.

²¹ PACHEROVÁ, S.: *Postavenie Bratislavy bude silnejšie*. In: *Pravda*. 2016.

- ŠPROCHA, B; TIŠLIAR, P.: *Demografický obraz Slovenska v sčítaniach ľudu 1919-1940*. Brno: Tribun EU, 2012.
- TIŠLIAR, P.: *Pressburg - Pozsony –Prešporok* In. *Historická revue*. 3/2015. [online], [cit. 10/05/2018]. Dostupné na internete: <[http://www.historickarevue.com /clanok/pressburg-pozsony-presporok](http://www.historickarevue.com/clanok/pressburg-pozsony-presporok)>.
- VOJÁČEK, L.; KOLÁRIK, J.; GÁBRIŠ, T.: *Československé právne dejiny*. Bratislava: Eurokódex s.r.o., 2013.
- VOLKO, V; KIŠ, M.: *Stručný prehľad vývoja územného a správneho členenia Slovenska*. Bratislava, Ministerstvo vnútra SR, 2007.
- Zákon č. 11 /1918 Zb. o zriadení samostatného štátu Československého. [online], [cit. 10/05/2018]. Dostupné na internete:<<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/797/1/2>>.
- Zákon č. 126 /1920 Zb. o zriadení župných a okresných úradov v Československej republike. [online], [cit. 10/05/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/1707/1/2?vtextu=126/%201920#lema0>>.
- Zákon č. 125 /1927 Zb. o organizácii politickej správy. [online]. [cit. 10/05/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/4458/1/2?vtextu=1927#lema0>>.
- Zákon č. 377/1990 Zb. o hlavnom meste Slovenskej republiky Bratislave. [online]. [cit. 12/05/2018]. Dostupné na internete:<<https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1990/377/20170101>>.
- Zákon č. 302/2001 Zb. o samospráve vyšších územných celkov (zákon o samosprávnych krajoch). [online]. [cit. 12/05/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2001/302/20170331>>.
- ZEMKO, M.: *Občan, spoločnosť, národ v pohybe slovenských dejín*. Bratislava: Historický ústav SAV vo vydavateľstve Prodama, spol. s r. o., 2010.

Angažovanosť mimovládnych organizácií pri politickej zmene v roku 1998

León Richvalský

The paper deals with the impact of non-governmental organizations on political decision-making in the country. Representatives of the non-governmental sphere often have political interests that they seek to achieve in a variety of ways. But to what extent is the engagement of these organizations permissible, and when does it go beyond the principles of democratic governance? Non-governmental organizations in many cases supported the change of the ruling political elite, funded it directly and put pressure on opposition forces. The 1998 parliamentary elections in Slovakia were not an exception, and pressure from non-governmental organizations in the pre-election period and preceding years was obvious. These efforts can be perceived both positively and negatively - on the one hand, as a functioning civil society articulating its demands for political leaders, on the other hand, as influencing politicians (and often citizens) in gaining the benefits of political change.

1 Mimovládne neziskové organizácie

Mimovládne organizácie sú jedným z prejavov funkčnej občianskej spoločnosti. Sú to organizácie označované ako tretí sektor, sú vytvorené súkromnými osobami alebo organizáciami, nemajú politické ambície a nepodieľajú sa na vláde. Pôsobnosť mimovládnych organizácií, tiež nazývaných aj mimovládne neziskové organizácie, je široká a v istej forme prítomná v každej oblasti ľudského života. V tomto článku sa však budeme zaoberať najmä takými mimovládnymi neziskovými organizáciami (ďalej len MNO), ktoré plnia funkciu „strážnych psův“ demokracie, teda organizácie fungujúce ako think-tanky kritického myslenia.

Za znaky odlišujúce MNO od iných organizácií a občianskych združení sa dajú považovať nasledovné – sú verejnoprospešné, majú formálnu štruktúru, nemajú za cieľ vytváranie zisku, sú samosprávne

a nezávislé od štátu a ich členstvo je založené na báze dobrovoľnosti.¹ Na svoju funkciu potrebujú MNO samozrejme finančné zdroje, ktoré môžu získavať z viacerých zdrojov.

V súčasnosti sú to napríklad:

- Asignačný mechanizmus 2 % dane z príjmu právnických a fyzických osôb;
- Dobrovoľné príspevky (dary) fyzických osôb a firemná filantropia, verejné zbierky, členské príspevky členov MNO, výnosy z vlastnej činnosti MNO;
- Verejné financie zo zahraničných zdrojov, najmä z nórskeho a švajčiarskeho fondov;
- Verejné finančné prostriedky z európskych štrukturálnych fondov;
- Financovanie z verejných zdrojov na úrovni dotačných mechanizmov jednotlivých rezortov;
- Financovanie z verejných zdrojov na úrovni miestnych samospráv.²

Navyše nie je výnimkou, že odborníci združení v mimovládnej organizácii ponúkajú svoje služby - či už súkromne, alebo formou iného komerčného subjektu. Sem patria napríklad konzultantské služby, ekonomické, sociologické či politologické analýzy, na objednávku iných subjektov alebo médií.

Podľa M. Bútoru má neziskový sektor minimálne desať pre demokraciu dôležitých funkcií, a to najmä formulovanie a tlmočenie predstáv a požiadaviek občanov, mienkotvornú a kontrolnú funkciu, pôsobí v prospech spoločenskej integrácie a socializácie, poskytuje

¹ PIROŠÍK, V.: *Legislatívny vývoj mimovládnych organizácií*. In: BÚTORA, M.; MAJCHRÁK, J.; STREČANSKÝ, B. (ed.): *Keď ľahostajnosť nie je odpoveď*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2004, s. 61.

² *Financovanie MNO a OS*. [online], [cit. 25/5/2018]. Dostupné na internete: <<http://www.tretisektor.gov.sk/financovanie-mno-a-os/>>.

služby a verejné statky ako aj podporuje pluralitu názorov a prevenciu konfliktov.³

2 Slovenské MNO v 90. rokoch

V týchto organizáciách sa od druhej polovice deväťdesiatych rokov začali združovať odborníci ktorí boli väčšinou z politických dôvodov odstránení z vládnych a verejnoprávnych platforiem, kritici vtedajšieho autoritárskeho spôsobu vlády. „V letech Mečiarovy vlády se kritické množství reformně zaměřených odborníků a politiků ocitlo „vytlačeno“ do třetího sektoru. Se zahraniční podporou kolem nich vzniklo několik think-tanku, jejichž cílem bylo vrátit Slovensko na cestu reformem, které ovlivnily výrazně agendu a politiku Dzurindovy vlády po r. 1998.“⁴

Mečiarova politika tvorby „domácej kapitálotvornej vrstvy“ prostredníctvom privatizácie podnikov do neodborných rúk, minimálne zahraničné investície, štrnásť percentná nezamestnanosť a neochota vstúpiť do západných štruktúr boli trňom v oku nie len u domácej opozície. Dôkazom sú dobové demarše z Európskej únie, či označenie „čierna diera Európy“ z úst M. Albrightovej, vtedajšej americkej ministerky zahraničia. Politické think-tanky, ktoré vznikli v rokoch 1993 – 1998, sa teda dajú označiť ako protimečiarovské, respektíve ako názorová platforma oponentov vtedajšej vlády.

V tomto období bola situácia v oblasti financovania MNO oveľa horšia. Slovensko nebolo členom Európskej únie, MNO teda nemali možnosť získať podporu z jej fondov. Vláda V. Mečiara proti vplyvným mimovládnyim organizáciám - najmä „opozičným“ think-tankom bojovala všetkými možnými spôsobmi a mechanizmus asignácie určitého percenta z dane zatiaľ neexistoval. (Bol zavedený až v roku 2003).⁵

³ BÚTORA, M.: *Tretí sektor: ďalšia „neviditeľná ruka“?*. In: OS - Fórum občianskej spoločnosti. Bratislava: Kalligram, 1998, s. 9-16.

⁴ SCHNEIDER, J.: *Think-tanky ve visegrádských zemích*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003, s. 46.

⁵ 2 % z dane. [online], [cit. 25/5/2018]. Dostupné na internete: <http://itretisektor.sk/2_z_dane>.

Jedinou možnosťou ako získať financie pre svoju činnosť boli pre opozičné MNO dotácie od zahraničných donorov. Tento fakt bol pre vládnú koalíciu ďalším argumentom v boji proti mimovládny organizáciám a mediálnej antikampani vedenej ohľadom ich dôveryhodnosti. Najväčší donori, podporujúci slovenské mimovládne organizácie v boji proti mečiarizmu boli zo západu. Patrili medzi ne americké súkromné nadácie: Foundation for a Civil Society, Open Society Institute, Ford foundation, Rockefeller Brothers Fund či German Marshall Fund of the United States.⁶

Potvrdením zahraničného financovania protivládnej kampane je aj vyjadrenie redaktora denníka *N, M. Šimečku*, ktorý v roku 2017 na verejnej akcii „Otvorene o extrémizme“ v Čadci chtiac či nechtiac potvrdil cieľnú angažovanosť mimovládnych organizácií vo voľbách v roku 1998. Na spomínanej akcii z jeho úst zaznelo: „Možno aj vďaka Sorosovým peniazom, ktorými pomáhal mimovládnym organizáciám, aby chodili po Slovensku a burcovali proti Mečiarovi, dokonca bez jeho peňazí by sme to možno neboli dokázali. Čiže pre mňa je to človek, ktorý nám pomohol poraziť Mečiara.“⁷

3 Voľby 1998

Situácia pred parlamentnými voľbami v roku 1998 bola napätá, vtedajšia koalícia viedla konfrontačnú a diskriminačnú kampaň, zneužívala na ňu verejnoprávne médiá, dochádzalo ku kriminalizácii politických oponentov a prekračovaniu zákonného limitu finančných prostriedkov na vedenie kampane.⁸ Krátko pred voľbami bol prijatý nový

⁶ MARČEK, E.: *Financovanie neziskového sektora po roku 1989*. In: BÚTORA, M.; MAJCHRÁK, J.; STREČANSKÝ, B. (ed.): *Keď ľahostajnosť nie je odpoveď*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2004, s. 107.

⁷ *Soroš je môj priateľ*. [online], [cit. 25/5/2018]. Dostupné na internete: <https://www.mojevideo.sk/video/2bc10/soros_je_moj_priatel.html>.

⁸ SURMÁNKEK, Š.: *Voľby 1998. Čo ďalej?*. In: GBÚROVÁ, M. (ed.): *Voľby 1998 v Slovenskej republike (stav - kontexty - perspektíva)*. Prešov: Katedra sociálno-politických vied FF PU, 1998, s. 142.

volebný zákon, čo bolo nie len neférové voči ostatným účastníkom volieb, keďže išlo o jednoznačnú taktickú zmenu pravidiel počas hry, ale zákon navyše niesol isté nedemokratické a protiústavné prvky. „*Za protiústavné poslanci požadovali vyhlásiť protiústavnosť 1) obmedzenia volebnej kampane na STV a SRo (§23 ods.1), 2) §17 ods.2, ktorého diskriminačný charakter znemožňoval kandidátom politických strán kandidovať na kandidátnych listinách iných politických strán alebo koalícií a 3) §16 ods.2, ktorý preniesol povinnosť „skompletizovať“ volebnú okrskovú komisiu zo starostu na prednostu okresného úradu.*“⁹

Novým zákonom zavedený jeden volebný obvod, ktorý mimochodom pretrval až do súčasnosti, vtedy zrejme dopomohol V. Mečiarovi a HZDS k víťazstvu. Napriek tomu sa HZDS nepodarilo zostaviť vládnu koalíciu, a k moci sa na Slovensku dostali: Slovenská demokratická koalícia (SDK), Strana demokratickej ľavice (SDL), Strana maďarskej koalície (SMK) a Strana občianskeho porozumenia (SOP), na čele s M. Dzurindom, ktorého vláda bola orientovaná prodemokraticky a prozápadne.

Voľby v roku 1998 mali obdivuhodnú účasť – odvolilo 84,2% voličov. Pre ilustráciu - prvé, zakladateľské voľby v roku 1990 mali účasť 95,4% voličov, na voľby v roku 1992 sa dostavilo 84,20% voličov a v roku 1994 účasť poklesla na 75,7%. Po voľbách v roku 1998 účasť znova klesla a v nasledujúcich rokoch sa doslova prepadla. Od roku 2006 na Slovensku neprekročili parlamentné voľby ani 60%nú úroveň účasti.

⁹ KRIŠTOFIK, M.: *Volebný systém do Národnej rady Slovenskej republiky*. In: *Stredoevropské politické studie*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2001.

Obrázok č.1: Prehľad volebnej účasti¹⁰

Parlamentné voľby (rok konania)	Volebná účasť v %
1990	95,4
1992	84,2
1994	75,7
1998	84,2
2002	70,1
2006	54,7
2010	58,8
2012	59,1
2016	59,8

Tento nepomer vo volebnej účasti teda vyvoláva otázku: čo viedlo v roku 1998 k tak masívnej mobilizácii voličov? Bola to z veľkej časti práve činnosť mimovládnych organizácií.

Najvýraznejšie predvolebné projekty boli *Občianska kampaň 98* a *Rock volieb 98*. *Občianska kampaň 98 (OK98)* vznikla ako platforma združujúca mimovládne organizácie s cieľom prispieť k tomu, aby sa občania aktívne zapojili do volebného procesu. Kampaň mala za cieľ

¹⁰ *Prehľad volebnej účasti*. [online], [cit. 25/5/2018]. Dostupné na internete: <<http://volby.statistics.sk/index.html>>.

mobilizáciu a vzdelávanie voličov, ako aj monitoring volebného procesu.¹¹ Občiansku kampaň vyhlásilo 35 zakladateľských MNO, ktoré tým prejavili nedôveru vtedajšej vládnej moci, a počet členských organizácií sa v priebehu niekoľkých mesiacov takmer strojnásobil. *Rock volieb 98* mal podobný cieľ, zabezpečiť maximálnu účasť mladých ľudí vo veku od 18 do 25 rokov v nadchádzajúcich parlamentných voľbách. To sa dialo prostredníctvom rockových koncertov, ktorých súčasťou boli diskusie o spoločnosti, o voľbách a ich význame pre budúcnosť štátu a život každého občana.¹² Okrem mediálnej kampane a organizovaných koncertov sa diskusie a šírenie osvetových materiálov konalo aj prostredníctvom „putovného autobusu“, ktorého trasa viedla cez 22 miest naprieč celým Slovenskom, s mnohými zastaveniami v okolitých mestách a obciach.

4 Záver

Sila mimovládnych organizácií sa teda vo voľbách v roku 1998 naplno prejavila. Organizácie, ktoré sa priamo v politike nepohybujú, ukázali svoju schopnosť napriek tomu politiku meniť – prostredníctvom pôsobenia na občanov. Legitimita podobných kampaní však môže vyvolávať otázky a pochybnosti, najmä pri financovaní zo zahraničných zdrojov. Politická zmena v roku 1998 sa v širšom ponímaní vníma pozitívne - vtedajšia vláda otvorene prekračovala hranice demokracie, no situácia môže byť aj opačná. Mimovládne organizácie môžu hypoteticky konať s podporou zahraničných subjektov s cieľom danú krajinu destabilizovať a vládu si transformovať vo svoj prospech.

¹¹ BÚTORA, M.: *Občianska spoločnosť na Slovensku, kontexty, problémy a výzvy*. In: PLICHTOVÁ, J. (ed.): *Občianstvo, participácia a deliberácia na Slovensku*. Bratislava: VEDA, 2010, s. 99.

¹² *Kampaň Rock volieb má presvedčiť najmä prvovoličov, aby išli voliť*. [onli-ne], [cit. 25/5/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.sme.sk/c/2150865/kampan-rock-volieb-ma-presvedcit-najma-prvovolicov-aby-isli-volit.html>>.

Literatúra:

- BÚTORA, M.; MAJCHRÁK, J.; STREČANSKÝ, B. (ed.): *Keď ľahostajnosť nie je odpoveď*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2004.
- BÚTORA, M.: *Tretí sektor: ďalšia „neviditeľná ruka“?*. In: *OS - Fórum občianskej spoločnosti*. Bratislava: Kalligram, 1998.
- Financovanie MNO a OS*. [online], [cit. 25/5/2018]. Dostupné na internete: <<http://www.tretisektor.gov.sk/financovanie-mno-a-os/>>.
- GBÚROVÁ, M. (ed.): *Voľby 1998 v Slovenskej republike (stav - kontexty - perspektíva)*. Prešov: Katedra sociálno-politických vied FF PU, 1998.
- Kampaň Rock volieb má presvedčiť najmä prvovoličov, aby išli voliť*. [online], [cit. 25/5/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.sme.sk/c/2150865/kampan-rock-volieb-ma-presvedcit-najma-prvovolicov-aby-isli-volit.html>>.
- KRIŠTOFIK, M.: *Volebný systém do Národnej rady Slovenskej republiky*. In: *Stredoevropské politické studie*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2001.
- PLICHTOVÁ, J. (ed.): *Občianstvo, participácia a deliberácia na Slovensku*. Bratislava: VEDA, 2010.
- SCHNEIDER, J.: *Think-tanky ve visegrádských zemích*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003.
- Soroš je môj priateľ*. [online], [cit. 25/5/2018]. Dostupné na internete: <https://www.mojevideo.sk/video/2bc10/soros_je_moj_priatel.html>.
- Voľby a referendá*. [online], [cit. 25/5/2018]. Dostupné na internete: <<http://volby.statistics.sk/index.html>>.
- 2 % z dane*. [online], [cit. 25/5/2018]. Dostupné na internete: <http://itretisektor.sk/2_z_dane>.

Prechod na osem samosprávnych krajov ako zlom v samosprávnom riadení

Martin Halmo

Regional self-government is one of the frequently asked questions in society because it is a necessary part of the power-sharing methods in the state. Since 1918, five models have been applied in the territory of the "Slovak Republic", respectively regions that have changed on the basis of social, political and historical circumstances. They were mentioned precisely because they were considered unsatisfactory during that period and ultimately unsuccessful. At present, the sixth model in Slovakia is also considered to be unsatisfactory, and there is a question as to how it could be changed to improve. Therefore, the submitted contribution should approach the latest change of management and the situation as it was going through, also address the reasons and consequences of this decision, and at the same time assess the current status and possible scenarios of their management in the future.

Úvod

Reforma verejnej správy je súčasťou dynamických zmien prebiehajúcich v Slovenskej republike už od jej vzniku. Pri modernizácii verejnej správy je stále aktuálna aj problematika územného a správneho usporiadania Slovenska, pretože jej riešením sa vytvárajú nevyhnutné priestorové predpoklady na poskytovanie služieb obyvateľstvu prostredníctvom verejnej správy. Územnosprávne členenie štátu je možné považovať za efektívne vtedy, ak v maximálne možnej miere odráža existujúcu priestorovú štruktúru spoločnosti. Ak má byť riešenie územného a správneho členenia v aktuálnej etape optimálne, musí nielen vychádzať zo všestranných a zákonmi definovaných kritérií, ale určitým spôsobom musí nadväzovať aj na poznanie členení a potrieb obyvateľov, ktoré sa na území doteraz vyskytovali v nedávnej i vzdialenejšej minulosti.

Na základe uvedeného sa prekladaný príspevok venuje problematike regionálnej samosprávy v podmienkach Slovenskej republiky. Zároveň priblíži situáciu počas obdobia vzniku ôsmich územných

celkov a to v súvislosti s prijatím *Zákona č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov* na území Slovenska.

Príspevok objasní aj okolnosti, ktoré predchádzali prijatiu zákona a doteraz uskutočnené kroky počas realizácie reformy verejnej správy, ktoré viedli k jednotlivým zmenám a popíše prechod kompetencií, ktoré po prijatí zákona samosprávnym krajom vznikli. Druhá časť príspevku je zameraná na aktuálnu situáciu a zároveň sa venuje víziám resp. smerovaniám, akými by sa regionálna samospráva mohla v budúcnosti v podmienkach Slovenskej republiky vyvíjať. A to takým spôsobom, aby zmenu pociťovali najmä občania a krajina prosperovala.

1 Prechod na osem samosprávnych krajov

Vznik druhej úrovne samosprávneho riadenia v podmienkach Slovenskej republiky bol zapríčinený najmä potrebou dôkladnejšej decentralizácie ako aj procesom pristúpenia Slovenska do Európskej únie. Samostatnému vzniku predchádzalo množstvo diskusií a reforiem verejnej správy, ktorá bola nepostačujúca a prebiehajúca decentralizácia sa nejavila ako efektívna, pretože výdavky na jej chod stúpali a neexistoval systém, ktorý by bol schopný ju kontrolovať. Aj napriek týmto skutočnostiam bola zriadená až po ôsmich rokoch existencie samostatného štátu.

Zásadným krokom bolo prijatie nového krajinského zriadenia *Mečiarovou* vládou v roku 1996. Toto zriadenie predstavovalo vytvorenie 8 krajov, ktoré v žiadnom prípade nerešpektovali prirodzené regionálne hranice, čoho dôkazom je aj rozdelenie historického regiónu Spiš medzi Košický a Prešovský kraj. Následne vláda prišla aj s návrhom zákona o samosprávnych krajoch, v jej podaní však regionálna samospráva mala kopírovať tú štátnu a fakticky byť pod jej dosahom bez významných rozhodovacích právomocí. Kritika opozície smerovala aj na zámer zduplikovať hranice administratívnych krajov pre kraje samosprávne práve kvôli ich neprirodzenosti. Po výrazných protestoch

predstaviteľov jednotlivých samospráv bol tento návrh následne odložený.

V roku 1998 začala najrozsiahlejšia koncepčná etapa reforiem verejnej správy v Slovenskej republike. Práve parlamentné voľby v tomto roku zariadili to ako sa následne situácia vyvíjala. Ani víťazstvo vo voľbách HZDS nezabezpečilo zostavenie vlády a tak vznikla nová koalícia SDK, SMK, SDĽ A SOP. Po voľbách nová vláda výrazným spôsobom zmenila prístup k transformácii verejnej správy a všetky koaličné strany boli odhodlané nastoliť zmenu v doterajšom riadení verejnej správy.¹ Avšak ani táto koalícia nebola vo všetkých bodoch plánovanej zmeny jednotná. Išlo najmä o počet a názov jednotlivých samosprávnych celkov.

Charakteristickým znakom povolebného obdobia bola príprava koncepčných a strategických dokumentov v súlade s pokračovaním decentralizačného procesu. V tomto období bol za splnomocnenca pre reformu verejnej správy vymenovaný V. Nižňanský, ktorý pôvodne uvažoval o rozdelení Slovenska na 16 samosprávnych krajov a bol považovaný za reformátora verejnej správy na Slovensku.² Prvým významným posunom vpred bol vznik *Stratégie reformy verejnej správy*, ktorá upozorňovala na potrebu vytvorenia uceleného modelu reformy verejnej správy, ktorá by prebiehala etapách. Stratégia taktiež rátala so vznikom žúp ako vyšších územných celkov, ktorých prioritou mal byť rozvoj územia a vyrovnávanie rozdielov medzi jednotlivými územiaми.³

¹ MESEŽNIKOV, G.; NIŽŇANSKÝ, V.: *Reforma verejnej správy na Slovensku 1998 – 2002. Súvislosti, aktéri, voľby*. Bratislava: IVO - Inštitút pre verejné otázky, 2002, s. 253.

² *Ako vzniklo členenie krajov a prečo je ich osem*. In: MY. [online], [cit. 20/6/2018]. Dostupné na internete: <<https://myliptov.sme.sk/c/20668255/ako-vzniklo-clenenie-krajov-a-preco-je-ich-osem.html>>.

³ VRBINČÍK, M.: *Modely reforiem verejnej správy v Českej a Slovenskej republike*. In: *Dny práva 2012*. Brno: Masarykova univerzita. 2013, s. 499-509.

V roku 2000 nasledovalo prijatie *Koncepcie decentralizácie a modernizácie verejnej správy SR*. Tento dokument dopĺňal a podrobnejšie rozpracovával zásady definované v Stratégii. Zároveň Koncepcia navrhovala novú priestorovú organizáciu verejnej správy a to zriadenie 12-tich žúp, ktoré boli odôvodnené tvrdením, že ide o lepší variant pre identitu krajiny, rešpektovanie historických a kultúrnych tradícií, efektívnejší výkon verejnej správy ale aj zlepšovanie ekonomických výsledkov regiónov ako aj celej krajiny. Takýto model by predstavoval upravený župný variant so zmenšeným počtom regionálnych celkov. Súčasťou koncepcie bol aj návrh rozvrhnutia decentralizovaných kompetencií, kedy župám boli pridelené právomoci v oblasti tvorby koncepcných činností a politík, rozvojových plánov, rezortných a prierezových politík, pomerne silné právomoci mali získať v oblasti školstva, v oblasti zdravotníctva pri zriaďovaní a správe nemocníc a špecializovaných zdravotníckych zariadení, v oblasti dopravy správu ciest II. a III. tried a značný vplyv mali mať župy aj v oblasti kultúry. V júni 2000 bolo prijaté *Uznesenie vlády č. 230/2000* k alternatívnemu návrhu usporiadania VÚC. Návrh bol totožný s návrhom VÚC z koncepcie. Posledným koncepcným materiálom v tejto etape bol dokument *Vyhodnotenie čiastkových úprav územného usporiadania SR* predložený vláde SR v marci 2001.

Samotnému prijatiu zákona o samospráve vyšších územných celkov predchádzala ešte novela *Ústavy SR*, ktorá bola prijatá vo februári 2001 a svojou účinnosťou posilnila právomoci územnej samosprávy, najmä teda jej druhej úrovne – vyšších územných celkov v oblasti financovania, hospodárenia s majetkom, priamej demokracie, vydávania všeobecne záväzných nariadení vo veciach vlastnej pôsobnosti, volieb do orgánov a možnosti prenesenia štátnej správy na územnú samosprávu.⁴

⁴ NIŽŇANSKÝ, V.: *Decentralizácia na Slovensku. Bilancia nekonečného príbehu 1995 – 2005*. Bratislava: Úrad vlády SR. Kancelária splnomocnenca vlády SR pre decentralizáciu verejnej správy, 2005, s. 431.

Zákon o samospráve vyšších územných celkov (zákon o samosprávnych krajoch) č. 302/2001 Z. z. bol Národnou radou prijatý v roku 2001 a od vyššie uvádzanej Konceptie modernizácie a decentralizácie verejnej správy sa výrazne odchyľoval. Namiesto žúp boli ako vyššie územné samosprávne celky zavedené samosprávne kraje a ich počet sa znížil z navrhovaných 16 a 12 na 8, ktoré presne kopírovali hranice administratívnych krajov.

Obrázok č.1: Krajské a okresné členenie Slovenska⁵

Samosprávny kraj sa stal právnickou osobou, ktorá okrem vlastných kompetencií územnej samosprávy vykonáva v prenesenej pôsobnosti aj úlohy štátnej správy. Jeho orgánmi sa stali priamo volené zastupiteľstvo samosprávneho kraja (s možnosťou vytvárať komisie)

⁵ GURŇÁK, D.: *Regionálnogeografické špecifiká vývoja administratívneho členenia územia Slovenska*. In: *Regionálne dimenzie Slovenska*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, 2014.

a priamo volený predseda samosprávneho kraja, úrad samosprávneho kraja zabezpečuje administratívne a organizačné veci ostatných orgánov samosprávneho kraja.⁶ Zákon ďalej okrem možnosti medzinárodnej spolupráce na úrovni vyšších územných celkov dáva samosprávnym krajom normotvornú moc vydávať všeobecne záväzné nariadenia ako vo veciach samosprávy, tak aj vo v prípadoch, kedy plní štátne úlohy.

Pokiaľ ide o vymedzenie kompetencií, samosprávne kraje získali do svojej vlastnej pôsobnosti tvorbu a plnenie sociálneho, ekonomického a kultúrneho rozvoja svojho územia, plánovacie činnosti, tvorbu územnoplánovacích podkladov a územného plánu, vlastná podnikateľská a investičná činnosť, zriaďovanie, zrušovanie a kontrola rozpočtových a príspevkových organizácií, utváranie podmienok na rozvoj výchovy a vzdelávania, kultúry, cestovného ruchu, telovýchovy a aktivít pre mládež a spoluprácu s ďalšími územnými celkami a štátnymi orgánmi.⁷ Zároveň štát prostredníctvom *Kompetenčného zákona č. 416/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a vyššie územné celky* preniesol časť výkonu svojich právomocí na samosprávne kraje, ktoré ich vykonávajú buď ako samosprávnú činnosť na vlastné náklady, alebo činnosť preneseného výkonu štátnej správy z na to určených príspevkov a dotácií. Štát na samosprávne kraje decentralizoval pôsobnosti na úseku pozemných komunikácií, dráh, cestnej dopravy, civilnej ochrany, sociálnej pomoci, územného plánovania, školstva, telesnej kultúry, divadelnej činnosti, múzeí a galérií, osvetovej činnosti, knižníc, zdravotníctva, humánnej farmácie, regionálneho rozvoja a cestovného ruchu. Ešte v tom istom roku sa 2. decembra 2001 konali historicky prvé voľby do vyšších

⁶ GURŇÁK, D.: *Regionálnogeografické špecifiká vývoja administratívneho členenia územia Slovenska*. In: *Regionálne dimenzie Slovenska*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, 2014, s. 129-168.

⁷ PILÁT, J.: *Inštitucionálny aspekt reformy verejnej správy*. In: *Reforma verejnej správy na Slovensku 1998 – 2002. Súvislosti, aktéri, voľby*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, s. 59-90.

územných celkov, kedy väčšinu pozícií predsedov VÚC obsadili v tom čase opozičné strany HDZS a Smer, čím koalíčné strany utrpeli porážku.

V januári 2002 boli následne vytvorené Úrady samosprávnych krajov, k aprílu prevzali pôsobnosť v oblasti cestnej dopravy, čiastočne sociálnej starostlivosti, kultúrneho rozvoja a osvetu a vzdelávania, v júli prešli do ich pôsobnosti kompetencie v školskom rezorte, telovýchove, čiastočne zdravotnej starostlivosti a farmácii. Od 2003 sa dokončil presun pôsobnosti v sociálnej aj zdravotnej starostlivosti a pribudlo územné plánovanie a čiastočne pozemné komunikácie. V poslednej etape od roku 2004 sa dokončil presun kompetencií v oblasti pozemných komunikácií.⁸

2 Aktuálna situácia a možné smerovania samosprávnych krajov

Od roku 2001 v podmienkach Slovenskej republiky funguje nezmenené krajské zriadenie politického priestoru. Už sedemnášť rokov tvorí regionálnu samosprávu osem samosprávnych krajov. Problematika tejto úrovne nie je v politickými predstaviteľmi takmer vôbec priebežne riešená, práve naopak je vždy otváraná najmä v období pred voľbami, kedy častokrát jej nevyhovujúca podoba je v prospech jednotlivým politickým predstaviteľom a jej náprava je ako hlavný bod v ich volebných programoch. Čo sa týka pohľadu občanov, tak tí sa o danú problematiku nezauímajú, na druhej strane sa však s týmto systémom nestotožnili, čo dávajú najavo tradične nízkou účasťou vo voľbách. Tie však zároveň slúžia ako malé referendum o vládnej politike, kedy v prípade nespokojnosti môžeme pozorovať stratu podpory vládnych strán v prospech opozičných subjektov a čím ďalej, tým viac aj v prospech nezávislých kandidátov.

⁸ MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY: *Stručný prehľad vývoja územného a správneho členenia Slovenska*. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR, 2007, s. 104.

Vyššie uvádzaný fakt sa po niekoľkých rokoch odzrkadlil v rôznych scenároch. Tým prvým je, že mimoriadne nízka účasť viedla k dvom významným zásahom do systému volieb, kedy sa v roku 2017 zrušilo druhé kolo pre voľbu predsedov VÚC, čo je výrazným zásahom do legitimacy volieb. Od roku 2022 zároveň dôjde k zlúčeniu termínov pre regionálne a komunálne voľby (čo teoreticky zvýši účasť, ale zároveň povedie k možnému nárastu zmätku v rozlišovaní kompetencií jednotlivých stupňov samosprávy). Ďalšou skutočnosťou sú začaté rôzne diskusie týkajúce sa o budúcnosti vyšších územných celkov. Na jednej strane sa nájdu zástancovia, ktorí hovoria o zmene či posilnení ich postavenia, na strane druhej sú vedené rokovania o ich zrušení.⁹

Možnosť zrušenia druhej úrovne verejnej správy v súčasnosti nepovažujeme za optimálne riešenie a to z dôvodu pokračovania decentralizácie, zabezpečenia celoplošného rozvoja územia, čerpania európskych fondov, stability modelu, ale aj na základe medzinárodných poznatkov a skúseností. Ich potenciálne zrušenie by viedlo aj k otázke kam by nastal presun ich kompetencií. Ak by však kompetencie samosprávnych krajov mali prechádzať na obce, spolu s tým bude zároveň nutné vykonať aj komunálnu reformu, keďže na Slovensku existuje nadmerný počet rozdrobených obcí, ktoré si nedokážu zabezpečiť ani vlastnú samosprávnú agendu a navýšenie povinností a kompetencií by spôsobilo nadmernú záťaž mnohým menším obciam, čo by viedlo k zhoršeniu kvality poskytovaných služieb.¹⁰

Pri vymedzení centier a hraníc vyšších územných samosprávnych celkov, je potrebné rešpektovať všeobecne platné kritériá ako doterajší historický vývoj, prírodné pomery, nodalitu regiónov a hierarchizáciu urbánnych centier krajiny. Je dôležité mať na zreteli, že

⁹ NIŽŇANSKÝ, V.; HAMALOVÁ, M.: *Územné a správne členenie Slovenska*. Trenčín: Inštitút aplikovaného manažmentu, 2013, s. 69.

¹⁰ *Reforma verejnej správy v SR*. [online], [cit. 19/6/2018]. Dostupné na internete: <www.infostat.sk/vdc/pdf/slavikdoc.pdf>.

v decentralizovanom štáte nie je dôležitá jednota politického a ekonomického riadenia a dominancia štátu. Naopak, uplatňuje sa princíp subsidiarity, relatívnej územnej samosprávnej autonómie, rešpektovanie hierarchie centier osídlenia a dostupnosť centier územnosprávnych jednotiek. Práve nevhodnosť územného členenia sa výrazne podieľa na problémoch rozvoja regiónov a na (ne) stieraní regionálnych disparít. Práve tieto argumenty by mohli byť akýmsi podnetom na zvýšenie počtu vyšších územných celkov.

V rámci znižovania počtu vyšších územných celkov upriamime pozornosť na situáciu z minulosti, kedy existoval na Slovensku aj menší počet regionálnych celkov. Je však potrebné zdôrazniť, že prakticky vždy bol nižší počet regionálnych celkov výsledkom vonkajších rozhodnutí, slúžili ako štátne správne celky a v histórii aj prekračovali dnešné hranice Slovenska. Na to aby mohlo prísť k znižovaniu je potrebné nájsť veľmi vhodný model, pretože takéto rozdelenie by nezodpovedalo žiadnemu doterajšiemu členeniu, ktoré sa v histórii pre územnú samosprávu uplatňovalo na území Slovenska, centrá takýchto celkov by boli príliš vzdialené od ostatného územia, územné celky by boli natoľko veľké a váha regionálnych orgánov taká silná, že by to mohlo viesť pri plnom rešpektovaní decentralizácie a demokratizácie k oslabovaniu integrity štátu.¹¹ Výrazným argumentom v prospech menšieho počtu vyšších územných celkov aj tým, že Európska únia (*Eurostat*) rozčlenila územia Slovenska na štyri územné celky - NUTS II., a preto by mohlo mať Slovensko 4 kraje. Tento argument však nie je relevantný. Pri predpokladaných trendoch a v rámci zjednocovania Európy budú zohrávať prirodzené regióny stále významnejšiu úlohu.

Možnosť zachovanie počtu vyšších územných celkov ostáva asi najreálnejšou alternatívou avšak s určitými zmenami. Tým máme namysli

¹¹ *Koncepcia decentralizácia a modernizácie verejnej správy*. [online], [cit. 5/6/2018]. Dostupné na internete: <<http://www.vlada.gov.sk/dokumenty-uv-sr/>>.

možnosti presunu niektorých súčasných kompetencií vyšších územných celkov na nižšiu úroveň a o možnom presune ďalších úloh centrálnej vlády na územnú samosprávu, najmä na vyššie územné samosprávne celky tak, aby sa naplnili pôvodné zámery, kvôli ktorým boli zriadené. Taktiež je potreba efektívnejšieho prerozdelenia finančných prostriedkov pre vyššie územné celky.

Záver

Územné usporiadanie je úzko previazané s deľbou právomocí a zodpovednosti medzi jednotlivými úrovňami verejnej správy. Zároveň je potrebné, aby zohľadňovalo priestorovú organizáciu slovenskej spoločnosti. Významným faktorom ovplyvňujúcim počet a veľkosť vyšších územných celkov je rozhodnutie o reforme miestnej samosprávy. Podobne ako tvorbu koncepcií aj doterajšiu realizáciu reformy verejnej správy v SR výraznou mierou ovplyvnila nestabilná politická situácia a spolitizovanie celej sféry verejnej správy. S tým súvisela obľúbená taktika odkladania a odsúvania jednotlivých rozhodnutí, neochota realizácie koncepčných návrhov v plnej miere. Výsledkom bolo spomalenie celého procesu reformy a len čiastočné realizovanie navrhovaných zmien.

Momentálna situácia nie je k vyšším územným celkom priaznivá a politický predstavitelia sa s problematikou vyšších územných celkov takmer nezapodievajú a ak áno tak len v období pred voľbami do nich. Svedčí o tom nezáujem obyvateľov, o regionálnu samosprávu ktorú prejavujú práce vo voľbách ale aj postoj odborníkov na verejnú správu. Množstvo prieskumov medzi ľuďmi nezúčastňujúcimi sa na voľbách, poukazujú na štyri hlavné dôvody neúčasti na voľbách. Ide najmä o znechutenie zo správania sa politikov, slabá znalosť kandidátov, celkový nezáujem o politiku a nesúhlas s existenciou vyšších územných celkov ako takých.

Na základe príspevku je možné konštatovať, že diskusie ohľadom modelu riadenia regionálnej samosprávy nie sú ani po 17 rokoch

od prijatia zákona o samosprávnych krajoch definitívne uzavreté a reforma verejnej správy ostáva takpovediac nedokončená. Z uvedených dôvodov sa domnievame, že je vhodné pri aktuálnej situácii ponechať osem samosprávnych krajov avšak je potrebné zamerať sa na posilnenie jednotlivých kompetencií a efektívnejšie vynakladanie finančných prostriedkov.

Avšak veríme, že síce dlhodobý a komplikovaný spôsob riadenia regionálnej samosprávy bude mementom pre nasledujúce kroky jednotlivých vlád a nesiahnu na ich zrušenie, ale práve naopak sa ich budú snažiť modernizovať a riadiť tak aby boli prvkom, ktorý podporí rast krajiny a zvýšenie kvality života občanov v nej.

Literatúra:

- Ako vzniklo členenie krajov a prečo je ich osem.* In: MY. [online], [cit. 20/6/2018]. Dostupné na internete: <<https://mylip-tov.sme.sk/c/20668255/ako-vzniklo-clenenie-krajov-a-preco-je-ich-osem.html>>.
- GURŇÁK, D.: *Regionálnogeografické špecifiká vývoja administratívneho členenia územia Slovenska.* In: *Regionálne dimenzie Slovenska.* Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, 2014.
- Koncepcia decentralizácia a modernizácie verejnej správy.* [online], [cit. 5/6/2018]. Dostupné na internete: <<http://www.vlada.gov.sk/dokumenty-uv-sr/>>.
- MESEŽNIKOV, G.; NIŽŇANSKÝ, V.: *Reforma verejnej správy na Slovensku 1998 – 2002. Súvislosti, aktéri, voľby.* Bratislava: IVO - Inštitút pre verejné otázky, 2002.
- MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY: *Stručný prehľad vývoja územného a správneho členenia Slovenska.* Bratislava: Ministerstvo vnútra SR, 2007.
- NIŽŇANSKÝ, V.: *Decentralizácia na Slovensku. Bilancia nekonečného príbehu 1995 – 2005.* Bratislava: Úrad vlády SR. Kancelária splnomocnenca vlády SR pre decentralizáciu verejnej správy, 2005.
- NIŽŇANSKÝ, V.; HAMALOVÁ, M.: *Územné a správne členenie Slovenska.* Trenčín: Inštitút aplikovaného manažmentu, 2013.

PILÁT, J.: *Inštitucionálny aspekt reformy verejnej správy*. In: *Reforma verejnej správy na Slovensku 1998 – 2002. Súvislosti, aktéri, voľby*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky.

Reforma verejnej správy v SR. [online], [cit. 19/6/2018]. Dostupné na internete: <www.infostat.sk/vdc/pdf/slavikdoc.pdf>.

VRBINČÍK, M.: *Modely reforiem verejnej správy v Českej a Slovenskej republike*. In: *Dny práva 2012*. Brno: Masarykova univerzita. 2013.

Problematika krajnej pravice na Slovensku v súčasnosti

Matúš Jankoľa

The issue of the far right is a problematic not only in Slovakia, but also abroad. The political parties of this ideological orientation, not enough traditional political parties, but they are literally parties, that are involved in the implementation of policies in individual countries. Similarly, there is the Slovak Republic, where the far right is held by entity named Peoples party Our Slovakia. At present, in view of this simple rhetorics and policymaking, the party achieves positive electoral results, and despite the limited activity and partial ignorance of the media, the issues of landscape security, Roma issues and foreign policy are widely discussed among party representatives. The contribution will therefore focus on the development and ideological identification of a political party in Slovakia, with an emphasis on the attitudes of the political body currently being presented.

1 Ideologické vymedzenie krajnej pravice

Krajná pravica predstavuje fenomén, ktorý je značne heterogénneho charakteru. Aj napriek tomu, že sa ho snaží definovať pomerne veľký počet autorov, nie je možné, respektíve je veľmi zložitú poskytnúť jednu univerzálnu definíciu krajnej pravice.¹ Krajná pravica ako pojem, je spájaný s veľmi rôznorodým množstvom skupín, ktoré môžu byť označované za ultrakonzervatívne, nacionalistické, neofašistické či neonacistické. Vymedzenie klasického ideologického jadra podľa *Muddeho*² je definované prostredníctvom piatich ideologických črt, ktorými sú nacionalizmus, ktorý môže byť považovaný za ústredný pod vymedzenia krajnej pravice. Nasledovným bodom je xenofóbia, ktorá vedie k preferovanému typu socioeconomickej politiky vo forme programu šovinistického sociálneho zabezpečenie a poslednou črtou je viera v zákon a poriadok. Autor neostal len pri takomto definovaní krajnej pravice, na základe druhu nacionalizmu rozvinul definíciu

¹ DOČEKALOVÁ, P.: *Norská strana Pokroku: súčasť stranické rodiny extrémnej pravice?*. In: *Politologický časopis*. 2005, s. 384 – 402.

² MUDDE, C.: *Populist radical right parties in Europe*. New York: Cambridge University press, 2007.

podľa druhu nacionalizmu na etnický a štátny nacionalizmus no sleduje aj antidemokratické prvky, populizmus, postoje v straníckej politike či postoje v otázkach životného prostredia.

Neskoršia práca autora zakladá svoje definičné kritériá na ideologických prvkoch, prítomných u tohto druhu politických subjektov. Na základe primárnej straníckej literatúry definuje prvky, ktoré by mali byť nutne prítomné v ideológii každej politickej strany tohto typu. Týmto znakmi sú *nativizmus*, tzv. ideológia, podľa ktorej by mal byť štát sídlom historickej spoločnosti, tzv. národa, ktorý odmieta nepôvodné prvky a myšlienky, ktoré by mali predstavovať ohrozenie národných záujmov. Nasledovným prvkom je *autoritárstvo*, v jeho ponímaní prísne usporiadaná spoločnosť, kde pri porušení zákona má nastať tvrdý trest a *populizmus*, nechápaný v zmysle politického štýlu, ale ako ideológia vnímajúca spoločnosť rozdelenú na dve homogénne a nepriateľské skupiny a to vo forme skorumpovanej elity a na druhej strane tzv. čistého ľudu, ktorý zastáva názor, že politika je vyjadrením všeobecnej vôle ľudu.³

Na tradičnosť krajnej pravice v porovnaní s jej post-industriálnym chápaním, poukázal *Ignazi*⁴, ktorý si všíma rozdielnosť povojnovej krajnej pravice, začínajúcej svoje pôsobenie v 80. rokoch. Povojnová krajná pravica ťažila najmä z reinterpretácie historického fašizmu kde bol viditeľný silný štát na ktorom čele bol charizmatičký vodca či hierarchické usporiadanie spoločnosti, ktoré je podriadené potrebám národa a štátu. Nová krajná pravica sa dištancuje od fašizmu, odmieta liberalizmus a kultúrnu hegemoniu, no významným prvkom je takzvané poukazovanie na právo odlišnosti, ktoré je namierené predovšetkým proti masovej spoločnosti. Vo výraznej miere je viditeľný individualizmus a spoliehanie sa na jednotlivca a seba samého, prevažne

³ MUDDE, C.: *The populist radical right: A pathological normalcy. West European Politics*. In: *Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations*. 3/2007.

⁴ IGNAZI, P.: *Extreme right parties in Western Europe*. Oxford: Oxford University press, 2003.

v ekonomickom a podnikateľskom zmysle, pričom je vsadený do predstáv o spoločenskom poriadku, hierarchií a podriadeniu sa autorite. Rodina krajnej pravice je preto podľa *Ignaziho* definovaná na základe troch kritérií. *Priestorové kritérium*, pri ktorom je nutnosťou strany, aby sa nachádzala na pravom okraji pravo-ľavého spektra, *ideologické kritérium*, pri ktorom je žiaduce skúmať ideologické vymedzenie strany z hľadiska prípadných odkazov intelektuálnych tradícií, prevažne z fašistického myslenia. Posledným je *postojové kritérium vo vzťahu k systému*, ktorý je predstavovaný vymedzením sa proti systému, kedy táto antisystémovosť prejavuje vo forme podrývania legitimacy systému.

Odlišnosťami krajnej pravice medzi jednotlivými časťami Európy sa venuje *L. Kopeček*,⁵ ktorý najvýraznejší rozdiel vidí v otázke imigrácie, ktorá je výrazne slabšia oproti západu. Tento stav je interpretovaný prevažne tým, že na Slovensku absentuje výraznejšia imigrácia, z krajín tretieho sveta. Práve tento tzv. proti-imigrantský nacionalizmus vychádzajúci z histórie, nadväzuje na xenofóbne správanie. Ďalšou rozdielnou oblasťou, ktorú autor spomína je sila anti-komunizmu, silnejší odpor voči členstvu v NATO a zároveň nie tak výraznej prevládajúci silný euroskepticizmus.

1.1 Súčasná pravicovo-extrémistická politická scéna na Slovensku

Súčasná Slovenská pravicovo-extrémistická scéna sa skladá z viacerých politických subjektov, ktoré sú rôzneho druhu, alebo majú iný sociálno-spoločenský status. Táto časť politickej scény netvorí homogénny celok, ale skôr konglomerát čiastočne spolupracujúci, no zároveň konkurujúcich si subjektov, ktorých spája čiastočný odpor voči existujúcemu nastaveniu štátu, spolu so snahou o nastolenie nového, odlišného spôsobu riadenia. Od začiatku 90. rokov bolo súčasťou tohto

⁵ KOPEČEK, L.: *Politické strany na Slovensku 1989 až 2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007.

druhu politickej scény, niekoľko marginálnych politických subjektov, no ich výsledky sa pohybovali v rozmedzí niekoľkých desiatok stotín percenta (Slovenská ľudová strana, Slovenská národná jednota). Slovenská ľudová strana sa pokúšala o užšiu spoluprácu s inými politickými subjektmi a v roku 2002, niekoľko ich predstaviteľov kandidovalo na kandidátke do parlamentných volieb Slovenskej národnej strany. V roku 2009 bola strana rozpustená. V súčasnosti je hlavným straníckym predstaviteľom politický subjekt Ľudová strana Naše Slovensko (LSNS), ktorej vznik bol iniciovaný poprednými predstaviteľmi občianskeho združenia Slovenská pospolitosť (SP). V roku 2003 vstúpil do strany *M. Kotleba*, ktorý sa neskôr stal aj „vodcom“ tejto organizácie. Práve jeho zásluhou, prijala SP ambíciu, vstúpiť do straníckej politiky a v januári 2005 bolo hnutie na Ministerstve vnútra zaregistrované pod názvom Slovenská pospolitosť – Národná strana. Predstavitelia nového politického subjektu poukazovali na dlhodobé zlyhávanie politiky Slovenskej národnej strany, najmä z hľadiska jej účasti vo vláde. V roku 2005, SP-NS organizovala podujatia na rôznych miestach naprieč Slovenskom, na ktorých jej predstavitelia šíрили rasistické posolstvá a provokovali policajný zbor. V reakcii na túto situáciu, generálny prokurátor podal návrh na rozpustenie strany, v marci 2006 bola rozpustená. Rozhodnutie Najvyššieho súdu považovali predstavitelia strany za neodôvodnené a nezákonné, s dodatkom, že budú pokračovať vo svojich aktivitách aj naďalej. MV zrušilo aj následnú registráciu občianskeho združenia Slovenská pospolitosť v novembri 2008, ale od júla 2009 SP znovu začala pôsobiť ako legálne registrované občianske združenie. Časť členov strany neskôr kandidovalo v parlamentných voľbách v roku 2010 na kandidátke LSNS, no s výrazne konfliktným podtónom, keďže aktérmi boli osoby, ktoré disponovali dvojitým členstvom a zastávali funkcie v oboch organizáciách. *M. Kotleba*

bol vylúčený z organizácie v roku 2012, vzápätí na to sa SP od ĽSNS dištancovala.⁶

V súčasnosti, ako to strana deklaruje na svojom webovom sídle, sa ĽSNS zakladá na troch princípoch, národnom, kresťanskom a sociálnom. Predsedom je *M. Kotleba*. Strana sa stavia do pozície skutočnej opozície voči skorumpovanému a zločineckému „demokratickému“ systému a súčasným parlamentným stranám. Strany označuje za zlodejské a vlastizradne, ktoré zapredali našu vlasť a aj názor. Nadväznosť a ideový odkaz čerpá z národných veľikánov *L. Štúra*, *A. Hlinku* a *Dr. J. Tisa*. Budovanie silného štátu je taktiež jednou z priorit Ľudovej strany Naše Slovensku. Na svojom webe uvádza taktiež body, akými by tento stav chcela dosiahnuť. *Politicky nezávislý a hospodársky sektor*, poukazuje na antieurópsku otázku, aby štátu nevládla samotná Európska únia či nadnárodné koncerny, no vlastní ľudia podľa národných záujmov Slovenska. Štát *neutrálny*, ktorý sa nepodieľa na agresorskej zločineckej politike NATO, USA či Izraela. Štát *bezpečný*, ktorý je k dispozícii pre všetkých slušných občanov, nie cigánskych extrémistov ani skorumpovaných politikov, ktorý terorizujú a kradnú v spoločnosti. Štát *sociálne spravodlivý*, aby sa každý slušný človek mal možnosť zamestnať a dostať za ňu spravodlivú mzdu, jedlo a spravodlivý domov. Štát *ekonomicky spravodlivý*, aby spoločnosť nežila v dlhodobom otroctve a vo svete fiktívnych peňazí, ale s vyrovnaným štátnym rozpočtom, vlastnou menou krytou skutočnými hodnotami. Štát *hospodársky vyspelý*, kde sú základom domáci podnikatelia a vlastné výroby a nie zahraniční investori, ktorý spôsobujú deformáciu domáceho trhu. Štát *kresťanský a mravne zachovalý*, v ktorom sa uplatňujú základné tradičné kresťanské hodnoty, bez západného liberalizmu ktorý podporuje ateizmus, materializmus či konzumnú spoločnosť. Štát *národný*, aby bol Slovák na Slovensku pánom a nie otrokom, štát

⁶ MESEŽNIKOV, G.; GYÁRFÁŠOVÁ, O.: *Súčasný pravicový extrémizmus a ultranacionalizmus na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky – Nadácia Hannsa Seidela, 2016, s. 11-16.

vzdelaný a kultúrny, ktorý je hrdý v srdci Európy a štát *Zdravý*, kde budú mať jeho obyvatelia zabezpečenú bezplatnú zdravotnú starostlivosť, kvalitnú stravu bez zbytočnej chémie a život v zachovalom životnom prostredí. V závere sekcie O nás na webovom sídle strana interpretuje, že nedisponuje bohatými sponzormi z radov ziskuchtivých špekulantov či finančných skupín a dopĺňa, že je platená z výlučne prostriedkov svojich vlastných ľudí, ktorý program podporujú a jej ciele sa snažia dosiahnuť. Členovia strany podľa predstaviteľov, by mali brať politiku ako osobné životné poslanie a zároveň, ako službu národu a vlasti. V závere sa taktiež strana pasuje do roly hrozby pre zvyšné politické strany, ktoré si podľa nej chcú uplatniť svoje materiálne a egoistické záujmy.⁷

2 Názorové postoje ĽSNS k témam bezpečnosti a fungovania politického aparátu na Slovensku

Ako bolo spomínané v predchádzajúcej kapitole, Ľudová strana Naše Slovensko sa na svojom webovom sídle výrazne vyhradenou rétorikou. Táto rétorika spočíva v kritike súčasného spoločensko-politického stavu na Slovensku, súčasnej rómskej problematike no dotýka sa aj kritiky zahraničných politických predstaviteľov. Samotná rétorika je výrazne negatívnou a v tomto prípade môže byť konštatované, že sa dotýka podrývaniu súčasnej legitimacy systému. Kapitola sa preto bude venovať názorovým postojom ĽSNS v otázkach a kritike bezpečnosti štátu a domácej politickej situácie. Z hľadiska metodologické sa bude jednať o obsahovú analýzu interpretácie postojov predstaviteľov strany, na webovom sídle v mesiacoch január až apríl tohto roku. Príspevky a vyjadrenia boli selektované z hľadiska tematiky, ktorá sa priamo dotýkala odkazov, prezentovaných vo vyššie spomínaných

⁷ Kotleba, *Ľudová strana naše slovensko*. [online], [cit. 13/5/2018]. Dostupné na internete: <<http://www.naseslovensko.net/o-nas/>>.

oblastiach. Po vyselektovaní relevantných vyjadrení, sa obsahovo analyzovala rétorika, ktorá výrazne legitimizuje programové postoje prezentované pred voľbami, ale aj počas volebného obdobia.

Postoj *štat bezpečný*, sa rétoricky venuje vo poväčšine rómskej problematike. Táto problematika je so stranou spätá už dlhodobo, kedy negatívne vyjadrovanie voči tejto téme nie je ničím výnimočným. V nami analyzovanom období sa vyskytla deväťkrát. Strana aj pred voľbami vo volebnom programe, konkrétne bode číslo 2, deklarovala, že spraví poriadok s parazitmi v osadách, zlikviduje čierne stavby a nahradí policajné zložky, ktoré podľa ich slov nedokážu zasiahnuť proti cigánskemu teroru.⁸ V súčasnosti sa venovala čiernym stavbám opätovne, no zvýšenú pozornosť venovala nárastu kriminality asociálov v Krompachoch. Predseda strany sa vyjadril nasledovne: „*Vláda, ani minister vnútra s tým však za posledných desať rokov neurobili prakticky nič. Namiesto toho, aby urobili poriadok s arogantnými a agresívnymi asociálmi, tak ich idú z našich daní zamestnať do tzv. rómskych hliadok na „našu ochranu“.*“⁹ Predseda strany sa taktiež v našom období venoval aj problematike nelegálnych stavieb na území Slovenska. Strana už dlhodobo bojuje proti pozitívnej diskriminácii tohto druhu. „*Nelegálne stavby sú smutným fenoménom súčasného Slovenska. Na cudzích pozemkoch stoja nielen mnohé miliónárske vily, ale aj niektoré developerské projekty či dokonca celé cigánske osady*“, skonštatoval predseda strany.“¹⁰ Pozitívizmus v oblasti tejto témy je z pohľadu LSNS neprijateľný, strana zastáva ideologickú pravicu na straníckom spektre a preto toto rétorické hľadisko nie je ničím neobvyklým. V čase predsedovania *J. Slotu*, sa podobne orientovala

⁸ Kotleba, *Ludová strana naše slovensko*. [online], [cit. 13/5/2018]. Dostupné na internete: <<http://www.naseslovensko.net/wp-content/uploads/2015/01/Volebn%C3%BD-program-2016.pdf>>.

⁹ Kotleba, *Ludová strana naše slovensko*. [online], [cit. 13/5/2018]. Dostupné na internete: <<http://www.naseslovensko.net/nasa-praca/reportaze-z-akcii/protest-proti-kriminalite-asocialov-v-krompachoch/>>.

¹⁰ Kotleba, *Ludová strana naše slovensko*. [online], [cit. 13/5/2018]. Dostupné na internete: <<http://www.naseslovensko.net/nase-nazory/kriminalita-asocialov/predlozili-sme-navrh-zakona-proti-ciernym-stavbam-majitel-musi-byt-panom-na-svojom-pozemku/>>.

Slovenská národná strana. Táto strana bola v tomto období považovaná za krajne pravicovú práve vďaka vyjadrenia týkajúcich sa rómskych menšín na Slovensku, no výraznejšie dominovala téma slovensko-maďarských vzťahov.

Štát *politicky nezávislý*, postoj ktorý poukazuje na zlé politické rozhodnutia poslancov, zlé vládne rozhodnutia, ale hlavne na deficit vlastného názoru pri rozhodovaní o dôležitých spoločenských otázkach, bez nátlaku zahraničných korporácií či štátov. ĽSNS v tejto tematike opätovne dominantne kritizovala komplexne celú politickú situáciu na Slovensku. Populizmus bol viditeľný prioritne otázke riešenia politickej krízy na Slovensku a výmene premiéra. V tomto prípade sa z hľadiska budúcnosti strana uchýľovala k opozičnému vyriešeniu situácie, predčasnými voľbami, no kritizovala aj opozíciu ktorú taktiež označila za zoskupenie zlodějov, podvodníkov či mafiánov. „*ĽS Naše Slovensko víta odchod ministra Kaliňáka. Riešenie súčasnej spoločenskej situácie vidíme v predčasných voľbách. Zároveň odmietame akúkoľvek úradnícku vládu vymenovanú prezidentom Kiskom, pretože aj medzi politikmi súčasnej tzv. „štandardnej“ opozície je množstvo zlodějov, mafiánov a najmä klamárov a podvodníkov.*“¹¹ Programová kritika v bode číslo 1, ktorá sa dotýkala zastavenia rozkrádania štátu, bola v sledovanom období taktiež prítomnou. Vo volebnom programe *Zastavíme ďalšie rozkrádanie štátu*, strana deklarovala snahu o znižovanie štátnych výdajov, zníženie počtu poslancov zo 150 na 100, či prehodnoteniu štátnych výdavkov s cieľom prijať vyrovnaný štátny rozpočet.¹² Strana sa v januári pokúšala o novelu zákona týkajúceho sa verejného obstarávania, no po jeho neprijatí sa opätovne spustila vlna kritiky, voči súčasnému politickému

¹¹ Kotleba, *Ľudová strana naše slovensko*. [online], [cit. 13/5/2018]. Dostupné na internete: <<http://www.naseslovensko.net/nase-nazory/vyhlasenia/reakcia-ls-nase-slovensko-na-odchod-kalinaka/>>.

¹² Kotleba, *Ľudová strana naše slovensko*. [online], [cit. 13/5/2018]. Dostupné na internete: <<http://www.naseslovensko.net/wp-content/uploads/2015/01/Volebn%C3%BD-program-2016.pdf>>.

usporiadaniu. „Cez verejné obstarávanie pretečú ročne zo štátnej kasy miliardy eur. Žiaľ, zákon o verejnom obstarávaní je v súčasnosti nastavený výrazne v prospech oligarchov a nenásytných kšeftárov. Zákon napríklad neumožňuje verejnej inštitúcii znížiť predpokladanú hodnotu zákazky, aj keď je na prvý pohľad evidentne predražená. Preto sa mnohé verejné obstarávania spúšťajú s premrštenými počiatočnými cenami. Absurdnosť našita len a len v prospech kšeftárov.“¹³ Tvrdá kritika bola viditeľná takmer vo všetkých s 19tich príspevkov, ktoré komunikovala politická strana. Tvrdé vyhraňovanie proti systému je opätovne typicky populistické, no strana ho využíva vo vysokej miere aj naďalej. V januári sa taktiež strana snažila o opätovné zníženie počtu poslancov v NRSR. Štátny aparát je podľa predsedu strany zaťažujúci a vysoko nákladný: „Vďaka tomuto zníženiu počtu poslancov NR SR by sa mohlo na platoch poslancov a na servise súvisiacom so zabezpečovaním činnosti poslancov za volebné obdobie ušetriť viac ako 18 miliónov eur. Parlament by zároveň pracoval oveľa efektívnejšie a menej by sa v ňom politikárčilo. Zníženie počtu poslancov NR SR o 50 by nijako neohrozilo demokratický charakter Slovenska.“¹⁴

Názorové postoje ĽSNS voči problematike bezpečnosti krajiny a súčasnej politickej situácie zostali nezmenené a držia sa ideové profilu politickej strany. Strana sa vyjadruje negatívne s prvkami populizmu, no nezabúda a predkladá do pléna Národnej rady Slovenskej republiky, aj dva roky po voľbách, návrhy napríklad na zníženie poslancov, o ktorom deklarovala už pred voľbami v roku 2016. Negatívny postoj súvisí s ideovým charakterom strany, strana sa v žiadnom prípade nevyvíja krajne pravicovému správaniu a jej vyhraňovanie, ktoré

¹³ Kotleba, *Ľudová strana naše slovensko*. [online], [cit. 13/5/2018]. Dostupné na internete: <<http://www.naseslovensko.net/nase-nazory/ekonomika-a-hospodarstvo/nasa-novelazakona-o-verejnom-obstaravani-by-pomohla-usetrit-desiatky-milionov-parlamentju-vsak-odmietol/>>.

¹⁴ Kotleba, *Ľudová strana naše slovensko*. [online], [cit. 13/5/2018]. Dostupné na internete: <<http://www.naseslovensko.net/ls-nase-slovensko-v-nr-sr/vyzva-sulikovi-podporte-v-parlamente-navrh-ls-nase-slovensko-na-znizenie-poctu-poslancov-nr-sr/>>.

je uvedené v teoretickej časti príspevku, sa nedotýka len vládnej koalície, ale aj opozičných poslancov. Aj keď sú postoje v niektorých otázkach mierne naklonené neutrálne, nedá sa konštatovať, že strana s niektorými vládnymi návrhmi súhlasí. Ako bolo spomínané v teoretickej časti práce, kritériá o ktorých hovorí *Ignazi*, sú napĺňané aj stranou ĽSNS. Priestorové kritérium sa zaoberá postaveniu strany na krajnej pravici ideového spektra, ku ktorej sa aj strana hlási. Sú viditeľné výrazné národné prvky, strana sa snaží ochrániť spoločnosť pred exogénnymi faktormi a zároveň sa ostro vyhraňuje proti nadnárodným korporáciám. Ideové kritérium sa zaoberá stabilným protichodným postavením voči fašistickému režimu. Predstavitelia strany tvrdia, že strana neprebrala prvky fašistického myslenia a taktiež, že sa s nimi vôbec nestotožňuje. Kritérium antisystémové sa spomínalo vyššie, kde antisystémovosť je vyjadrená postojmi, voči štátnemu aparátu, poslancom koalície a opozície, ale aj súdom či polícií. Stačí tento postoj strane na to, aby zaujala stabilnú pozíciu v straníckom systéme na Slovensku?

2.1 Sociologické výskumy poukazujú na odlišné chápanie pojmu extrémizmus

V predchádzajúcej podkapitole bolo konštatované, že krajne pravicovo orientovaná ĽSNS zaujíma výrazne negatívny postoj v otázkach rómskej problematiky, súčasného štátneho zriadenia ale aj zlej ekonomickej situácie v krajine. Inštitút pre verejné otázky (IVO), v roku 2017 uskutočnil výskum, ako prívrženci ĽSNS vnímajú a chápu samotný pojem extrémizmus, poprípade či im napadne, keď počujú že je niekto extrémista. Výsledky boli porovnané s celkovou populáciou zúčastnených na výskume a v porovnaní s populáciou vo veku 18-39 ročných. Obrázok č.1 poukazuje na vnímanie prívržencov ĽSNS v otázkach „Čo je extrémizmus, či extrémista“.

Obrázok č.1: Výskum IVO v otázke extrémizmu na Slovensku¹⁵

T2: „Čo vám napadne, keď počujete slovo extrémizmus, či extrémista? Uveďte napríklad, čo je pre extrémizmus či extrémistu typické, ako sa prejavuje, akými skutkami či myšlienkami?“ (%)	Celá populácia	18–39-roční	Prívrženci ĽSNS*
■ nadpriemerné zastúpenie odpovede v porovnaní s 18–39-ročnými			
Násilie, fyzická a verbálna agresivita, pochody, nepokoje, bitky, výtržnosti	37	37	3
Nenávisť, netolerancia voči inakosti, arogancia, vulgárnosť	27	27	7
Rasizmus, nacionalizmus, xenofóbia, protirómske postoje, nadradenosť bielej rasy	22	22	3
Marian Kotleba a Ľudová strana Naše Slovensko	12	12	0
Fašizmus, nacizmus, vyvražďovanie obyvateľstva, holokaust	12	12	6
Terorizmus, vraždenie, atentáty, ISIS	8	7	20
Protidemokratická a protizápadná orientácia, porušovanie zákonov, riziko pre vývoj Slovenska	8	9	3
Obyčajná odchýlka od normy, odlišný pohľad	7	6	12
Bagatelizácie a relativizácie pojmu extrémizmus, pripisovanie extrémizmu "zabehaným", "štandardným politikom" a ich neschopnosti riešiť problémy	6	8	45
Náboženská neznášanlivosť, fanatizmus, sektárstvo	6	5	5
Špecifický výzor, symboly extrémistov odkazujúce na fašizmus a nacizmus	5	4	0
Migranti, cudzinci, Rómovia	3	3	17

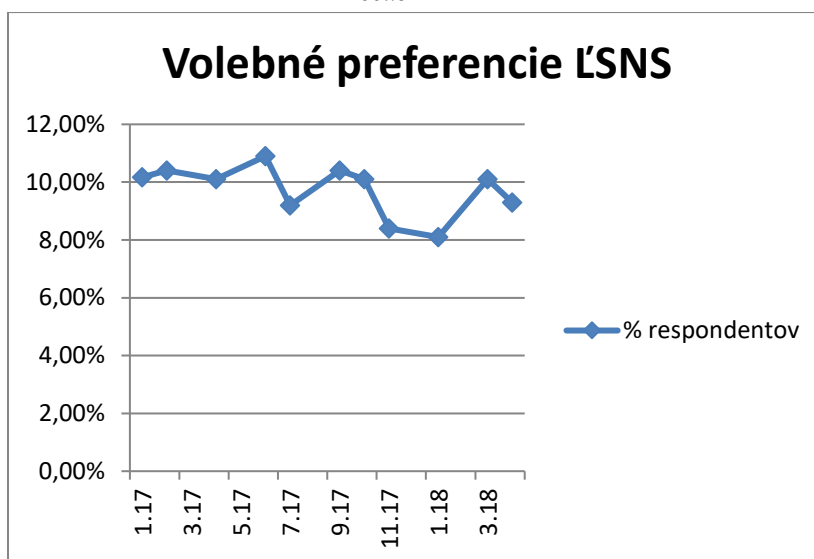
Z tabuľky je možné reprodukovať, že extrémistické pre celú populáciu je prevažne vnímaná agresivita, pochody, nepokoje či bitky, nenávisť, rasizmus či samotná *Kolebova* ĽSNS. Výsledky medzi celkovou populáciou a populáciou medzi 18-39 rokov nie sú príliš odlišné a percentá vnímania extrémizmu sú takmer identické. Pri prívržencoch ĽSNS sa avšak pojem a vnímanie samotného extrémizmu líši a zhoduje práve s komunikovanými a interpretovanými bodmi, ktoré boli spo-

¹⁵ VELŠIČ, M.: *Mladí ľudia a extrémizmus*. Bratislava: IVO. [online], [cit. 13/5/2018]. Dostupné na internete: <http://www.ivo.sk/buxus/docs//publikacie/subory/Mladi_a_rizika_extremizmu.pdf>.

menuté v predchádzajúcej časti príspevku. Podporovatelia LSNS vnímajú extrémizmus a pripisujú ho na prvom mieste štandardným politikom a ich neschopnosti riešiť dané problémy. Práve rétorika vedenia strany sa najmarkantnejšie venuje práve tejto oblasti a výskum podporuje myšlienku, že voličom krajnej pravice táto rétorika a postoje vyhovujú a maximálne sa stotožňujú. Druhou dôležitou a taktiež v príspevku spomínanou témou, bol postoj k Rómskej problematike, no taktiež aj k situáciám v zahraničí. Aj táto negativizácia tohto problému, ponúka prívržencom možnosť stotožniť sa s politickou stranou a opätovne názorovo a rétoricky strana cieľi na časť spoločnosti a problematiku, v ktorej má najsilnejšiu podporu u prívržencov. K inému názorovému hľadisku sa vyjadrilo len 12% opýtaných, v tomto prípade sa môžeme oprieť o teoretický poznatok antisystémovosti, ktorú krajne pravicová LSNS permanentne a populisticky zároveň, využíva. Je teda zrejmé, že voličom tohto druhu, je táto komunikácia postačujúca, nevymyká sa zaužívaným trendom a kopíruje ideologickú rovinu samotnej politickej strany. Graf č. 1 poukazuje na volebnú podporu LSNS od začiatku roka 2017, agentúrou Focus.¹⁶

¹⁶ FOCUS Research: *Volebné preferencie*. [online], [Cit. 13/5/2018]. Dostupné na internete: <<http://preferencie.teraz.sk/>>.

Graf č. 1: Volebné preferencie Ľudovej strany Naše Slovensko agentúrou Focus¹⁷

Volebné preferencie ĽSNS od začiatku roku 2017 pomerne stagnujú, ich priemerná hodnota sa pohybuje na úrovni 9-10%, s čím môže byť strana *M. Kotlebu* relatívne spokojná. V straníckom systéme na Slovensku zastáva pozíciu, ktorá jej podľa aktuálnych prieskumov prislúcha 17 poslancov v Národnej rade Slovenskej republiky. Reprezentuje krajne pravicové spektrum z ideologického hľadiska, jej rétoricky anti-systémovou komunikáciou sa pri súčasnej politickej situácii dokáže udržať na kladných volebných výsledkoch. Strana sa snaží komunikovať veľmi simplicítne, kde témy bezpečnosti krajiny, riešenia Rómskej problematiky či zlej zahraničnej spolupráce, jej postačujú pre dosiahnutie kladného volebného výsledku.

¹⁷ FOCUS Research: Volebné preferencie. [online], [cit. 13/5/2018]. Dostupné na internete: <<http://preferencie.teraz.sk/>>.

Štúdiá je súčasťou projektu VEGA č. 1/0339/17 - Komparácia dynamiky inštitucionálnej konsolidácie krajne pravicových strán a hnutí v Českej republike a na Slovensku.

Literatúra:

- DOČEKALOVÁ, P.: *Norská strana Pokroku: súčasť stranické rodiny extrémnej pravice?*. In: *Politologický časopis*. 2005.
- FOCUS Research: *Volebné preferencie*. [online], [cit. 13/5/2018]. Dostupné na internete: <<http://preferencie.teraz.sk/>>.
- Kotleba, *Ľudová strana naše slovensko*. [online], [cit. 13/5/2018]. Dostupné na internete: <<http://www.naseslovensko.net/nase-nazory/ekonomika-a-hospodarstvo/nasa-novela-zakona-o-verejnom-obstaravani-by-pomohla-usetrit-desiatky-milionov-parlament-ju-vsak-odmietol/>>.
- Kotleba, *Ľudová strana naše slovensko*. [online], [cit. 13/5/2018]. Dostupné na internete: <<http://www.naseslovensko.net/ls-nase-slovensko-v-nr-sr/vyzva-sulikovi-podporte-v-parlamente-navrh-ls-nase-slovensko-na-znizenie-poctu-poslancov-nr-sr/>>.
- MUDDE, C.: *Populist radical right parties in Europe*. New York: Cambridge University press, 2007.
- MUDDE, C.: *The populist radical right: A pathological normalcy*. *West European Politics*. In: *Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations*. 3/2007.
- IGNAZI, P.: *Extreme right parties in Western Europe*. Oxford: Oxford University press, 2003.
- KOPEČEK, L.: *Politické strany na Slovensku 1989 až 2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007.
- Kotleba, *Ľudová strana naše slovensko*. [online], [cit. 13/5/2018]. Dostupné na internete: <<http://www.naseslovensko.net/nasa-praca/reportaze-z-akcii/protest-proti-kriminalite-asocialov-v-krompachoch/>>.
- Kotleba, *Ľudová strana naše slovensko*. [online], [cit. 13/5/2018]. Dostupné na internete: <<http://www.naseslovensko.net/nase-nazory/kriminalita-asocialov/predlozili-sme-navrh-zakona-proti-ciernym-stavbam-majitel-musi-byt-panom-na-svojom-pozemku/>>.

- Kotleba, Ľudová strana naše slovensko.* [online], [cit. 13/5/2018]. Dostupné na internete: <<http://www.naseslovensko.net/nase-nazory/vyhlasenia/reakcia-ls-nase-slovensko-na-odchod-kalinaka/>>.
- Kotleba, Ľudová strana naše slovensko.* [online], [cit. 13/5/2018]. Dostupné na internete: <<http://www.naseslovensko.net/wp-content/uploads/2015/01/Volebn%C3%BD-program-2016.pdf>>.
- Kotleba, Ľudová strana naše slovensko.* [online], [cit. 13/5/2018]. Dostupné na internete: <<http://www.naseslovensko.net/o-nas/>>.
- Kotleba, Ľudová strana naše slovensko.* [online], [cit. 13/5/2018]. Dostupné na internete: <<http://www.naseslovensko.net/wp-content/uploads/2015/01/Volebn%C3%BD-program-2016.pdf>>.
- MESEŽNIKOV, G.; GYÁRFÁŠOVÁ, O.: *Súčasný pravicový extrémizmus a ultranacionalizmus na Slovensku.* Bratislava: Inštitút pre verejné otázky – Nadácia Hannsa Seidela, 2016.
- VELŠIC, M.: *Mladí ľudia a extrémizmus.* Bratislava: IVO. [online], [cit. 13/5/2018]. Dostupné na internete: <http://www.ivo.sk/buxus/docs/publikacie/subory/Mladi_a_rizika_extremizmu.pdf>.

Memy polityczne w cyberkulturze na przykładzie polskiej sceny politycznej

Ewelina Kancik-Kołtun

The article deals with my problem as an element of cyberculture. The author deals with the particular political meme, which is associated with the political actors. At the beginning of the work, the definition of cyberculture and political meme is presented, which is understood as a picture with a political content that is copied and reproduced. As part of the research, an analysis of the memes of Donald Tusk and Jarosław Kaczyński was made.

Wstęp

Dynamiczny rozwój technologii teleinformatycznych spowodował, że świat stał się globalną wioską, w której wykształciło się ogólnoświatowe społeczeństwo sieciowe, które wytworzyło własną kulturę zwaną „cyberkulturą”. W XXI wieku nowe technologie łączą się z kulturą, gdzie często mówi się o kulturze nacechowanej techniką, czyli o cyberkulturze, pojmowanej jako zlepek kultury, natury i techniki. Wychodząc z założenia, iż cyberkulturę zaliczyć należy do odłamu kultury masowej to wytworzy jej swego rodzaju sztuką.

Początku kultury wirtualnej należy upatrywać już od momentu powstania pierwszego komputera, kiedy to technologia komputerowa zaczęła się prężnie rozwijać. Kolejnym elementem ewolucji kultury Web 2.0 było niewątpliwie powstanie Internetu, czyli ogólnoświatowej sieci komputerowej, która powstała w Stanach Zjednoczonych i została rozpowszechniona na cały świat. Obecnie w skali globalnej jest zauważalny ciągły wzrost użytkowników sieci, takie zjawisko ma miejsce również w Polsce. Rewolucja informatyczna wpłynęła na wiele płaszczyzn życia człowieka, a wśród nich komunikację, ekonomię, politykę oraz kulturę.

Celem niniejszej pracy jest przedstawienie i przybliżenie zjawiska memów politycznych w wirtualnym świecie jako nowoczesnego dzieła

artystycznego. Opracowanie zawiera wyjaśnienie pojęcia cyberkultury oraz ukazuje jak globalne trendy cyberkultury zmieniają nasz dotychczasowy świat i wpływają na współczesną kulturę. Aby zbadać słuszność hipotezy, że memy polityczne stanowią jeden z elementów kultury masowej, a tym samym mają wpływ na ukazywanie sytuacji i zjawisk politycznych analizie porównawczej zostały poddane wybrane memy polityczne.

Cyberkultura jako kultura Internetu

Cyberkultura jest pojęciem szeroko rozpowszechnionym we współczesnym dyskursie o kulturze ogólnie pojętej i kulturze masowej. Charakterystyczna jednak dla kulturoznawstwa koncentracja na życiu codziennym wydaje się na pierwszy rzut oka mało pomocna w badaniach nad nowymi mediami i cyberkulturą.¹ Przy czym należy zaznaczyć, że cyberkultura to nie tylko wirtualna rzeczywistość i sieć, ale również trendy kultury współczesnej jak kultura masowa czy popularna. R. W. Kluszczyński pisze, iż „Przez pojęcie „Cyberkultura” rozumiem wieloaspektowy kompleks, który wyrasta ze społecznego doświadczenia życia w świecie zdominowanym przez technologie informacyjno – komunikacyjne. Cyberkultura jawi się jako proces, poprzez który wypowiada się społeczeństwo informacyjne. Wyróżnić w niej można zinternalizowaną, tkwiącą w świadomości społecznej warstwę nowokształtujących się zasad i wartości oraz zespół pojęć i koncepcji składających się z wspólnie na rozwijającą się świadomość postbiologiczną, warstwę działań (przede wszystkim komunikacyjnych), które stanowią zobjektywizowany wyraz poprzednio wskazanej sfery, warstwę wytworów tych czynności.”²

¹ LISTER, M.; DOVEY, J.; GIDDINGS, S.; GRANT, I.; KELLY, K.: *Nowe media. Wprowadzenie*. Kraków: Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2009, s. 362.

² KLUSZCZYŃSKI, W. R.: *Spółczesność informacyjna. Cyberkultura. Sztuka multimedialności*. Kraków: Wyd. Rabid, 2001, s. 72.

Każdy, kto słyszał o cyberkulturze, jest świadomy istnienia innych elementów wchodzących w zakres tego terminu, ponieważ jego składowe to nie tylko sieci komunikacyjne, programowanie i oprogramowanie, ale również sztuczna inteligencja, wirtualna rzeczywistość, sztuczne życie i interfejs człowiek – komputer.³ W XXI wieku powstał nowy paradygmat kultury oparty na technologiach informatycznych, a co się z tym wiąże również na nowych mediach. Wyznaczniki cyberkultury są identyczne jak Internetu, czyli multimedialność, interaktywność i wirtualność. W Internecie łączą się ze światem realnym z wirtualnym, a tym samym „cyberkultura łączy dwa aspekty: Praktyczne dokonania artystów, wynalazców, techników, designerów, aktywistów hakerskich oraz wszystkich tych, którzy zajmują się badaniem, opisem, teoretyczną refleksją dotyczącą nowych technokulturowych fenomenów. Często zresztą te dwa aspekty działalności łączą się ze sobą.”⁴

Słusznie dostrzega W. Burszta, że potęga globalizacji wynika z komunikacyjnego charakteru procesów, które zachodzą także w sferze kultury, a zdolność do błyskawicznego i masowego krążenia niematerialnych form kulturowych wynika z ich zapośredniczenia materialnego, które nieznany wcześniej poziom możliwości dzięki nowym technologiom.⁵ Oprócz prymatu czynników ekonomicznych można stwierdzić, że dobra materialne w skali masowej „przemycają” określone wzory i style kultury oraz że niezwykle istotna jest rola zasięgu i szybkości rozpowszechniania się kultury przez Internet i inne środki przekazu elektronicznego, w procesach globalizacji kultury. Media masowe, ze szczególnym uwzględnieniem światowej elektronicznej komunikacji, wirtualnej rozrywki, Internetu

³ LISTER, M.; DOVEY, J.; GIDDINGS, S.; GRANT, I.; KELLY, K.: *Nowe media. Wprowadzenie*. Kraków: Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2009, s. 465.

⁴ ZAWOJSKI, P.: *Cyberkultura jako nowy paradygmat kultury medialnej. Rozważania teoretyczne*. In: WILK, E.; KOLASIŃSKA-PASTERCZYK, I. (red.): *Nowa audiowizualność – nowy paradygmat kultury*. Kraków: Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2008.

⁵ BURSZTA, W. J.: *Globalizacja z perspektywy antropologii kultury*. In: AMSTERDAMSKI, S. (red.): *Globalizacja i co dalej?*. Warszawa: Wyd. IFiS PAN, 2004, s. 116.

umożliwiają jednostkom obcowanie z odmiennymi stylami życia i kompetencjami kulturowymi.⁶

Ułatwienie procesów komunikacyjnych, które nastąpiło za pomocą Internetu w znaczącym stopniu dało możliwość przenikania się kultur narodowych. Często wręcz utożsamia się komunikację za pomocą nowoczesnych technologii medialnych z kulturą. Język, obrazy, znaki, różnorakie sensory, wymieszane dźwięki sprawiają, że jednostka porusza się w sieci splecionych z sobą wielorakości światów kulturowych i musi sobie poradzić z napięciem, jakie powstaje pomiędzy jej jednostkowym dziedzictwem a potencjalnie wspólnotą przestrzenną.⁷ Wytwory cyberkultury docierają do bardzo dużego spektrum odbiorców na całym świecie, a tym samym kultura społeczności internetowej ciągle ewoluuje i się zmienia wraz ze swoimi formami. „Współcześnie możemy mówić o rzeczywistym kształtowaniu się nowych tendencji artystycznych, jeżeli możemy utrzymać, że w dzisiejszej sztuce występują zjawiska, wobec których możemy używać w sposób uzasadniony pojęcia nowatorstwa, jeżeli możemy obecnie dyskutować problematykę awangardy artystycznej jako fenomenu żywego, a nie jedynie historycznego, to dzieje się tak właściwie przede wszystkim za sprawą praktyk artystycznych rozwijających się wokół technologii cyfrowych”.⁸ Nowe media to emancypacja kultury komputerowej – dzieła, które swoje istnienie i

⁶ BARTOSZEK, A.: *Obcy jako model społecznej gry o tożsamość w multikulturowym środowisku*. In: BARSKA, A.; KORZENIOWSKI, M. (red.): *Wielokulturowość – międzykulturowość – trans kulturowość w perspektywie europejskiej i pozaeuropejskiej*. Opole: Wyd. Oficyna Wydawnicza "Impuls", 2007, s. 41.

⁷ BUDAKOWSKA, E.: *Współczesne migracje a nowe wyzwania wobec identyfikacji narodowo – kulturowej*. In: BUDAKOWSKA, E. (red.): *Tożsamość bez granic. Współczesne wyzwania*. Warszawa: Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, 2005, s. 53.

⁸ KLUSZCZYŃSKI, R. W.: *Dylematy interaktywności (Sztuka w kulturze partycypacji)*. In: WILK, E.; KOLASIŃSKA-PASTERCZYK, I. (red.): *Nowa audiowizualność – nowy paradigmat kultury*. Kraków: Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2008, s. 149.

charakterystykę artystyczną zawdzięczają w dużej mierze tej swoistej, technologicznej podstawie bytowej.⁹

Kultura popularna przekazywana zwłaszcza przez media elektroniczne, w takich dziedzinach jak film, muzyka, sztuka, literatura, taniec, sport, moda, czy ikony popkultury powodują uniformizację kultury, dostarczanej odbiorcom na całym globie, tworząc jakby załączki metakultury. W moim odczuciu, to wyłącznie dzięki rozwojowi technologii dochodzi do rodzenia się nowych nurtów kultury, czy też tworzenia hybryd, ale również ma miejsce powolne kształtowanie się globalnych wzorów kultury – bo to wymiar techniczny sprawił, że świat stał się połączony za pomocą sieci, która składa się z pojedynczych połączonych punktów. Internet daje użytkownikom sieci możliwość aktywnego uczestnictwa w tworzeniu kultury, co nie było wcześniej możliwe na taką skalę globalną. Cyberkultura stwarza zwykłym obywatelom możliwość procesu wytwórczego dzieła kultury, a tym samym rozpowszechnia propozycję „wolnej kultury”. Powstałe za pomocą Internetu dzieło może przechodzić różnego rodzaju mutacje oraz może być wielokrotnie przerabiane i ulepszone przez innych internautów, a zarazem zmieniać swoją treść i formę.

Kultura „realnej wirtualności” i sztuka

Człowiek żyjący współcześnie najczęściej funkcjonuje w dwóch światach, jednym z nich jest świat realny znany ludzkości od zawsze, drugim zaś powstały za pomocą rozwoju techniki świat wirtualny. Obydwa światy rzeczywisty i wirtualny łączą się w niejako w Baudrillardowską symulakrę. W tym przypadku wprowadzona przez Jaena Baudrillarda teoria symulacji wydaje się jak najbardziej sprawdzona. Baudrillard rozumie symulakr jako związki znaków

⁹ KLUSZCZYŃSKI, R. W.: *Sztuka multimedialna*. In: HOPFINGER, M. (red.): *Nowe media w komunikacji społecznej w XX wieku*. Warszawa: Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005, s. 505.

objętych procesem uniezależniania się - z jednej strony nie istnieją materialnie w czasoprzestrzeni, z drugiej nie funkcjonują one jako abstrakcyjne elementy systemu znaczeniowego.¹⁰ Nowe technologie bowiem w znaczącym stopniu zmieniły doczesny świat, a tym samym życie przeciętnego człowieka, gdyż przeobrażeniu ulega inteligencja, ciało czy tożsamość jednostki.

Rozwój techniki wpłynął w znacznym stopniu na obraz kultury współczesnej, gdzie rola sztuki w cyberkulturze jest bardzo istotna, przy czym trzeba spojrzeć, iż cyberkultura jest heterogeniczna. Współczesna sztuka, aczkolwiek niewątpliwie większość jej dziedzin coraz częściej korzysta z możliwości które udostępniają technologie elektroniczne, co wpływa też na jej zróżnicowanie. Zauważyć należy, że *de facto* to dzięki powstaniu komputera oraz ciągłej i intensywnej ewolucji teleinformatycznej mamy do czynienia ze zjawiskiem cyberkultury. Wszelkie zmiany na płaszczyźnie wirtualnej kultury będą determinowane i możliwe tylko na skutek rozwoju technologii.

W sztuce opartej na technologii zmienia się pozycja artysty, który musi uczestniczyć w komunikacji artystycznej za pomocą sieci z odbiorcą. Autor dzieła podczas przekazu komunikacyjnego czuwa nad przebiegiem komunikatu, natomiast informacja jest przyswajana przez odbiorcę, który aktywnie dobiera owe dzieło. Przy czym należy pamiętać, że tak naprawdę to internet stwarza zwykłym jednostkom możliwość bycia artystą, a tym samym staje się jednocześnie kanałem komunikacyjnym. Wytwory artystyczne zamieszczane przez artystów w Internecie stają się łatwo dostępne, a tym samym obszar ich dostępu do nich jest globalny. Dzieła interaktywne niejako czekają na swojego aktywnego odbiorcę, który wejdzie w interakcje z nimi, bo inaczej możemy mówić, że dzieła są martwe jeśli widz reaguje na niego jedynie bierne mediów interaktywnych - tendencja, w wyniku której sztuka

¹⁰ *Trzy rodzaje symulacji wg Baudillarda. Pojęcie symulakrów.* [online], [cit. 28/11/2017]. Dostępne na internecie: <<http://teoria-literatury.cba.pl/index.php/trzy-rodzaje-symulacji-wg-baudillarda-pojecie-symulakrow/>>.

przybiera charakter procesualny, a każdy uczestnik tego procesu otrzymuje do zagrania aktywną i kreatywną rolę.¹¹ Jednym z takich dzieł artystycznych są również memy, które jednostka (artysta), wytwarza bądź kreuje, przy czym wyraża też własną opinię na temat innych memów. Współcześnie bardzo wiele realizacji artystycznych przyjmuje strukturę gry, w której użytkownik, rozpoczynając w pewnym momencie kontakt z dziełem, ma możliwość nie tylko (współ)kreacji własnego doświadczenia odbiorczego, ale także może zastosować nowe reguły gry, ponieważ system takiego dzieła często bywa otwarty na innowacje.¹²

W płaszczyźnie sztuki interaktywnej nie istnieją granice pomiędzy życiem publicznym i prywatnym człowieka, wszystko tworzy przestrzeń twórczą. Wszelkie przeobrażenia, które nastąpiły za pomocą nowych technologii wydają się wzbogacać dotychczasowy dorobek kultury, który współcześnie zostaje zróżnicowany.

Memy

Pojęcie memu jako pierwszy użył w 1976 roku brytyjski biolog R. Dawkins w swojej książce „*Samolubny gen*”. W ramach przedstawionej przez niego koncepcji życie ewoluuje, a w jego czasie różne byty replikują się. „Nowym bulionem jest bulion ludzkiej kultury. Dla nowego replikatora potrzebujemy nazwy, która zawierałaby pojęcie jednostki przekazu kulturowego, czy też jednostki naśladownictwa. Pasowałoby tu słowo „mimem”, skróć do słowa „mem”. Przykładem memów są melodie, idee, obiegowe zwroty, fasony ubrań, sposoby lepienia garnków lub budowania łuków”.¹³ Bardziej precyzyjnie mem określany jest jako zbiór lub element idei

¹¹ KLUSZCZYŃSKI, W. R.: *Społeczeństwo informacyjne. Cyberkultura. Sztuka multimedialna*. Kraków: Wyd. Rabid, 2001, s. 89.

¹² KLUSZCZYŃSKI, W. R.: *Społeczeństwo informacyjne. Cyberkultura. Sztuka multimedialna*. Kraków: Wyd. Rabid, 2001, s. 90.

¹³ DAWKINS, R.: *Samolubny gen*. Warszawa: Wyd. Prószyński i S-ka, 1996, s. 266.

kulturowych, symboli lub praktyk, które przenoszą się z jednego umysłu do innego przez język, gesty, rytuały, czyli przez semiozę rozumianą jako ewolucyjnie udoskonalona forma procedury zapamiętywania.¹⁴ Wszystkie media mogą służyć do rozpowszechniania memów, mam tu na myśli prasę, radio, telewizję, filmy, obrazy czy internet, przy czym należy zaznaczyć, że najdłuższą żywotność mają te sieciowe ze względu na ciągłą obecność i możliwość tworzenia nowych czy robienia remiksu. *Dawkins* zauważa również, że memy rozpowszechniają się w puli memowej i przechodzą z jednego do drugiego mózgu w procesie naśladownictwa. Przyjmując zatem, że mem jest elementem, naśladownictwa, wszystko co jest kopiowane należałoby wtedy nazwać memem (obraz, dźwięk, tekst). Memy pełnią rolę replikatora, ponieważ spełniają wszystkie trzy niezbędne kryteria, to znaczy dziedziczenie (kopiowana jest forma i szczegóły zachowań), zmienność (są kopiowane z błędami, ulepszeniami lub innymi zmiennymi) oraz dobór (kopiowane są jedynie niektóre z zachowań), wszystkie te etapy tworzą proces ewolucyjny.¹⁵

Memy polityczne

Istnieje wiele portali na których możemy utworzyć w bardzo prosty sposób własnego mema. Na polskiej płaszczyźnie internetowej najbardziej znane są Fabryka Memów,¹⁶ Memy.pl¹⁷ czy Demotywatory.¹⁸ Wszystkie strony stwarzają internaucie możliwość stworzenia mema w szybki sposób, gdzie autor musi zaledwie wybrać

¹⁴ KAMIŃSKA, M.: *Memy, signa i single. Perspektywy e-semiologii*. In: CHYŁY, W.; KAMIŃSKA, M.; KĘDZIORA, P.; KOLASIŃSKA, M. (red.): *Kultura medialnie zapośredniczona. Badania nad mediami w optyce kulturoznawczej*. Poznań: Wyd. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, 2010, s. 47.

¹⁵ BLACKMORE, S.: *Maszyna memowa*. Poznań: Wyd. "Rebis", 2002, s. 90.

¹⁶ *Fabrykamemow*. [online], [cit. 28/11/2017]. Dostępne na internecie: <<http://fabrykamemow.pl>>.

¹⁷ *Memy*. [online], [cit. 28/11/2017]. Dostępne na internecie: <<http://memy.pl/>>.

¹⁸ *Demotywatory*. [online], [cit. 28/11/2017]. Dostępne na internecie: <<http://demotywatory.pl>>.

preferowany przez siebie szablon obrazkowy dotychczas istniejący, który ciągle jest kopiowany, a zmieniana jest jego druga część czyli jego treść. Ma tu miejsce już wspomniany wcześniej proces replikacji memu. Odnośnie memów politycznych dotyczących polskiej sfery politycznej, czy też samych polityków, należy zaznaczyć, że nie cieszą się one największą liczbą powielania w porównaniu z liczbą memów *Ch. Norrisa* czy *Mistrza Yody*. Najwięcej memów związanych z polskimi politykami odnajdziemy na stronie Fabryki Memów i Demotywatowrów, przy czym należy zaznaczyć, że memy zaledwie dwóch polityków są tworzone w sieci w znaczącej liczbie (większej niż 100) – *D. Tuska* (Platforma Obywatelska) i *Jarosława Kaczyńskiego* (Prawo i Sprawiedliwość). Każdy stworzony mem może podlegać ocenie ze względu na to czy się podoba internautom czy nie, w skali słaby bądź mocny, liczba osób które zagłosowały jest najczęściej widoczna. Zamieszczane na stronach memy zawierają datę dodania oraz nick osoby, która go dodała. Największą liczbą kopiowanych memów w tym wypadku zdjęcia polityka na konkretnym tle i dodawania zmiany w postaci treści jest mem z *D. Tuskiem* zatytułowany „Pan premier” (rys . 1). Obraz tego memu został przekształcany 988 razy. Autorzy strony zachęcają internautów do powielania mema następującym stwierdzeniem: *„Sympatyczna twarz, kulturalny sposób bycia, zamiłowanie do sportu i góra niespełnionych obietnic. No cóż, liczy się dobry PR. Nie trzeba posiadać specjalnie wyrafinowanego poczucia humoru aby uznać polską scenę polityczną za wyborny kabaret. Nie wiemy kto pisze scenariusze do kolejnych jego odstępów, ale bardzo chcielibyśmy go poznać. Dziś, dzięki memom, każdy z nas może przez chwilę wcielić się w postać pana premiera i w napięciu czekać na przytłaczającą ilość pozytywnych głosów.”*¹⁹

¹⁹ *Pan premier*. [online], [cit. 28/11/2017]. Dostępne na internecie: <<http://fabrykame-mow.pl/szablon/68/memy>>.

Obrázok č.1: „Pan premier”²⁰

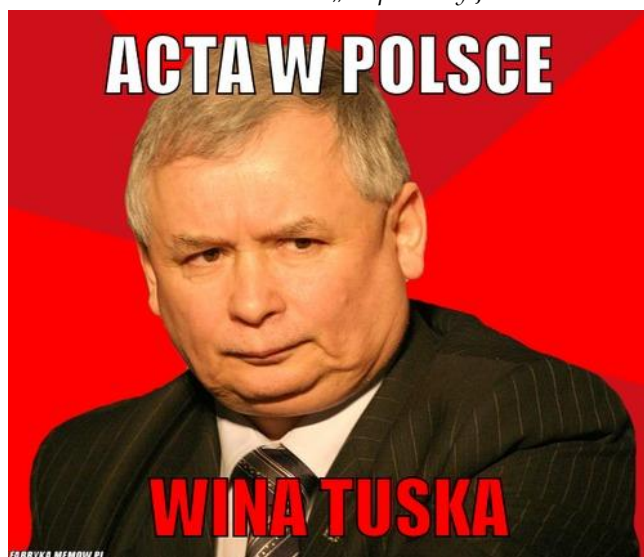

Znacznie mniejszą liczbę replikacji memów (rys. 2) ma J. Kaczyński ponieważ 755, de facto nie zmienia się obraz memu, który jest kopiowany, lecz treść jest dopasowywana do sytuacji z życia polityka. Oczywiście autorzy prowadzonej strony w tym przypadku również zachęcają do tworzenia memów, umieszczając następujący tekst na początku: „Gdy wędlina jest za tłusta – wina jest Tuska. Gdy skrzynka odbiorcza jest pusta – wina jest Tuska. Gdy drzwi balkonowe przytną Ci usta – wina jest Tuska. Ku chwale naszego narodu, pomóż dociekliwemu prezesowi wykryć kolejne elementy konspiracyjnej, spiskowej układanki. Wskaż winowajcę, wyciągnij konsekwencje, a na koniec dostojnie się obraż.”²¹

²⁰ Pan premier. [online], [cit. 28/11/2017]. Dostępne na internete: <<http://fabrykamemow.pl/memy/3405/Moge-robic-co-mi-sie-tylko-podoba>>.

²¹ Napuszony Jarosław. [online], [cit. 28/11/2017]. Dostępne na internete: <<http://fabrykamemow.pl/szablon/57/memy/page/1>>.

Obrázok č.2: „Napuszony Jarosław”²²

Kolejnym miejscem w internecie gdzie obywatele mogą swobodnie tworzyć memy o tematyce politycznej z różnych szablonów, czy nagrań wideo wybranych przez siebie jest strona demotywatorów.²³ Łatwy i szybki sposób stworzenia mema politycznego powoduje, że jest ich wiele i w niewielkim stopniu różnią się od innych. Na tym portalu największą liczbę memów jako polityk ma również *D. Tusk*, gdyż ponad 1000. Memy na demotywatorach powstają najczęściej w czasie jakichś kontrowersyjnych wydarzeń politycznych, w których uczestniczy obecny premier bądź też inni politycy, w większości przypadków są to memy które mają na celu ośmieszenie polityka, bądź

²² *Napuszony Jarosław*. [online], [cit. 28/11/2017]. Dostępne na internecie: <<http://fabrykamemow.pl/memy/25174/Acta-w-polsce>>.

²³ *Demotywatory*. [online], [cit. 28/11/2017]. Dostępne na internecie: <<http://demotywatory.pl>>.

pokazania jego prawdziwego oblicza. Treść memu jest ściśle powiązana z daną sytuacją polityczną, czego przykładem może być mem (rys. 3), przedstawiający premiera z ministrem rolnictwa *M. Sawickim*. Mem ten powstał w sytuacji ujawnienia afery związanej z „taśmami PSL” – było to nagranie pomiędzy *W. Serafinem* i *W. Łukasikiem*, które mówiło o nieprawidłowościach w spółce Elewarr należącej do *Agencji Rynku Rolnego*. Po aferze taśmowej w PLS minister *Sawicki* poddał się do dymisji, skąd też wzięła się parodia sytuacji w postaci memu.

Obrázok č.3: „Mem z demotyatorów”²⁴

Memów z *J. Kaczyńskim* na tym portalu jest znacznie mniej – 611. Tematycznie jednak są one bardziej nie stylowe, poniżające, a czasem wręcz znieważające osobę prezesa PiS. Najwięcej memów z *J. Kaczyńskim* dotyczy katastrofy smoleńskiej. Podczas kampanii wyborczej w 2011 roku do programu *T. Lisa* „Tomasz Lis na żywo”

²⁴ *Demotywatory*. [online], [cit. 5/12/2017]. Dostępne na internete: <<http://demotywatory.pl>>.

zaproszony został *J. Kaczyński*. Debata odbyła się 3. X. 2011 r., przy czym prowadzona była przez redaktora w sposób agresywny, a wręcz przypominała ostre starcie polityczne o poglądy i wizję Polski niż dyskurs. We wcześniejszych wystąpieniach redaktor Lis zawsze był dobrze przygotowany i posiadał sporą wiedzę, tym razem umknęły mu pewne informacje, które prezes PiS wyłapał i ukazał jako błędy *Lisa*. Wielu publicystów, dziennikarzy i zwykłych obywateli uważało po debacie, że *T. Lis* skompromitował się jako dziennikarz, a wręcz wydawało się, że jest upartyjniony. Oceniając debatę opinia społeczna przychyliła się jednak do stwierdzenia, że to *J. Kaczyński* stał się zwycięzcą debaty, stąd też zapewne powstał mem mówiący o przekonaniach autora.

Obrázok č.4: „*Debata Lis – Kaczyński*”²⁵

Zakończenie

Memy o tematyce politycznej, bądź o konkretnych politykach na polskiej płaszczyźnie Internetu są zjawiskiem nowym, które dopiero

²⁵ *Demotywatory*. [online], [cit. 5/12/2017]. Dostępne na internete: <<http://demotywatory.pl>>.

w bardzo powolnym procesie przechodzi swój stopniowy rozwój. Powstanie cyberkultury, a co się z tym wiąże również memów internetowych pozwala każdemu internaucie na przedstawianie wizerunku odbieranego świata polityki za pomocą memu, który niewątpliwie należy zaliczyć do pewnej sfery sztuki. Memy stają się swoistymi replikatorami, wielokrotnie kopiowanymi, remisowanymi czy powielanymi. Ilekroć mem jest przekazywany dalej w tym przypadku linkowany na forach dyskusyjnych i portalach społecznościowych przez obywateli następuje utrwalanie zawartych w nim idei bądź zachowań – coś z pierwotnego memu musi być zachowane, w tym wypadku jest to obraz (zdjęcie), abyśmy mogli określić ten proces jako naśladownictwo, kopiowanie czy też uczenie się na wzorcach²⁶. Z przeprowadzonych badań wynika, iż najwięcej memów internauci tworzą z wizerunkiem *D. Tuska*, a następnie *J. Kaczyńskiego*.

Literatura:

- BARTOSZEK, A.: *Obcy jako model społecznej gry o tożsamość w multikulturowym środowisku*. In: BARSKA, A.; KORZENIOWSKI, M. (red.): *Wielokulturowość – międzykulturowość – trans kulturowość w perspektywie europejskiej i pozaeuropejskiej*. Opole: Wyd. Oficyna Wydawnicza "Impuls", 2007.
- BLACKMORE, S.: *Maszyna memowa*. Poznań: Wyd. "Rebis", 2002.
- BUDAKOWSKA, E.: *Współczesne migracje a nowe wyzwania wobec identyfikacji narodowo – kulturowej*. In: BUDAKOWSKA, E. (red.): *Tożsamość bez granic. Współczesne wyzwania*. Warszawa: Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, 2005.

²⁶ BLACKMORE, S.: *Maszyna memowa*. Poznań: Wyd. "Rebis", 2002, s. 41.

- BURSZTA, W. J.: *Globalizacja z perspektywy antropologii kultury*. In: AMSTERDAMSKI, S. (red.): *Globalizacja i co dalej?*. Warszawa: Wyd. IFiS PAN, 2004.
- DAWKINS, R.: *Samolubny gen*. Warszawa: Wyd. Prószyński i S-ka, 1996.
- Demotywatory*. [online], [cit. 28/11/2017]. Dostępne na internecie: <<http://demotywatory.pl>>.
- Fabrykamemow*. [online], [cit. 28/11/2017]. Dostępne na internecie: <<http://fabrykamemow.pl>>.
- KAMIŃSKA, M.: *Memy, signa i single. Perspektywy e-semiologii*. In: CHYŁY, W.; KAMIŃSKA, M.; KĘDZIORA, P.; KOLASIŃSKA, M. (red.): *Kultura medialnie zapośredniczona. Badania nad mediami w optyce kulturoznawczej*. Poznań: Wyd. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, 2010.
- KLUSZCZYŃSKI, R. W.: *Dylematy interaktywności (Sztuka w kulturze partycypacji)*. In: WILK, E.; KOLASIŃSKA-PASTERCZYK, I. (red.): *Nowa audiowizualność – nowy paradygmat kultury*. Kraków: Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2008.
- KLUSZCZYŃSKI, W. R.: *Spoleczeństwo informacyjne. Cyberkultura. Sztuka multimedialności*. Kraków: Wyd. Rabid, 2001.
- KLUSZCZYŃSKI, R. W.: *Sztuka multimedialności*. In: HOPFINGER, M. (red.): *Nowe media w komunikacji społecznej w XX wieku*. Warszawa: Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005.
- LISTER, M.; DOVEY, J.; GIDDINGS, S.; GRANT, I.; KELLY, K.: *Nowe media. Wprowadzenie*. Kraków: Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2009.

- Memy.* [online], [cit. 28/11/2017]. Dostępne na internecie: <<http://memy.pl/>>.
- Napuszony Jarosław.* [online], [cit. 28/11/2017]. Dostępne na internecie: <<http://fabrykamemow.pl/szablon/57/memy/page/1>>.
- Pan premier.* [online], [cit. 28/11/2017]. Dostępne na internecie: <<http://fabrykamemow.pl/szablon/68/memy>>.
- Trzy rodzaje symulacji wg Baudillarda. Pojęcie symulaków.* [online], [cit. 28/11/2017]. Dostępne na internecie: <<http://teoria-literatury.cba.pl/index.php/trzy-rodzaje-symulacji-wg-baudillarda-pojecie-symulakrow/>>.
- ZAWOJSKI, P.: *Cyberkultura jako nowy paradygmat kultury medialnej. Rozważania teoretyczne.* In: WILK, E.; KOLASIŃSKA-PASTERCZYK, I. (red.): *Nowa audiowizualność – nowy paradygmat kultury.* Kraków: Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2008.

Voľby v prvej Československej republike a súčasnej Slovenskej republike - komparácia vybraných aspektov volebnej legislatívy

Katarína Lörincová

The aim of the report is to compare chosen aspects of election legislation in the first Czechoslovak Republic and present Slovak Republic. It chooses specific features of both electoral systems, compares them, pointing out how the election legislation changed throughout centuries. At the same time, it aims to present the strong and weak points of both systems.

Ubehlo už temer storočie od čias, čo na ruinách Rakúsko- Uhorska vznikla prvá Československá republika. V časocho jej existencie sa o nej, azda s trochou preháňania, hovorievalo ako o ostrove demokracie. Dodnes je považovaná za jedno z najdemokratickejších období našich dejín, ba možno i jediné demokratické obdobie v našej histórii do roku 1989. Rovnako i jej volebná legislatíva bola na danú dobu považovaná za mimoriadne pokrokovú a nadčasovú. V našom príspevku sa zameriavame na komparáciu vybraných aspektov volebnej legislatívy medzivojnového Československa a súčasnej Slovenskej republiky, pričom našim cieľom je v tejto komparácii poukázať na hlavné charakteristiky oboch volebných systémov a ich vplyv na ďalšie aspekty politického systému a stranického systému oboch štátov. Zároveň sa pokúsime poukázať na spoločné i rozdielne črty oboch volebných systémov.

Československá republika sa v roku 1918 zrodila ako štát Čechov a Slovákov, ale i mnohých národnostných menšín. S cieľom zabezpečiť spravodlivosť pre všetkých občanov, bez ohľadu na to či boli príslušníkmi niektorej národnostnej menšiny či majoritnej národnosti, sa novovzniknutá republika rozhodla stavať na princípoch parlamentnej demokracie. Okrem toho si jej zákonodarcovia zvolili pomerný volebný

system, ktorý mal zaručiť, že zastúpené budú záujmy všetkých národnostných či sociálnych skupín obyvateľstva.¹

Podľa *Ústavy SR* je Slovenská republika demokratickým, zvrchovaným a právnym štátom, pričom štátna moc pochádza od občanov. Občania vykonávajú moc priamo alebo prostredníctvom volených zástupcov.² Pri voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky sa využíva proporčný volebný systém.³

Podstatným rozdielom, ktorý odlišuje systém v prvej Československej republike a v súčasnej Slovenskej republike je ten, že parlament v medzivojnovom Československu bol zložený z dvoch komôr, a to Poslaneckej snemovne a Senátu. Kandidujúci do Poslaneckej snemovne museli mať minimálne 30 rokov, právo voliť do snemovne získavali občania po dovŕšení 21 rokov veku. Volilo sa 300 poslancov, na obdobie šiestich rokov. V prípade 150 členného Senátu bol minimálny vek voličov 26 rokov a kandidáti museli dovŕšiť vek 45 rokov, pričom volebné obdobie senátorov trvalo 8 rokov.⁴ Stranícke zloženie oboch komôr sa výrazne nelíšilo, hoci do Senátu sa ťažšie dostávali menšie politické subjekty. Veľmi podstatnú rolu zohrával fakt, že ako poslanci, tak i senátori podliehali stranickým organizáciám. Kombinácia systému pomerného zastúpenia a tiež spoločného rozpúšťania oboch komôr výrazne oslabovala efekt parlamentu zloženého z dvoch komôr, a teda rozdielneho zloženia oboch snemovní.⁵

¹ ZEMKO, M.: *Volebný zákon do poslaneckej snemovne Národného zhromaždenia za prvej Československej republiky a strany národnostných menšín*. In: *Historický časopis*. 1/2008, s. 81-83.

² *Ústava Slovenskej republiky po poslednej novele*. Žilina: Poradca, 2017, s. 4.

³ DOMIN, M.: *Volebné právo a volebné systémy*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 273.

⁴ KRIVÝ, V.; ZEMKO, M.: *Voľby do zákonodarných orgánov na území Slovenska 1920-2006*. Bratislava: VEDA, 2008, s. 17.

⁵ BROKLOVÁ, E.: *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918-1938*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1992, s. 32.

Podľa článkov č. 72 až č. 74 *Ústavy Slovenskej republiky* je jediným ústavodarným i zákonodarným orgánom Národná rada Slovenskej republiky. Tvorí ju 150 poslancov, ktorí majú štvorročný mandát. Kandidujúci na post poslanca NR SR musia dovŕšiť vek 21 rokov.⁶

Naproti dvojkomorovému parlamentu v prvej Československej republike je Národná rada Slovenskej republiky tvorená len jednou komorou. Skrátilo sa volebné obdobie a zároveň je menší i počet poslancov. Na druhej strane sa ale podstatne znížila veková hranica pre kandidujúcich, čo možno hodnotiť ako krok, ktorý prispel k rozšíreniu pasívneho volebného práva.

Za posledné storočie sa rozšírilo aj aktívne, nielen pasívne volebné právo. Volebné právo v prvej Československej republike možno považovať na danú dobu za veľmi inkluzívne, keďže právo voliť do Poslaneckej snemovne získavali občania po dovŕšení 21 rokov veku, v prípade volieb do Senátu to bolo 26 rokov. Priznával rovné volebné právo pre ženy i mužov, čo v danom období nebolo celkom bežnou praxou. Okrem volebného práva ale občania mali povinnosť dostaviť sa k voľbám, hoci existovali dôvody, ktoré voliča v prípade neúčasti ospravedlňovali, napríklad zdravotné problémy, pracovné povinnosti či vysoký vek.⁷ Táto povinnosť ale nebola zákonom vymožitelná, keďže za jej nesplnenie nejestvovali žiadne sankcie. Okrem toho, hoci bolo v medzivojnovom Československu volebné právo postavené na princípoch všeobecnosti, rovnosti, tajnosti a priamosti, všeobecnosť bola narúšaná viacerými možnosťami obmedzenia volebného práva občanov. Jednalo

⁶ *Ústava Slovenskej republiky po poslednej novele*. Žilina: Poradca, 2017, s. 27-28.

⁷ *Volební zákony pro volbu do Poslanecké sněmovny v období první republiky*. [online], [cit.27/6/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008k05.pdf/528f84b9-73f5-496c-8fa5-b409ccf20419?version=1.0>>.

sa napríklad o prípady, kedy bol volič odsúdený za trestný čin (konkrétne za trestný čin spáchaný z nízkych a nečestných pohnútok), alebo ak bol na donucovacích prácach, alebo ak bol v konkurznom konaní.⁸

Volebné právo súčasnej Slovenskej republiky je tiež postavené na princípoch rovnosti, všeobecnosti, tajnosti a priamosti. Právo voliť do Národnej rady Slovenskej republiky prináleží občanom po dovŕšení 18 roku života a jeho jedinou prekážkou je: „zákonom ustanovené obmedzenie osobnej slobody z dôvodov ochrany verejného zdravia“. Zákon pôvodne obsahoval i ďalšie prekážky, tie ale boli zrušené nálezom Ústavného súdu.⁹

Môžeme teda konštatovať, že volebné právo prináležalo v rámci prvej Československej republiky pomerne veľkej časti obyvateľstva, keďže zahŕňalo i ženy, čo bolo v danom období pomerne nezvyklé, a zároveň k jeho rozšíreniu prispela i veková hranica 21 rokov. V prípade Slovenskej republiky je aktívne volebné právo ešte inkluzívnejšie, keďže veková hranica je nižšia, a okrem toho chýbajú výraznejšie prekážky jeho výkonu. Otázka, ako takéto rozšírenie volebného práva ovplyvnilo volebnú účasť je ale zložitejšia. Hoci slovenskí občania v súčasnosti majú právo a nie povinnosť voliť, v dlhodobom vývoji sa ukazuje, že toto právo využívajú čoraz menej a voličská účasť pri voľbách klesá. Dôvody tohto javu môžu byť rôzne, napríklad nesúhlas s formami vládnutia či klesajúca dôvera voči politickým predstaviteľom.¹⁰

V rámci prvej Československej republiky fungovalo rozdelenie štátneho územia na volebné kraje. Pre voľby do Poslaneckej snemovne bolo vytvorených 23 volebných krajov, neskôr sa ich počet znížil na 22. Z nich bolo sedem na území Slovenska. Pre voľby do Senátu sa utvorilo

⁸ KREJČÍ, O.: *Nová kniha o volbách*. Praha: Professional Publishing, 2006, s. 205.

⁹ Zákon z 29. mája 2014, o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov. [online], [cit.27/6/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/82251/1/2>>.

¹⁰ PLÁVKOVÁ, O.: *Voľby do Slovenskej národnej rady a Národnej rady SR po roku 1989*. In: PEKŇÍK, M. (a kol.): *Pohľady na slovenskú politiku po roku 1989. II. diel*. Bratislava: VEDA, 2016, s. 127.

13 volebných krajov, z toho štyri boli na Slovensku. Každý volebný kraj mal na základe výsledkov sčítania ľudu pridelený istý počet mandátov. Volebné kraje ale podliehali kritike z niekoľkých dôvodov. V prvom rade volebné kraje, kde prevažovali národnostné menšiny mali pridelený menší počet mandátov, než by mali mať, a tak na získanie mandátu potrebovala strana v týchto krajoch viac voličských hlasov než inde. Okrem toho volebný zákon v prípade Slovenska kreoval niektoré volebné kraje takým spôsobom, aby v nich bolo zastúpené najmä voličstvo národnostných menšín. Na druhej strane treba povedať i to, že volebné kraje, v kombinácii s volebným kvórom, vytvárali vhodné podmienky na vstup do zákonodarného zboru najmä pre regionálne, resp. menšie strany.¹¹

Za faktor, ktorý najväčšmi determinuje a ovplyvňuje slovenský volebný systém možno označiť existenciu jedného celoštátneho obvodu. Ten vplýva ako na volebné výsledky, tak i na správanie voličov, politických strán a politických lídrov. Keď v roku 1998 došlo, krátko pred voľbami, k odstráneniu pôvodných štyroch volebných krajov a ich nahradeniu jedným obvodom, podstatne to ovplyvnilo zostavovanie kandidátnych listín politických strán. Výrazne sa posilnila pozícia centra proti regiónom, keďže strany zostavovali jednu kandidátnu listinu pre celé územie, namiesto niekoľkých pre jednotlivé volebné kraje. To im umožnilo umiestňovať na čele kandidátnych listín populárnych lídrov, čo zvýšilo pre strany šance na lepší volebný zisk. Jeden volebný obvod pretrváva dodnes, a to z niekoľkých dôvodov. V prvom rade tento stav vyhovuje mnohým politickým subjektom, najmä však tým, ktoré sú založené na osobe populárneho lídra. K tomu sa však pridáva i neschopnosť dosiahnuť dohodu o tom, ako by sa, v prípade návratu k viacerým volebným krajom, mali tieto kraje utvoriť.¹²

¹¹ KRIVÝ V.; ZEMKO, M.: *Voľby do zákonodarných orgánov na území Slovenska 1920-2006*. Bratislava: VEDA, 2008, s. 21-23.

¹² SPÁČ, P.: *Priama a zastupiteľská demokracia na Slovensku. Volebné reformy a referendá po roku 1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 51-56.

Rôzni autori sa v názore na správnosť zrušenia pôvodných volebných obvodov rôznia. O. Krejčí vyhodnotil tento krok ako spravodlivejšie naplnenie idey rovného hlasovacieho práva, keďže pôvodné volebné obvody neboli rovnako veľké. Zároveň ale upozornil práve na fakt, že tento krok umožnil umiestňovať na popredné miesta kandidátnych listín politických lídrov.¹³ L. Orosz síce súhlasí s tým, že pôvodné volebné obvody neboli rovnako veľké, a teda z hľadiska proporcionality by sme mohli zmenu vyhodnotiť ako pozitívny krok, no zároveň dodáva, že pôvodné volebné obvody, hoci nerovnakej veľkosti, zodpovedali administratívno – teritoriálnemu členeniu územia, a v kombinácii s vtedajšími metódami prerozdelenia mandátov nespôsobovali výraznejšie odchýlky volebných výsledkov.¹⁴

Utváranie volebných krajov sa v podmienkach súčasnej SR ukazuje ako problematické. V porovnaní s medzivojnovou Československou republikou, kde rozdelenie na niekoľko volebných krajov fungovalo a značne uľahčovalo vstup do zákonodarného zboru najmä regionálnym stranám, je systém postavený na jednom celoštátnom volebnom obvode, aký dnes funguje na Slovensku, výhodný najmä pre väčšie politické subjekty, ktoré sú postavené na osobe populárneho lídra. V dôsledku toho posilňuje centrum na úkor regiónov a regionálne, prípadne menšie a menej známe politické subjekty, nemajú reálne šance na zisk mandátov v parlamentných voľbách. Je potrebné vziať do úvahy i to, že terajšie politické špičky nemajú reálny záujem zmeniť fungujúce usporiadanie, keďže je pre ne samotné výhodné. V súvislosti s možnou zmenou slovenského volebného systému je možné hovoriť nielen o prechode od jedného volebného obvodu k viacerým, ale i o kompletnej zmene systému volieb do Národnej rady, a to zo sys-

¹³ KREJČÍ, O.: *Nová kniha o volbách*. Praha: Professional Publishing, 2006, s. 357.

¹⁴ OROSZ, L.: *Volebné zákonodarstvo na Slovensku po roku 1989 (spoločensko-politické okolnosti konštituovania a ďalšieho vývoja)*. In: MAJERČÁK, T.; OROSZ, L. (eds.): *Volebné zákonodarstvo v Slovenskej republike*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2014, s. 161.

tému pomerného zastúpenia na systém väčšinový. Ako už ale bolo spomenuté, na zmenu chýba výraznejšia politická vôľa. Okrem toho, ako nám ukazuje i príklad prvej Československej republiky, i používanie viacerých volebných krajov sa dá ľahko zneužiť na politické ciele.

S volebnými obvody súvisí i spôsob prerozdelenia mandátov. V Slovenskej republike možno tento proces rozdeliť na viacero etáp. Najsamprv sa vyradia strany, ktoré nedosiahli predpísanú uzatváraciu klauzulu. Tá predstavuje v prípade samostatne kandidujúcich politických strán 5% z celkového počtu platných voličských hlasov, v prípade koalícií zložených z dvoch až troch politických subjektov je to 7% platných voličských hlasov a pre koalície zložené zo štyroch a viacerých politických strán je táto hranica 10%. V ďalšej etape procesu sa vyráta republikové volebné číslo, a to tak, že súčet všetkých platných voličských hlasov, ktoré získali politické strany a koalície, ktoré prekročili uzatváraciu klauzulu sa vydolí číslom 151, teda počtom prerozdelených mandátov, navýšeným o číslo jeden. Následne sa získaným výsledkom delia volebné zisky jednotlivých politických subjektov, pričom výsledok predstavuje počet mandátov, ktoré daný subjekt získal. Najmä s ohľadom na matematické pravidlá je možné, že sa všetky mandáty neprerozdelia, a tak sa pokračuje v prideľovaní mandátov tak, že sa prideľujú subjektom, ktorým po predošlom delení republikovým volebným číslom zostal najväčší zostatok. Pri prerozdeľovaní mandátov sa teda používa *Hagenbach-Bischoffova metóda*.¹⁵

V prvej Československej republike sa na prerozdelenie mandátov zaviedli tri skrutiniá. Prvé sa konalo v rámci volebných krajov, ďalšie dve na celorepublikovej úrovni. Vstup politických strán do parlamentu bol obmedzovaný tým, že museli aspoň v jednom volebnom kraji pokoriť hranicu 20 000 platných voličských hlasov, alebo museli dosiahnuť krajské republikové číslo, ktoré sa vyrátalo tak, že počet platných

¹⁵ DOMIN, M.: *Volebné právo a volebné systémy*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 269-273.

hlasov odovzdaných v danom kraji sa vydelen počtom mandátov, ktoré sa v kraji mali prerozdeliť. Používala sa teda *Hareova metóda*. Do druhého skrutínia sa previedli všetky neobsadené mandáty a hlasy strán, ktorým sa podarilo v prvom skrutíniu získať aspoň jeden mandát. V druhom kole sa použila *Hagenbach-Bischoffova metóda*, teda voličské hlasy sa vydeleni počtom mandátov, navýšeným o číslo jeden. V treťom skrutíniu sa mandáty pridelovali na základe najväčšieho zvyšku.^{16 17}

Rozdiel v prerozdeľovaní mandátov v prvej Československej republike a súčasnej Slovenskej republike teda spočíva najmä v tom, že v SR sa mandáty prerozdeľujú len v rámci jedného obvodu, s použitím *Hagenbach-Bischoffovej metódy*, kým v medzivojnovom Československu prebiehalo prerozdeľovanie mandátov najprv v rámci volebných krajov na základe *Hareovej metódy*, a až potom sa mandáty pridelovali subjektom, ktoré postúpili do druhého skrutínia, na celorepublikovej úrovni podľa *Hagenbach-Bischoffovej metódy*. Okrem toho, v podmienkach Slovenskej republiky existuje pomerne vysoká uzatváracia klauzula, ktorá obmedzuje vstup menších subjektov do parlamentu. Na jednej strane takéto opatrenie môže byť nevýhodné napr. pre regionálne strany, ktoré nie sú schopné dosiahnuť predpísané volebné kvórum na celoštátnej úrovni, na strane druhej ale možno toto opatrenie vnímať ako prevenciu pred vstupom spomínaných menších subjektov do zákonodarného zboru a následným trieštením politických síl v ňom, ktoré by mohlo komplikovať dosiahnutie konsenzu.

Okrem iného v Slovenskej republike existuje i možnosť udeľovania tzv. preferenčných hlasov, čo je možnosť pre voliča vyjadriť jeho preferencie pri samotnej voľbe. Volič si vyberie jeden hlasovací lístok, na ktorom môže, no nemusí, zakrúžkovať jedného, dvoch, troch, no maxi-

¹⁶ KREJČÍ, O.: *Nová kniha o volbách*. Praha: Professional Publishing, 2006, s. 208.

¹⁷ Samozrejme volebná legislatíva podliehala reformám, a teda i spôsob prerozdeľovania mandátov sa upravoval. Bližšie pozri napr.: KRIVÝ, V., ZEMKO, M.: *Voľby do zákonodarných orgánov na území Slovenska 1920-2006*. Bratislava: VEDA, 2008, s. 17-82.

málne štyroch kandidátov, pričom pri prideľovaní mandátov sa prihliada na tieto preferenčné hlasy.¹⁸ V prvej Československej republike takáto možnosť neexistovala, keďže kandidátne listiny boli prísne viazané, a teda voliči hlasovali za kandidátnu listinu ako celok, nie za jednotlivých kandidátov. Účinok takýchto listín bol ešte umocnený používaním *Hareovej metódy* v prvom skrutíniu, a zároveň tým, že pre ďalšie dve skrutínia podávali politické strany nové kandidátne listiny, kde si ľubovoľne mohli určiť poradie kandidátov. Kombinácia týchto faktorov viedla jednak k obavám z narušenia princípu priamej voľby, keďže volič pri voľbe prakticky netušil ako bude v týchto skrutíniach využitý jeho hlas, zároveň ale výrazne zvýšila vplyv politických subjektov na personálne obsadenie zákonodarného zboru.¹⁹ V súčasnosti môžu podávať kandidátne listiny len zaregistrované politické subjekty, a to samostatne alebo v koalíciách. Keďže pre voľbu do parlamentu sa zriaďuje len jeden volebný obvod, strany či koalície podávajú len jednu kandidátnu listinu, na ktorej môžu uviesť maximálne 150 kandidátov (prerozdeľuje sa 150 mandátov).²⁰

Ako v prípade prvej Československej republiky, tak i v prípade súčasnej Slovenskej republiky sa stretávame s veľkým vplyvom politických strán na personálne zloženie zákonodarného zboru. V medzivojnovom Československu bol tento vplyv výsledkom utvárania a charakteru kandidátnych listín, a tiež metód používaných pri prerozdeľovaní mandátov. V Slovenskej republike je tiež vplyv politických strán na tvorbu kandidátnych listín nezanedbateľný, zároveň ale na ich kreovanie vplýva existencia jedného volebného obvodu, a teda tendencia strán umiestniť na čelo kandidátky populárnych politických lídrov,

¹⁸ DOMIN, M.: *Volebné právo a volebné systémy*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 266-273.

¹⁹ BROKLOVÁ, E.: *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918-1938*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1992, s. 80-81.

²⁰ DOMIN, M.: *Volebné právo a volebné systémy*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 258-259.

pretože občania hlasujú za kandidátnu listinu ako celok. Pre slovenských voličov je tu však možnosť využiť preferenčné hlasy a vyjadriť tak svoju priazeň konkrétnym kandidátom. V súvislosti s preferenčnými hlasmi sa nám otvára otázka, či ich nemožno chápať ako istú kompenzáciu existencie jedného volebného obvodu. Voličovi totiž dáva možnosť „prekrúžkovať“ do parlamentu ním favorizovaného kandidáta, a teda predstavuje šancu pre regionálnych politikov, aj keď môžu byť na nevýhodných pozíciách na kandidátnej listine. Zároveň ale volič stále hlasuje za celú kandidátnu listinu a nevie, či jeho hlas danému kandidátovi reálne pomôže. Tiež je otázne, či by niektorý z regionálnych politikov bol schopný získať tak širokú voličskú podporu, aby bol na základe preferenčných hlasov „prekrúžkovaný“ až do parlamentu.

Faktory, ktoré sme uviedli vyššie formovali i stranícky systém prvej Československej republiky. Spomínané metódy prepočítavania hlasov, kreovania kandidátnych listín, ale i to, že napriek ústavou deklarovanému voľnému mandátu boli poslanci pevne podriadení vedeniu svojich strán, to všetko viedlo k tomu, že o prvej republike možno hovoriť ako o štáte politických strán. Zároveň to bol systém pomerného zastúpenia, a tiež veľké množstvo politických subjektov, ktoré viedli k tomu, že neexistovala šanca aby len jedna strana získala väčšinu, a teda sama zostavila vládu. Z toho vyplýval veľký dôraz kladený na potrebu koalícnej spolupráce.²¹

Aj v podmienkach Slovenskej republiky patrí k negatívnym javom stavanie straníckych princípov nad spoločenské, a je to i volebný systém, ktorý negatívnym spôsobom vplýva na systém stranícky. Prejavuje sa to ako presadzovaním vôle politických strán pri tvorbe kandidátnych listín, pomerne malým významom preferenčných hlasov, neplnením politických programov strán v mene koalícnych dohôd, tak i častým štiepením politických subjektov, čo vedie ku komplikáciám

²¹ KREJČÍ, O.: *Nová kniha o volbách*. Praha: Professional Publishing, 2006, s. 215-216.

pri dosahovaní konsenzu. Zároveň volebný systém posilňuje centrum na úkor regiónov (čo vyplýva z existencie jedného volebného obvodu) a neexistuje v ňom hranica minimálnej voličskej účasti, čo otvára otázku o legitimitě volebných výsledkov.²²

Možno dospieť k záveru, že stranický systém ako by bol najväčším problémom, ktorý spája prvú Československú republiku a súčasnú Slovenskú republiku. Stranický systém je ale do veľkej miery kreovaný systémom volebným, ktorý zas kreujú samotní politickí predstavitelia. Tí tak majú možnosť prispôbiť ho svojim potrebám, keďže oni sami sú prostredníctvom tohto systému volení. Veľakrát akoby sa zabúdalo na to, že jednou z najkľúčovejších súčastí volebného systému je občan, a od neho závisí ako sa volebný systém kreovaný politickými stranami odrazí v reálnej politike.

Na záver by sme teda konštatovali, že ak chceme komparovať volebnú legislatívu medzivojnovej Československej republiky a súčasnej Slovenskej republiky, musíme si uvedomiť, že medzi ich kreovaním uplynuli celé desaťročia, a to čo bolo v čase medzivojnového Československa vyhovujúce, je dnes štandardné, ba možno už nedostatočné. Niektoré veci sa ale nezmenili, a to práve vplyv a moc politických strán, ktoré si ako pred sto rokmi, tak i dnes udržiavajú dominantné postavenie i vplyv na kreovanie volebnej legislatívy. Zároveň treba vziať do úvahy, že žiaden z aspektov volebnej legislatívy, či už sú to volebné obvody, metódy pridelovania mandátov alebo tvorba kandidátnych listín, nepôsobí samostatne, ale sú vzájomne previazané a spolupôsobia. Napriek vplyvu politických subjektov je to však stále občan, volič, kto odovzdáva svoj hlas pri voľbe, a teda je neoddeliteľnou a dôležitou súčasťou volebného systému.

Roky končiace osmičkou bývali v našich dejinách často zlomovými, niekedy v pozitívnom, niekedy v negatívnom slova zmysle. Máme tu

²² GBÚROVÁ, M.: *K problematike vzťahu demokracie a partokracie v podmienkach Slovenskej republiky*. In: PEKŇÍK, M. (a kol.): *Pohľady na slovenskú politiku po roku 1989. II. diel*. Bratislava: VEDA, 2016, s. 130-138.

ďalšiu zlomovú osmičku a možno je to čas zamyslieť sa nad zmenou volebného systému. Netvrdíme, že inšpiráciu pre túto zmenu je nutné hľadať práve v prvej Československej republike, ale azda by bolo vhodné obzrieť sa a poučiť sa z chýb, ktoré mal jej volebný systém, tak, aby sme ich neopakovali.

Literatúra:

- BROKLOVÁ, E.: *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918-1938*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1992.
- DOMIN, M.: *Volebné právo a volebné systémy*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017.
- GBÚROVÁ, M.: *K problematike vzťahu demokracie a partokracie v podmienkach Slovenskej republiky*. In: PEKNÍK, M. (a kol.): *Pohľady na slovenskú politiku po roku 1989. II. diel*. Bratislava: VEDA, 2016.
- KREJČÍ, O.: *Nová kniha o volbách*. Praha: Professional Publishing, 2006.
- KRIVÝ, V.; ZEMKO, M.: *Voľby do zákonodarných orgánov na území Slovenska 1920-2006*. Bratislava: VEDA, 2008.
- OROSZ, L.: *Volebné zákonodarstvo na Slovensku po roku 1989 (spoločensko-politické okolnosti konštituovania a ďalšieho vývoja)*. In: MAJERČÁK, T.; OROSZ, L. (eds.): *Volebné zákonodarstvo v Slovenskej republike*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2014.
- PLÁVKOVÁ, O.: *Voľby do Slovenskej národnej rady a Národnej rady SR po roku 1989*. In: PEKNÍK, M. (a kol.): *Pohľady na slovenskú politiku po roku 1989. II. diel*. Bratislava: VEDA, 2016.
- SPÁČ, P.: *Priama a zastupiteľská demokracia na Slovensku. Volebné reformy a referendá po roku 1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010.
- Ústava Slovenskej republiky po poslednej novele*. Žilina: Poradca, 2017.
- Volební zákony pro volbu do Poslanecké sněmovny v období první republiky*. [online], [cit. 27/6/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008k05.pdf/528f84b9-73f5-496c-8fa5-b409ccf20419?version=1.0>>.
- Zákon z 29. mája 2014, o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov*. [online], [cit. 27/6/2018]. Dostupné na

internete: <<https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/82251/1/2>>.

ZEMKO, M.: *Volebný zákon do poslaneckej snemovne Národného zhromaždenia za prvej Československej republiky a strany národnostných menšín.*
In: *Historický časopis*. 1/2008.

20 rokov od prijatia Rímskeho štatútu: zhodnotenie pôsobenia Medzinárodného trestného súdu

Lukáš Mareček

On July 17, 1998, the Rome Statute of the International Criminal Court was adopted, made by an International Law Commission (UN). Its distinctiveness and primacy is manifested both in a fundamentally consensual basis of its authority and in the fact that it is designed as a permanent organ of international criminal justice, thus distinguishing itself from its predecessors. It began operating activity after entry into force of the Rome Statute in 2002. In connection with his activities, it can be said that his contribution to international criminal justice is also associated with a number of problems, both of political and legal nature. The author, therefore, looks at the expectations of the international community in connection with its work and his real benefits, as well as examines the problems and challenges facing the International Criminal Court.

1 Prijatie Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu

Rímsky štatút Medzinárodného trestného súdu (ďalej len „Štatút“) je výsledkom skoro desaťročnej činnosti, ktorá začala rezolúciou Valného zhromaždenia (ďalej len „VZ“) Organizácie spojených národov (ďalej len „OSN“) č. 44/39 zo 4. decembra 1989, v ktorej VZ OSN ukladá Komisii (OSN) pre medzinárodné právo (ďalej len KpMP)¹ zaoberať sa otázkou založenia medzinárodného trestného súdu.

Prípravy návrhu boli ukončené v roku 1994, kedy bol návrh Štatútu predložený VZ OSN, načo VZ OSN vytvorilo ad hoc komisiu² pre posúdenie hlavných hmotnoprávných a administratívnych otázok spojených s návrhom Štatútu. Posudzovanie bolo ukončené v roku 1995,

¹ Komisia (OSN) pre medzinárodné právo je pomocným orgánom VZ OSN úlohou ktorého je prehlbovanie pokrokového rozvoja medzinárodného práva (príprava medzinárodných dohôrov v oblastiach, ktoré doteraz neboli medzinárodným právom upravené dostatočne alebo vôbec) a jeho kodifikácia (presnejšie vyjadrenie a systematizácia pravidiel medzinárodného práva v oblastiach, v ktorých už existuje rozšírená prax štátov, precedenty, ako aj doktrína medzinárodného práva). Pozri bližšie - KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné*. Košice: Wolters Kluwer, 2017. s. 135 a nasl..

² Rezolúcia VZ OSN č. 49/53 z 9. decembra 1994.

kedy bola vytvorená prípravná komisia,³ ktorá mala ďalej skúmať hlavné hmotnoprávne a administratívne otázky, zohľadniť odlišné názory predstavené počas stretnutí a pripraviť tak široko akceptovateľný text Dohovoru o medzinárodnom trestnom súde. Nato nasledovali dve rezolúcie VZ OSN,⁴ ktorými VZ OSN vyjadrilo svoju vôľu, aby Prípravná komisia pokračovala vo svojej práci.

Práce Prípravnej komisie boli ukončené 3. apríla 1998, čím sa tak otvorili k zvolaniu konferencie, ktorá sa uskutočnila v dňoch 16. marca až 3. apríla 1998 v sídle FAO, v Ríme. Rezolúciou č. 52/160 z 15. decembra 1998 VZ OSN vyzvalo všetky členské štáty a niektoré medzinárodné organizácie, vrátane zástupcov medzinárodných trestných tribunálov pre Rwandu (ďalej len „Rwandský tribunál“) a pre bývalú Juhosláviu (ďalej len „Juhoslávsky tribunál“), ale aj rozličné nevládne organizácie (NGOs), aby sa tejto konferencie zúčastnili, čo tak učinilo spolu 160 štátov, ktoré vyslali na konferenciu svojich delegátov.⁵

Na konferencii sa už na návrhu Štatútu nevykonali žiadne zmeny a Štatút bol prijatý a otvorený k podpisu 17. júla 1998. Potrebný počet podpisov (60) bol dosiahnutý 11. apríla 2002, čím tak Štatút nadobudol svoju platnosť a jeho časová pôsobnosť (jurisdikcia *ratione temporis*) je stanovená na 1. júl 2002.⁶

Súčasťou záverečného aktu⁷ je viacero rezolúcií, z ktorých je možné vyvodiť, že súčasťou Štatútu by mali byť aj zločiny terorizmu a drogové zločiny, pre ktoré ale nebolo ešte možné nájsť zhodu v otázke ich

³ Rezolúcia VZ OSN č. 50/46 z 11. decembra 1995.

⁴ Rezolúcia VZ OSN č. 51/2007 zo 17. decembra 1996, rezolúcia VZ OSN č. 52/160 z 15. decembra 1997.

⁵ Celkový zoznam účastníkov je uvedený v prílohách Záverečného aktu OSN diplomatickej konferencie splnomocnencov o založení Medzinárodného trestného súdu (U.N. Doc. A/CONF.183/10).

⁶ Otázka časovej pôsobnosti má význam predovšetkým s ohľadom na zákaz retroaktivity a požiadavku legality.

⁷ Záverečný akt OSN diplomatickej konferencie splnomocnencov o založení Medzinárodného trestného súdu (U.N. Doc. A/CONF.183/10).

definície. Súčasťou Štatútu sa mal stať aj zločin agresie, na definícii ktorého sa ale začalo pracovať po jeho prijatí, a ktorý v súčasnosti už tvorí jeho súčasť.⁸

2 Prínos existencie Medzinárodného trestného súdu

Vo všeobecnosti platí, že úloha vyvodzovať trestnú zodpovednosť za zločiny podľa medzinárodného práva leží na pleciach jednotlivých štátov, ktoré ich primerané potrestanie majú zabezpečiť prostredníctvom svojho vnútroštátneho práva. Dlhé obdobie išlo o jedinú všeobecnú rovinu vyvodzovania trestnej zodpovednosti za zločiny podľa medzinárodného práva. Jedným z prínosov Medzinárodného trestného súdu (ďalej len „ICC“) je vznik novej všeobecnej úrovne, na ktorej je možné vyvodzovať trestnú zodpovednosť za zločiny podľa medzinárodného práva.⁹ Takto vzniká možný konflikt jurisdikcií úrovní na ktorých je možné trestnú zodpovednosť vyvodiť a tento konflikt je riešený zakotvením a uplatňovaním tzv. princípu komplementarity (čl. 1 a čl. 17 Štatútu). Komplementarita je jednou zo základných charakteristík ICC, v zmysle ktorého (zjednodušene povedané) sa môže ICC vecou zaoberať len „doplňkovo“ (komplementárne), a síce v prípade, ak štát prostredníctvom svojho vnútroštátneho trestného systému nie je schopný („ability,“ predovšetkým z faktických dôvodov, ako je rozvrat štátu), alebo nie je ochotný („willingness,“ predovšetkým z politických dôvodov, napríklad ak páchatelom je vysoký predstaviteľ štátu) zabezpečiť riadne trestné stíhanie, ktoré by viedlo k spravodlivému odsúdeniu páchatel'a zločinu podľa medzinárodného práva.¹⁰ Primárna povinnosť trestne stíhať páchatel'ov zločinov podľa medzinárodného práva je tak položená na pleciach jednotlivých štátov.

⁸ Čl. 8 bis Rímskeho štatútu.

⁹ Tzn. vojnové zločiny, zločiny proti ľudskosti, zločin agresie a zločin genocídy.

¹⁰ Bližšie MAREČEK, L.: *Princíp komplementarity medzinárodného trestného súdnictva*. In: *Miesto, úloha a význam vnútroštátneho práva pri zabezpečovaní plnenia záväzkov vyplývajúcich z medzinárodného práva a európskeho práva: zborník vedeckých prác doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov*. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2018, s. 307-319.

Takto ICC jednak vo vyššie uvedených prípadoch zaplňuje medzeru bezprávia (tzv. *impunity gap*), vyvoláva tlak na legislatívne zmeny vo vnútroštátnych právnych poriadkoch a v neposlednom rade na vedenie riadneho trestného stíhania.¹¹ Absencia príslušných ustanovení vnútroštátneho právneho poriadku totiž môže viesť k tomu, že štát nie je schopný viesť riadne trestné stíhanie a k vydaniu rozhodnutia o prípustnosti konania pred ICC. Dôvody pre neschopnosť (*inability*) vedenia riadneho trestného stíhania teda nemusia byť nevyhnutne faktickej, ale aj právnej povahy.¹²

Príkladom takéhoto pôsobenia sú aj zmeny v slovenskom právnom poriadku, kde Slovenská republika je zmluvnou stranou Štatútu už od prvého dňa jeho účinnosti (01.07.2002), načo priamo nadväzovala aj novelizácia *Trestného zákona* (tzn. doplnenie zákona č. 160/1961 Zb. zákonom č. 421/2002 Z. z.) účinná od 31.07.2002, ktorá spočívala v pridaní novej skutkovej podstaty trestného činu – zločinu proti ľudskosti – v § 259b. Naďalej ale slovenský právny poriadok nie je plne kompatibilný so Štatútom, a to pre absenciu skutkovej podstaty trestného činu, ktorý by postihoval útočnú vojnu v tom rozsahu, ako ju postihuje Štatút,¹³ čím sa otvára možnosť uplatnenia jurisdikcie Medzinárodného trestného súdu pre neschopnosť vedenia riadneho trestného stíhania pre právne prekážky na vnútroštátnej úrovni, za predpokladu, že trestné stíhanie nebude považované slovenskými orgánmi za prípustné z dôvodu

¹¹ KLEFFNER, J. K.: *The Impact of Complementarity on National Implementation of Substantive International Criminal Law*. In: *Journal of International Criminal Justice*. vol. 1, no. 1. (2003), s. 87.

¹² KLEFFNER, J. K.: *The Impact of Complementarity on National Implementation of Substantive International Criminal Law*. In: *Journal of International Criminal Justice*. vol. 1, no. 1. (2003), s. 88-89.

¹³ Porovnaj čl. 8 bis Rímskeho štatútu „(...) the planning, preparation, initiation or execution (...) of an act of aggression (...)“ a § 417 zák. č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov „Kto v úmysle narušiť mier akýmkoľvek spôsobom podnecuje k vojne, vojnu propaguje alebo inak podporuje vojnovú propagandu (...)“ v ktorom absentuje opis spáchania zločinu agresie formou „initiation,“ resp. „execution.“

lpenia na striktnom výklade ústavného princípu legality (nullum crimen sine lege).¹⁴ Bližší rozbor tohto problému zo strany autora je ale nad rámec rozsahu a cieľa tohto príspevku.

Uvedená rovina pôsobenia Medzinárodného trestného súdu nie je Štatútom priamo predpokladaná, Štatút neobsahuje ustanovenie o povinnosti prijatia príslušných legislatívnych zmien a účelom vymedzenia skutkových podstat zločinov v Štatúte (čl. 5 až 8 bis) je určenie rozsahu jurisdikcie Medzinárodného trestného súdu z hľadiska jeho *ratione materiae*. Štáty tak majú možnosť rozhodnúť sa neprijať zmeny vo svojich vnútroštátnych právnych poriadkoch, a tak ponechať všetky prípady na stíhanie pred ICC.¹⁵ Ide preto o prínos nie priamo predpokladaný, ale len o vedľajší či nepriamy dôsledok jeho existencie a činnosti. Hoci na druhej strane niektorí autori tvrdia,¹⁶ že existencia takejto povinnosti by mohla byť implicitná, vyvodená napr. zo štvrtého a šiesteho odseku preambuly Štatútu,¹⁷ ktoré ale iní autori vnímajú skôr ako všeobecné tvrdenie o povinnosti štátov, ktoré sa netýka nevyhnutne vzťahu jednotlivých štátov a Medzinárodného trestného súdu, resp. nielen zločinov v *ratione materiae* Medzinárodného trestného súdu.¹⁸

¹⁴ Čl. 49 Ústavy SR č. 460/1992 Zb.

¹⁵ BROOMHALL, B.: *The International Criminal Court: Overview and Cooperation with States*. In: BROOMHALL, B.; BASSIOUNI, M. C.: *ICC Ratification and National Implementing Legislation*. Association Internationale de Droit Pénal, 1999, s. 67-68.

¹⁶ KLEFFNER, J. K.: *The Impact of Complementarity on National Implementation of Substantive International Criminal Law*. In: *Journal of International Criminal Justice*. vol. 1, no. 1. (2003), s. 92.

¹⁷ „Affirming that the most serious crimes of concern to the international community as a whole must not go unpunished and that their effective prosecution must be ensured by taking measures at the national level and by enhancing international cooperation,“ a „Recalling that it is the duty of every State to exercise its criminal jurisdiction over those responsible for international crimes.“

¹⁸ KLAMBERG, M.: *Preamble - affirming and Preamble - duty of states. Commentary Rome Statute: Preamble: Case Matrix Network*, 30. jún 2016. [online], [cit. 15/05/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.casematrixnetwork.org/cmn-knowledge-hub/icc-commentary-clicc/commentary-rome-statute/commentary-rome-statute-preamble/#c3310>>.

Argumentom pre takýto výklad povinností vyplývajúcich z Štatútu je aj skutočnosť, že ak by bolo ponechané na štátoch, či budú vyvodzovať trestnú zodpovednosť za zločiny podľa medzinárodného práva pred vlastnými orgánmi alebo to prenechajú Medzinárodnému trestnému súdu, tak by sa reálne mohlo stať, že ICC by nemal komplementárnu (doplnkovú) povahu, ale povahu súdu prvej (a jedinej) inštancie. A preto, ak má byť ICC skutočne doplnkový a efektívny, tak je nevyhnutné, aby štáty zabezpečili možnosť vedenia trestného stíhania pred vlastnými vnútroštátnymi orgánmi aj prostredníctvom legislatívnych zmien.¹⁹

3 Problémy spojené s činnosťou Medzinárodného trestného súdu

3.1 Výkon jurisdikcie nad štátnym príslušníkom nezmluvnej strany

Jedným z problémov pôsobenia ICC je výkon jurisdikcie nad štátnymi príslušníkmi nezmluvnej strany. Štatút bol budovaný na konsenzuálnom základe, nie na základe authority BR OSN (na rozdiel od tzv. „Juhoslávského“ a „Rwandského“ trestného tribunálu), a tak vzniká otázka, na základe akého titulu môže ICC vykonávať trestnú jurisdikciu nad osobami, ktoré sú príslušníkmi štátov, ktoré s pôsobením ICC nesúhlasili, či dokonca voči nej aktívne vystupovali.²⁰

Tradičnou súčasťou medzinárodného práva je pravidlo rešpektovania suverenity ostatných štátov, vrátane výkonu trestnej jurisdikcie nad ich príslušníkmi s dovoľenými výnimkami, kam spadá výkon trestnej jurisdikcie nad štátnymi príslušníkmi, ktorí spáchali trestné činy na ich území (princíp teritoriality), proti ich štátnym príslušníkom (princíp pasívnej personality) či proti záujmom daného štátu (princíp ochrany

¹⁹ KLEFFNER, J. K.: *The Impact of Complementarity on National Implementation of Substantive International Criminal Law*. In: *Journal of International Criminal Justice*. vol. 1, no. 1. (2003). s. 93-94.

²⁰ Autor má na mysli najmä Spojené štáty, ktoré uzatvorili najmenej 25 dohôd s inými štátmi, aby predišli trestnému stíhaniu svojich štátnych príslušníkov. BROWNLIE, I.: *Princípy medzinárodného práva verejného*. Bratislava: Eurokódex, 2013, s. 650.

jurisdikcie).²¹ Takéto pravidlo je v súčasnosti prítomné v medzinárodnom práve a zodpovedá mu bežná prax štátov, avšak toto pravidlo sa týka výkonu jurisdikcie štátmi. Štáty nie sú povinné zapojiť sa do medzinárodnej organizácie²² alebo ju rešpektovať a s ňou spolupracovať.²³

V prípade zločinov v jurisdikcii ICC sa uplatňuje princíp univerzality a teda každý štát má právo vyvodiť trestnú zodpovednosť za spáchané zločiny, nielen štát, ktorí by bol nato oprávnený v zmysle niektorých z vyššie uvedených princípov. A ak štát disponuje štátom stíhať, je oprávneným týmto právom aj disponovať a preniesť ho na nadnárodnú úroveň.

Medzinárodné právo je postavené zásadne na dispozitívnom princípe a platí, že v prípade ak v medzinárodnom práve nemožno nájsť pravidlo, ktoré by určité konanie zakazovalo, tak je konanie možné považovať za povolené.²⁴ Inými slovami, ak medzinárodné právo nezaakazuje štátom preniesť výkon niektorých svojich právomocí na nadnárodnú úroveň, tak takýto postup je v súlade s medzinárodným právom, ergo výkon jurisdikcie zo strany ICC voči štátnym príslušníkom štátov, ktoré nie sú zmluvnou stranou Štatútu je postupom v súlade s medzinárodným právom.

3.1.1 Vyňatie z jurisdikcie na základe diplomatických imunit?

Už vyššie bolo uvedené, že primárna povinnosť viesť trestné stíhanie za zločiny podľa medzinárodného práva leží na pleciach štátov a v zmysle princípu univerzality sú štáty oprávnené a povinné stíhať

²¹ BROWNLIE, I.: *Princípy medzinárodného práva verejného*. Bratislava: Eurokódex, 2013, s. 650.

²² ICC je v užšom zmysle súdnym orgánom, ale v širšom zmysle je riadnou medzinárodnou organizáciou založenou na základe medzinárodnej zmluvy, ktorou je Rímsky štatút.

²³ BROWNLIE, I.: *Princípy medzinárodného práva verejného*. Bratislava: Eurokódex, 2013, s. 650-651.

²⁴ Porovnaj napr.; *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*. ICJ, Reports 1996. § 21 a i.

nielen vlastných štátnych príslušníkov, ale akýchkoľvek páchatel'ov zločinov podľa medzinárodného práva.

Riešenie tejto otázky je vysoko aktuálne, pretože jednou z podmienok prípustnosti konania pred ICC je aj dostatočná závažnosť prípadu (čo vyplýva z požiadavky efektivity), a súčasťou tejto podmienky je aj potreba, aby sa ICC zameral len na najvyšších predstaviteľov, rešpektíve na tých podozrivých, ktorí nesú najvyššiu mieru zodpovednosti za spáchané zločiny podľa medzinárodného práva,²⁵ ktorými budú pravidelne osoby, ktoré požívajú výsady a imunity podľa medzinárodného práva. Takýmito budú pravidelne osoby v rozličnom úradnom postavení, neraz v pozícii hlavy štátu, ktoré podľa medzinárodného práva tradične požívajú výsady a imunity, vrátane imunit v trestnoprávnej oblasti.

Súčasťou Štatútu je aj ustanovenie o irelevantnosti úradného postavenia v otázkach trestného stíhania za zločiny podľa medzinárodného práva (čl. 27), pričom toto ustanovenie je reflexiou zaužívaného poňatia medzinárodného trestného práva, ktoré je vyjadrené aj v čl. 3 tzv. *Norimberských princípov*.²⁶

Tak dochádza k možnému konfliktu pravidiel dvoch odvetví medzinárodného práva a síce medzinárodného trestného práva (povinnosť štátov stíhať zločiny podľa medzinárodného práva) a medzinárodného diplomatického práva (ktorého tradičnou súčasťou sú aj diplomatické imunity v trestnoprávnej oblasti).

„Vyňatie z trestnej jurisdikcie má absolútnu povahu, je úplné a bezvýnimčné a vzťahuje sa tak na činy namierené proti prijímajúcemu štátu, ako aj na iné trestné činy. V kontexte Viedenského dohovoru predstavuje doplnok

²⁵ *Prosecutor v. Lubanga*, Case No. ICC-01/04-01/06-8-US-Corr, ICC Pre-Trial Chamber I, 24 február 2006, Annex 1, §§ 51-52.

²⁶ Ide o zhrnutie prínosu Medzinárodného vojenského tribunálu v Norimbergu do siedmych princípov z dielne Komisie (OSN) pre medzinárodné právo z roku 1950. *Yearbook of the International Law Commission, 1950*, vol. II, para. 97. Dostupné na internete: <http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_1_1950.pdf>.

*zásady osobnej nedotknuteľnosti (...)*²⁷ a v zásade platí, že táto osoba podlieha jurisdikcii vysielajúceho (tzn. „svojho“) štátu. Tento sa môže rozhodnúť zriecť diplomatickej imunity svojho zástupcu. Uvedené nespôsobuje problém v prípade spáchania „bežných“ trestných činov podľa vnútroštátneho práva, voči ktorému takéto osoby požívajú imunity - koncept výsad a imunit má chrániť predstaviť predovšetkým pred výkonom moci vnútroštátnych orgánov a je prejavom zvrchovanosti a nezávislosti štátu od právnych noriem stanovených iným štátom, inými slovami, vnútroštátne právo jedného štátu je irelevantné pre iný štát a má význam len vo vzťahu suveréna k jemu podriadeným subjektom (v súčasnom zmysle medzi štátom a jeho štátnymi príslušníkmi či orgánmi).²⁸

Otázkou je, či diplomatické imunity poskytujú ochranu aj pred stíhaním za zločiny podľa medzinárodného práva, tzn. za konanie jednotlivca, ktoré je v rozpore s priamo medzinárodným právom kogentnej povahy a či je tak vôbec potrebné požadovať súhlas so stíhaním takéhoto predstaviť vysielajúceho štátu, ak sa dostane do dispozičnej sféry orgánov druhého štátu.

Touto situáciou sa zaoberal Medzinárodný súdny dvor (ďalej len „ICJ“) a síce v prípade belgických orgánov, ktoré opierajúc sa o princíp univerzality, vydali zatykač na ministra zahraničných vecí Konžskej demokratickej republiky za jeho účasť na genocíde. ICJ dospel k záveru,²⁹ že žiadne pravidlo medzinárodného obyčajového práva neobmedzuje diplomatické imunity, takáto osoba požíva plné vyňatie z trestnej jurisdikcie a nedotknuteľnosť ochraňujú príslušného jednotlivca (v danom prípade ministra zahraničných vecí) voči každému aktu

²⁷ KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné*. Košice: Wolters Kluwer, 2017, s. 352.

²⁸ Bližšie k vývoju konceptu imunit pozri napr. BALÁŠ, V.: Imunita při porušení ius cogens – quod licet Jovi, non licet bavi? In: ŠTURMA, P. a kol.: *Odpověď mezinárodního práva na mezinárodní zločiny*. Praha: Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Prahe, 2014. s. 58-62.

²⁹ ICJ, *Case Concerning the Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium)*. § 54.

verejnej moci iného štátu a vydanie zatýkacieho rozkazu belgickými orgánmi bolo porušením medzinárodného práva, resp. neoprávneným zásahom do jeho imunit. Orgány iného štátu preto nemôžu túto zatknúť bez súhlasu vysielajúceho štátu,³⁰ a to aj vo vzťahu k podozreniu zo spáchania zločinov podľa medzinárodného práva.³¹

Napriek tomu že toto rozhodnutie je kritizované,³² predstavuje autoritatívny výrok o povahe práva, ktorý by mal byť, vzhľadom na prax ICJ spočívajúcu v snahe o budovanie ustálenej judikatúry a na požiadavku právnej istoty, rešpektovaný aj v ďalších rozhodnutiach ICJ.

Vyvstáva otázka, či sa zákaz stíhania vzťahuje aj na ICC, kde ICJ konštatuje, že imunity sa nevzťahujú na medzinárodné trestné stíhanie, ak je daná príslušnosť medzinárodného trestného orgánu³³ a tento preto môže požadovať zatknutie osôb v obdobnom postavení, a to bez ohľadu na jeho imunity. Odpoveď na túto otázku ale nie je v súčasnosti ešte uspokojivo zodpovedaná, dá sa ale povedať, že nepredstavuje problém vo vzťahu k predstaviteľom štátov, ktoré sú zmluvnými stranami Štatútu, ktoré svojim prístupím súhlasili so vzdaním sa výsad a imunit svojich predstaviteľov na účely trestného stíhania pred ICC.³⁴

³⁰ GAETA, P.: *Ratione Materiae Immunities of Former Heads of State and International Crimes: The Hissène Habré Case*. In: *Journal of International Criminal Justice*. vol. 1, no. 1. (2003), s. 188-189. Medzi výnimky je možné ale zaradiť aj stíhanie pred orgánmi vysielajúceho štátu či stíhanie po ukončení výkonu funkcie a i. vid' ICJ, *Case Concerning the Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium)*. § 61.

³¹ Bližšie BROWNLIE, I.: *Princípy medzinárodného práva verejného*. Bratislava: Eurokódex, 2013, s. 652.

³² Pozri napr. CASSESE, A.: *When may senior state officers be tried for international crimes? Some comments on Congo v. belgium case, 2002*; alebo SPINEDI, M.: *State responsibility v. individual responsibility for international crimes: tertium non datur?*. In: *European Journal of International Law*. vol. 13, no. 4 (2002). s. 895-899.

³³ ICJ, *Case Concerning the Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium)*. § 60.

³⁴ Bližšie pozri napr. LIND, C.: *Komentár k čl. 27 Rímskeho štatútu*. [online]. [cit. 20/06/2018]. Dostupné na internete: < <https://www.casematrixnetwork.org/cmnn-knowledge-hub/icc-commentary-clicc/commentary-rome-statute/commentary-rome-statute-part-3/#c3023>>.

O niečo zložitejšou otázkou je prípad, ak by podozrivou osobou bol štátny príslušník nezmluvnej strany Štatútu, kde by mohlo ísť a o situáciu, keď podozrivým zo spáchania zločinu podľa medzinárodného práva je osoba, ktorá je predstaviteľom nezmluvnej štátu, a tento spáchal zločin podľa medzinárodného práva na území zmluvnej strany, resp. situáciu ICC predložila BR OSN.³⁵

Takto sa štát, na ktorého území sa nachádza takáto osoba, môže reálne dostať medzi pomyselné mlynské kamene, kde ICJ na jednej strane tvrdí, že štát má povinnosť rešpektovať diplomatické imunity aj v prípade podozrenia zo spáchania zločinov podľa medzinárodného práva. Tento problém je preklenutý v prípade zmluvných strán, ktoré pristúpili k Štatútu akceptovali ustanovenie čl. 27, čím sa vopred vzdali výsad a imunit svojich predstaviteľov na účely trestného stíhania. Táto otázka ale nie je zodpovedná vo vzťahu k predstaviteľom štátov, ktoré nie sú jeho zmluvnými stranami, kde ICC jednoznačne nepovažuje diplomatické imunity za prekážku trestného stíhania zločinov podľa medzinárodného práva ani vo vyššie uvedených sporných prípadoch³⁶ a požaduje spoluprácu od jednotlivých štátov pri zatknutí a odovzdaní obvinených osôb.³⁷

3.2 Spolupráca s jednotlivými štátmi

Problém s ktorým sa stretávali aj medzinárodné trestné tribunály pre bývalú Juhosláviu a Rwandu je odkázanosť týchto medzinárodných orgánov na spoluprácu s jednotlivými štátmi. V tom sa ukazuje rozdiel súčasného medzinárodného trestného súdnictva od

³⁵ Bližšie ŽITNÁ, Z.: *Imunity pred Medzinárodným trestným súdom*. In: ŠTURMA, P. ; TRÁVNÍČKOVÁ, Z.: *Imunity v mezinárodním právu*. Praha: Česká společnost pro mezinárodní právo, 2016, s. 183-189.

³⁶ Napr. ICTY, *Prosecutor v. Milošević*, 8 November 2001, § 28.

³⁷ Príkladom je stíhanie prezidenta Sudánu Al-Bashira, bližšie HOOGH, A.; KNOTTER-NUS, A.: *ICC Issues New Decision on Al-Bashir's Immunities – But Gets the Law Wrong ... Again*. In: *EJIL: Talk!* Dostupné na internete: < <https://www.ejiltalk.org/icc-issues-new-decision-on-al-bashirs-immunities-%e2%80%92-but-gets-the-law-wrong-again/>>.

„Norimberského tribunálu,“ ktorý bol zriadený na základe dohody víťazných mocností a vykonával jurisdikciu na území okupovaného Nemecka. Jeho mocenská pozícia bola teda zásadne odlišná než postavenie „Juhoslávského,“ „Rwandského“ tribunálu, či v súčasnosti ICC.

Štatút obsahuje viacero ustanovení, ktoré zakladajú povinnosť štátov spolupracovať s ICC pri vyšetrovaní a stíhaní obžalovaných. Z povinnosti spolupráce existujú v Štatúte niektoré výnimky,³⁸ ktoré ale nie sú na škodu konštatovania existencie všeobecnej povinnosti spolupráce štátov s ICC.³⁹

Zo zmluvnej povahy Štatútu vyplýva, že ICC nemôže žiadať takúto spoluprácu od nezmluvných strán a taktiež Štatút neupravuje (*expressis verbis*) povinnosť spolupráce vo vzťahu k jednotlivcom (povinnosť predstúpiť ako svedok či ako znalec).⁴⁰

Preto aj na ICC bude platiť Casseseho opis Juhoslávského a Rwandského tribunálu, že ide o „*obra bez nôh a rúk potrebujúceho umelé končatiny, aby mohol kráčať a chodiť*,“⁴¹ ktorý navyše je na rozdiel od nich postavený na zmluvnom základe a nie na základe autority prepožičanej mu BR OSN, a preto sa tento „obor“ navyše bude musieť naučiť byť slušným a trpezlivým k nekooperujúcim štátom.⁴²

³⁸ Napr. štáty v zmysle čl. 90 Rímskeho štatútu nie sú povinné uprednostniť plnenie záväzku vyplývajúceho z Rímskeho štatútu pred záväzkom vyplývajúcim z inej medzinárodnej zmluvy, ktorá zakladá povinnosť spolupráce s iným štátom. V praxi ide o situáciu, ak o spoluprácu žiada tak ICC, ako aj iný štát na základe bilaterálnej alebo multilaterálnej zmluvy o justičnej spolupráci v trestných veciach, resp. na základe dohôd o extradícii. V prípade ak súčasne žiada o odovzdanie osoby ICC, ako aj o vydanie osoby iný štát, tak nie je možné zo strany štátu si splniť obe povinnosti vyplývajúce z medzinárodného práva.

³⁹ HUNT, D.: *The International Criminal Court*. In: *Journal of International Criminal Justice*. vol. 2, no. 1. (2004), s. 69.

⁴⁰ HUNT, D.: *The International Criminal Court*. In: *Journal of International Criminal Justice*. vol. 2, no. 1. (2004), s. 70.

⁴¹ CASSESE, A.: *On the Current Trends Towards Criminal Prosecution and Punishment of Breaches of International Humanitarian Law*. In: *European Journal of International Law* (1998) no. 1, s. 13.

⁴² HUNT, D.: *The International Criminal Court*. In: *Journal of International Criminal Justice*. vol. 2, no. 1. (2004), s. 70.

3.3 Odmietanie uznania jeho jurisdikcie

Proces jeho prijímania vyvolával na medzinárodnej politickej úrovni aj nevôľu zo strany viacerých štátov. Množstvo štátov vnímalo vznik stáleho medzinárodného orgánu s trestnou jurisdikciou ako možné ohrozenie vlastnej suverenity, ktorej tradičnou súčasťou je aj výkon trestnej jurisdikcie voči podriadeným osobám. Aj z toho dôvodu sa ICC zriadil ako orgán s komplementárnou, doplnkovou povahou, hoci počas prípravy Štatútu sa uvažovalo aj o jeho zriadení ako orgánu nadriadeného vnútroštátnemu súdnictvu,⁴³ tzn. ako orgánu postaveného na princípoch subordinácie tak, ako to bolo typické pre ostatné orgány medzinárodnej trestnej spravodlivosti. Takéto chápanie ICC by ale napokon ani nezodpovedalo kapacitným možnostiam tohto orgánu.

Napriek prijatému kompromisu Štatút neratifikovala približne tretina štátov medzinárodného spoločenstva, vrátane troch stálych členov BR OSN (Čínska ľudová republika, Ruská federácia a Spojené štáty americké). V prípade USA a Ruskej federácie, tieto síce Štatút podpísali, ale ho neratifikovali a preto nie je voči nim účinný.

Problémom politickej povahy, je aj námietka tzv. „africkej zaujatosti,“ či dokonca, v slovách predsedu komisie Africkej únie Jeana Pinga - „šikany zo strany ICC.“ Spomedzi 26 prípadov pred ICC boli totiž všetky vedené voči osobám pochádzajúcim z afrického kontinentu. To vyvolávalo u štátov Africkej únie nevôľu a tieto preto hľadali alternatívy voči tomuto orgánu, či dokonca od neho chceli odstúpiť (JAR).⁴⁴ Jednou z možných alternatív je reforma a rozšírenie jurisdikcie

⁴³

⁴⁴ Bližšie napr. WOOLAVER, H.: *International and Domestic Implications of South Africa's Withdrawal from the ICC*. In: *EJIL: Talk!* Dostupné na internete: <<https://www.ejil-talk.org/international-and-domestic-implications-of-south-africas-withdrawal-from-the-icc/>>.

súdneho orgánu, tzn. vo vytvorení Sekcie medzinárodného trestného práva v rámci Afrického súdu spravodlivosti a ľudských práv.⁴⁵

Tu vzniká ďalší problém - možnej kolízie jurisdikcie medzi dvomi medzinárodnými orgánmi trestnej spravodlivosti. Štatút upravuje vzťah medzi ICC a vnútroštátnymi súdmi v zmysle princípu komplementarity, vzťah medzi ICC a iným (jurisdikčne konkurujúcim) medzinárodným orgánom vôbec riešený nie je. Riešenie tohto vzťahu nie je predpokladané ani v Protokole meniacom Protokol o Štatúte Súdu spravodlivosti Africkej únie.

Neriešenie tejto otázky opätovne štáty privádza medzi mlynské kamene, ak by o odovzdanie osoby na trestné stíhanie žiadali súbežne tak súdny orgán Africkej únie, ako aj ICC. Je možné sa nazdávať, že by tento problém mal byť riešený v duchu zásady špeciality (tzn. rozhodnúť by mal orgán, ktorý je územne alebo vecne bližší danej veci), resp. v duchu zásady litispendenčnej priority (tzn. rozhodnúť by mal orgán, ktorý začal vo veci konať ako prvý).

Argumentovať možno aj povahou regionálnej organizácie, ktorú je možné vnímať ako predĺženú ruku samotných štátov, ktorí si svoju povinnosť v zmysle princípu komplementarity, splňajú vo vzájomnej spolupráci prostredníctvom regionálneho súdnictva, a tak sú schopné a ochotné viesť riadne trestné stíhanie, hoci nie pred vlastnými orgánmi na národnej úrovni.⁴⁶

Význam pre riešenie tejto otázky má aj uznávanie základnej zásady trestnej spravodlivosti – ne bis in idem, tzn. rešpektovania právoplatného rozhodnutia vo veci, hoc aj iným medzinárodným orgánom. Dvojnásobné odsúdenie tej istej osoby v tej istej veci síce nenaráža na

⁴⁵ ŠIRICOVÁ, L. G.; KRÁLOVÁ K.: *Regionalizmus v medzinárodnom trestnom práve: Africká únia versus Medzinárodný trestný súd*. In: LANTAJOVÁ, D.; BLAŠKOVIČ, K. (eds.): *Judikatúra medzinárodných súdnych a kvázi-súdnych orgánov so zameraním na medzinárodné trestné právo a jej interakcia s vnútroštátnym právnym poriadkom*. Trnava: Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2013, s. 207-208.

⁴⁶ Bližšie JACKSON, M.: *Regional Complementarity*. In: *Journal of International Criminal Justice*. vol. 14, no. 5. (2016), s. 1061-1072.

formálnu právnu prekážku (prekážka ne bis in idem je v Štatúte, opäť, vymedzená len vo vzťahu k vnútroštátnemu súdnictvu), avšak napriek tomu je imanentnou súčasťou materiálnej trestnej spravodlivosti a ako taká nemusí byť vyjadrená v písanom prameni práva.

3.3.1 Postoje vybraných štátov

Už v predchádzajúcej časti príspevku bolo uvedené, že jedným z problémov spojených s činnosťou ICC je odmietavý postoj aj významných členov medzinárodného spoločenstva. Dôvody pre odmietanie jeho jurisdikcie sú aj právne, ale je možné sa nazdávať, že prevažujú dôvody politickej povahy.

Príkladom takýchto, podľa názoru skôr politických, dôvodov je napríklad zahrnutie ozbrojených konfliktov vnútroštátnej povahy do definície skutkovej podstaty vojnových zločinov, kde štáty na území ktorých takýto konflikt prebieha, prípadne hrozí (napr. Kašmír a iné oblasti v Indii) a ich obavy o to, že zo strany ICC začne konanie pred ICC vo vzťahu k situáciám v týchto oblastiach. India má zato, že nie je zaručené, že pri hodnotení zo strany ICC neprevládne politická motivácia, je znepokojená spôsobom, ktorým by mal ICC vyhodnocovať „riadosť“ vedenia konania pred indickými orgánmi, ktorá je predpokladom pre začatie konania proprio motu (z vlastnej iniciatívy) prokurátorom ICC. Za riešenie považuje začlenenie opt-in ustanovenia v ktorom by India mohla regulovať vzájomný vzťah z pohľadu vecnej (obmedzenie jurisdikcie iba na určité činy) a časovej (obmedzenie jurisdikcie iba na určitý čas) jurisdikcie ICC.⁴⁷

Príkladom právnych dôvodov je postoj Iránu, ktorý vníma existenciu ICC ako inštitúcie, ktorou je možné vplyvať aj na vojensky silnejšie štáty, a to prostredníctvom výkonu jurisdikcie nad zločinom agresie či vojnovými zločinmi. Avšak napriek prínosom ICC, ktoré Irán vníma,

⁴⁷ Bližšie RAMANATHAN, U.: *India and the ICC*. In: *Journal of International Criminal Justice*, vol. 3, no. 3 (2005), s. 627–634.

sa Štatút zatiaľ nerozhodol ratifikovať, a to napríklad pre obavy o právnu kvalifikáciu niektorých trestov ukladaných podľa iránskeho práva (trest smrti, kameňovanie, odtínanie končatín či bičovanie) ako aj zaobchádzanie s menšinami či so ženami. Za problém vníma aj prítomnosť nemoslimských sudcov v rozhodovacej sústave ICC, ktorí by nemuseli dostatočne zohľadňovať princípe práva šaría a napokon, v neposlednom rade, je podľa islamských zásad neprípustné, aby bol moslim súdený nemoslimom. Problémy pre ratifikáciu Štatútu je preto možné vnímať v zásadnom rozpore medzi vnútroštátnym, islamským právom a výkonom jurisdikcie ICC.⁴⁸

Obdobný dôvod je možné nájsť aj v prípade Ruskej federácie, ktorá taktiež vníma existenciu ICC ako nekonzistentnú s jej vnútroštátnym právnym poriadkom a síce v tom, že ústava Ruskej federácie neumožňuje, aby medzinárodný súd nahradil jurisdikciu ruských súdov, konanie pred ICC potláča právo obvineného na porotu⁴⁹ a napokon právo žiadať o milosť.⁵⁰ Opätovne ale možno konštatovať, že dôvody pre neratifikovanie Štatútu nie sú iba právneho ale i politického charakteru, ktorých rozbor je nad rámec rozsahu a cieľa tohto príspevku.⁵¹ Uvažovať ale je možné aj nad vzťahom jurisdikcie ICC nad zločinom agresie a právnou kvalifikáciu okupácie Krymského polostrova, hoci oficiálne (politické) dôvody zo strany Ruskej federácie sú postavené na námietkach zaujatosti a nákladnosti tejto inštitúcie.⁵²

Čínska ľudová republika na rozdiel od Ruska či USA nielen neratifikovala, ale ho ani nepodpísala. Dôvody pre toto rozhodnutie je možné

⁴⁸ Bližšie ABTAHI, H.: *The Islamic Republic of Iran and the ICC*. In: *Journal of International Criminal Justice*, vol. 3, no. 3 (2005), s. 635–648.

⁴⁹ Čl. 20 Ústavy Ruskej federácie.

⁵⁰ Čl. 50 Ústavy Ruskej federácie.

⁵¹ Bližšie TUZMUKHAMEDOV, B.: *The ICC and Russian Constitutional Problems*. In: *Journal of International Criminal Justice*, vol. 3, no. 3 (2005), s. 621–626.

⁵² Bližšie SAYAPIN, S.: *Russia's Withdrawal of Signature from the Rome Statute Would not Shield its Nationals from Potential Prosecution at the ICC*, *EJIL Talk!*. Dostupné online: <<https://www.ejiltalk.org/russias-withdrawal-of-signature-from-the-rome-statute-would-not-shield-its-nationals-from-potential-prosecution-at-the-icc/>>.

rozdeliť do piatich kategórií, a síce namieta, že jurisdikcia ICC nie je dostatočne založená na dobrovoľnosti (podobne, ako to namieta aj India, vid' vyššie); vojnové zločiny sa vzťahujú aj vnútroštátne ozbrojené konflikty; zákaz páchania zločinov proti ľudskosti sa vzťahuje aj na obdobie mieru; začlenenie zločinu agresie do Štatútu podľa Číny oslabuje právomoci BR OSN a napokon možnosť prokurátora ICC začať konanie proprio motu otvára ICC politickým vplyvom.⁵³

Záver

Vznik Medzinárodného trestného práva je prejavom vôle medzinárodného spoločenstva odstrániť páchanie zločinov podľa medzinárodného práva z reality ľudského života. Je prejavom prechodu od obdobia prázdnych deklarácií k reálnym krokom, vďaka ktorým sa zabezpečí vyššia miera dodržiavania pravidiel medzinárodného humanitárneho práva, ale aj ľudských práv vo všeobecnosti. ICC je jedným z prostriedkov, ktorým medzinárodné spoločenstvo vyvoláva priamy tlak na potencionálnych páchatel'ov zločinov podľa medzinárodného práva (hrozba trestom), resp. ktorým dáva najavo, že páchanie zločinov podľa medzinárodného práva je neprijateľným a odsúdeniahodným činom.

Už samotná existencia Medzinárodného trestného práva nemá len priamy účinok prostredníctvom hrozby trestom a ukladania trestov, ale aj nepriame účinky, predovšetkým v rovine vytvárania tlaku na štáty, ktoré ak si chcú uchrániť svoj štandard suverenity, tak sa odhodlávajú vo vyššej miere⁵⁴ reálne stíhať páchatel'ov vojnových zločinov či zločinov proti ľudskosti.

⁵³ Bližšie JIANPING, L.; ZHIXIANG, W.: *China's Attitude Towards the ICC*. In: *Journal of International Criminal Justice*, vol. 3, no. 3 (2005), s. 608–620.

⁵⁴ ARBOUR, L.: *Will the ICC have an Impact on Universal Jurisdiction?* In: *Journal of International Criminal Justice*. vol. 1, no. 1. (2003). s. 588.

Napriek nesporným prínosom existencie ICC sa jeho činnosť stretáva aj s problémami, ktoré sú jednak právnej (konflikty právnych názorov rozličných medzinárodných súdnych orgánov), ale aj faktickej či politickej povahy (odkázanosť na spoluprácu so štátmi).

Literatúra:

- ABTAHI, H.: *The Islamic Republic of Iran and the ICC*. In: *Journal of International Criminal Justice*. 3/2005.
- ARBOUR, L.: *Will the ICC have an Impact on Universal Jurisdiction?*. In: *Journal of International Criminal Justice*. 1/2003.
- BALAŠ, V.: *Imunita při porušení ius cogens – quod licet Jovi, non licet bavi?*. In: ŠTURMA, P. (a kol.): *Odpověď mezinárodního práva na mezinárodní zločiny*. Praha: Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2014.
- BROOMHALL, B.: *The International Criminal Court: Overview and Cooperation with States*. In: BROOMHALL, B.; BASSIOUNI, M. C.: *ICC Ratification and National Implementing Legislation*. Association Internationale de Droit Pénal, 1999.
- BROWNLIE, I.: *Princípy medzinárodného práva verejného*. Bratislava: Eurokódex, 2013.
- Case Concerning the Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium)*. ICJ, Reports 2002. p. 3.
- GAETA, P.: *Ratione Materiae Immunities of Former Heads of State and International Crimes: The Hissène Habré Case*. In: *Journal of International Criminal Justice*. 1/2003.
- HOOGH, A.; KNOTTERNUS, A.: *ICC Issues New Decision on Al-Bashir's Immunities – But Gets the Law Wrong ... Again*. In: *EJIL: Talk!*. [online], [cit. 20/06/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.ejil-talk.org/icc-issues-new-decision-on-al-bashirs-immunities-%e2%80%92-but-gets-the-law-wrong-again/>>.
- HUNT, D.: *The International Criminal Court*. In: *Journal of International Criminal Justice*. 1/2004.
- JACKSON, M.: *Regional Complementarity*. In: *Journal of International Criminal Justice*. 5/2016.
- KLEFFNER, J. K.: *The Impact of Complementarity on National Implementation of Substantive International Criminal Law*. In: *Journal of International Criminal Justice*. 1/2003.

- KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné*. Košice: Wolters Kluwer, 2017.
- Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*. ICJ, Reports 1996. p. 226.
- LIND, C.: *Komentár k čl. 27 Rímskeho štatútu*. [online], [cit. 20/06/2018].
Dostupné na internete: <<https://www.casematrixnetwork.org/cmn-knowledge-hub/icc-commentary-clicc/commentary-rome-statute/commentary-rome-statute-part-3/#c3023>>.
- MAREČEK, L.: *Princíp komplementarity medzinárodného trestného súdnictva*. In: *Miesto, úloha a význam vnútroštátneho práva pri zabezpečovaní plnenia záväzkov vyplývajúcich z medzinárodného práva a európskeho práva: zborník vedeckých prác doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov*. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2018.
- Prosecutor v. Lubanga*, Case No. ICC-01/04-01/06-8-US-Corr, ICC Pre-Trial Chamber I, 24 február 2006, Annex 1, §§ 51-52.
- RAMANATHAN, U.: *India and the ICC*. In: *Journal of International Criminal Justice*. 3/2005.
- Rezolúcia VZ OSN č. 44/39 zo 4. decembra 1989.
- Rezolúcia VZ OSN č. 49/53 z 9. decembra 1994.
- Rezolúcia VZ OSN č. 50/46 z 11. decembra 1995.
- Rezolúcia VZ OSN č. 51/2007 zo 17. decembra 1996.
- Rezolúcia VZ OSN č. 52/160 z 15. decembra 1997.
- SAYAPIN, S.: *Russia's Withdrawal of Signature from the Rome Statute Would not Shield its Nationals from Potential Prosecution at the ICC*. In: *EJIL Talk!*. [online], [cit. 20/06/2018]. Dostupné online: <<https://www.ejiltalk.org/russias-withdrawal-of-signature-from-the-rome-statute-would-not-shield-its-nationals-from-potential-prosecution-at-the-icc/>>.
- ŠIRICOVÁ, L. G.; KRÁLOVÁ K.: *Regionalizmus v medzinárodnom trestnom práve: Africká únia verzus Medzinárodný trestný súd*. In: LANTAJOVÁ, D.; BLAŠKOVICH, K. (eds.): *Judikatúra medzinárodných súdnych a kvázi-súdnych orgánov so zameraním na medzinárodné trestné právo a jej interakcia s vnútroštátnym právnym poriadkom*. Trnava: Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2013.
- TUZMUKHAMEDOV, B.: *The ICC and Russian Constitutional Problems*. In: *Journal of International Criminal Justice*. 3/2005.
- WOOLAVER, H.: *International and Domestic Implications of South Africa's Withdrawal from the ICC*. In: *EJIL: Talk!* [online], [cit. 20/06/2018].
Dostupné na internete: <<https://www.ejiltalk.org/international->

and-domestic-implications-of-south-africas-withdrawal-from-the-icc/>.

Yearbook of the International Law Commission, 1950, vol. II, para. 97. Dostupné na internete: <http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_1_1950.pdf>.

Záverečný akt OSN diplomatickej konferencie splnomocnencov o založení Medzinárodného trestného súdu (U.N. Doc. A/CONF.183/10). ŽITNÁ, Z.: *Imunity pred Medzinárodným trestným súdom*. In: ŠTURMA, P.; TRÁVNIČKOVÁ, Z.: *Imunity v mezinárodním právu*. Praha: Česká společnost pro mezinárodní právo, 2016.

70. výročie vzniku štátu Izrael

Lucia Laczkó

The aim of the paper is to describe the celebration of the 70th anniversary of Israel, it's society and the democratic level. The paper gives the characteristics of Israeli democracy and outlines its assessment of the Israeli democratic institute. It characterizes the current Arab-Israeli relations and practices that do not help resolving the Middle East dispute. The article also deals with the newly approved bill from July, which became part of Israeli Basic Laws, and a target of criticism of Israeli practices in the Middle East region.

14. mája 1948 vznikol vyhlásením nezávislosti vtedajšieho dočasného predsedu vlády *D. Ben Guriona* štát Izrael. Vyhlásenie izraelskej nezávislosti ako aj oslavy s tým spojené majú pre obyvateľstvo Izraela veľký význam. Obzvlášť oslavy 70. výročia, ktoré s ohľadom na hebrejský kalendár prebehli už 19. apríla 2018. Na druhej strane, tisícky členov arabskej menšiny si v nasledujúci deň, 15. mája, v štáte pripomínajú tzv. deň al Nakba, katastrofu pre palestínske obyvateľstvo, ktorou sa označuje násilné vyhnanie Palestínčanov a ich útek z územia dnešného Izraela v roku 1948.¹

V tieni holokaustu bol novovzniknutý Izrael deklarovaný ako štát Židov zaručujúci bezpečnosť a potrebnú ochranu. Napriek všetkým incidentom, ozbrojeným vojenským konfliktom a teroristickým útokom Izrael prežil svoje rané obdobie a dnes sa definuje ako jediný demokratický štát na Blízkom východe. Za sedem desaťročí vybudoval izraelský štát silnú ekonomiku, významnú oblasť špičkových technológií, stabilnú vedeckú základňu a svetovo významné zdravotnícke služby. Je charakteristický rozmanitou kultúrnou scénou a ako uvádza denník

¹*What is the Nakba?* [online]. [cit. 29/07/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.vox.com/cards/israel-palestine/nakba>>.

Independent, stále životaschopnou parlamentnou demokraciou.²

O izraelskej demokracii však možno uvažovať a hodnotiť ju ako špecifickú demokraciu. Jej špecifickosť súvisí s rozličnými, menej štandardnými prvkami, ktoré sú v izraelskej spoločnosti prítomné a ktoré sú čím ďalej, tým viac v spoločnosti skloňované a hodnotené. Neexistencia písanej ústavy, samotná poloha štátu, nepriateľské vzťahy so susednými štátmi, terorizmus, komplikované vnútroštátne pomery medzi obyvateľstvom Izraela, židovské osady alebo správa okupovaných území sú charakteristickými prvkami izraelskej demokracie.

Izraelský predseda vlády *B. Netanjahu* charakterizuje Izrael ako národný štát židovského národa, ktorý ako jediný rešpektuje individuálne práva všetkých svojich občanov v regióne Blízkeho východu. Tvrdí, že tieto individuálne práva budú naďalej izraelskou demokraciou chránené, ale dodáva, že aj „väčšina“ má svoje práva a väčšinové pravidlá.³

Hodnotením úrovne demokracie v Izraeli sa zaoberá Izraelský demokratický inštitút. Skúma úroveň demokratickej štruktúry štátu, fungovania izraelskej spoločnosti a jej hodnôt. Izraelskú demokraciu preskúmal na rôznych úrovniach a z globálneho hľadiska aj za rok 2017. Hodnotilo a preskúmalo sa celkovo 13 ukazovateľov týkajúcich sa troch oblastí, a to demokratické práva a slobody, demokratický proces a vláda. Podľa demokratického indexu štátu Izrael za rok 2017 sú ukazovatele ako demokratické procesy (politická účasť, demokratická diskusia či demokratická politická kultúra) a riadenie (fungovanie

²*On the 70th anniversary of the establishment of Israel, its people would do well to reflect on the peaceful spirit of the agreement.* [online]. [cit. 29/07/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.independent.co.uk/voices/editorials/israel-palestine-declaration-of-independence-70th-anniversary-benjamin-netanyahu-jerusalem-a8348856.html>>.

³ *Nation-State Law Explainer.* [online]. [cit. 08/08/2018]. Dostupné na internete: <<https://en.idi.org.il/articles/24241>>.

vlády, právny štát, vnímanie korupcie) obzvlášť vysoko hodnotené. Na základe medzinárodných ukazovateľov sa Izrael za rok 2017 nachádzal v oblasti občianskych slobôd veľmi nízko. V porovnaní so štátmi OECD sa Izrael vo väčšine ukazovateľov nachádza v dolnej polovici stupnice a v občianskych slobodách takmer na poslednom mieste. Nižšie skóre od Izraela mali za rok 2017 už len Turecko a Mexiko. Výnimkou v ukazovateľoch je politická účasť v štáte.⁴

Možno povedať, že na základe porovnaní vyššie spomenutých ukazovateľov Izrael v roku 2017 spĺňal základné kritériá demokracie, ale taktiež zápasil s hlboko zakorenými a zložitými problémami. V oblasti demokratických práv a slobôd Izrael podľa hodnotení nenapreduje, ale naopak, stagnuje. Sloboda tlače ako jeden z hodnotených ukazovateľov dosiahla za rok 2017 najnižšiu úroveň v rebríčku. Je to považované za znepokojujúce zistenie, nakoľko slobodná tlač by mala mať vo fungujúcej demokratickej spoločnosti zásadnú úlohu pri poskytovaní spoľahlivých informácií občanom o politickej a sociálnej situácii.⁵

Súčasný vzťah medzi izraelským a palestínskym obyvateľstvom nie sú v tej najlepšej kondícii. Vzťahy Izraela s palestínskou samosprávou na Západnom brehu sú slabé a vzťahy s militantnými predstaviteľmi Hamásu sú nepriateľské.⁶ Neustále pretrvávajúce nepokoje, konflikty a demonštrácie usporiadaniu arabsko-izraelských vzťahov na Blízkom východe nijako nenapomáhajú, ale naopak, vyriešenie a urovnávanie tak hlboko zakoreneneho konfliktu posúvajú do úzadia.

⁴ HERMANN, T, et al.: *The Israeli Democracy Index. 2017*. Jerusaleň: The Israeli Democracy Institute, s. 30-31. [online]. [cit. 09/08/2018]. Dostupné na internete: <<https://en.idi.org.il/media/10545/the-israeli-democracy-index-2017.pdf>>.

⁵ HERMANN, T, et al.: *The Israeli Democracy Index. 2017*. Jerusaleň: The Israeli Democracy Institute, s. 61. [online]. [cit. 09/08/2018]. Dostupné na internete: <<https://en.idi.org.il/media/10545/the-israeli-democracy-index-2017.pdf>>.

⁶ *Israel celebrates 70th anniversary of independent Jewish state*. [online]. [cit. 08/08/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.cbc.ca/news/world/israel-70th-anniversary-1.4626719>>.

Podľa slov izraelského veľvyslanca na Slovensku Z. A. Vapniho arabsko-izraelský konflikt nie je o židovských osadách či hraniciach židovského štátu. Nie je o národnosti, ani náboženstve. Ale je o tom, že mnohé prvky arabsko-moslimského sveta odmietajú uznať legitimitu Izraela. Arabsko-izraelský konflikt musí byť podľa jeho tvrdení vyriešený. Jednak pre Izraelčanov, ale aj pre palestínske obyvateľstvo. Musí sa nájsť riešenie pre dva národy na jednom malom území.⁷

Podľa kritikov izraelskej demokracie izraelská okupácia palestínskych území po roku 1947 neprospieva charakteru demokratického štátu. Napriek tomu, že sú v spoločnosti uzákonené zákony diskriminujúce arabských Izraelčanov, sa Izrael prehlasuje za demokraciu.⁸ Je však podstatné poznamenať fakt, že izraelskú demokraciu nemožno zrovnávať a porovnávať s demokraciami v stredoeurópskom priestore, pre ktoré sú charakteristické prítomné prvky ako volebné právo či existencia ľudských a občianskych práv.

14. máj 2018

Podobne ako v úvode spomenuté dátumy, aj 14. máj 2018 ostane pre oblasť Blízkeho východu zlomovým a svetovou verejnosťou diskutovaným dňom. Na jednej strane súvisí s otvorením americkej ambasády v Jeruzaleme⁹ a vlnou medzinárodného odporu či odsúdenia rozhodnutia amerického prezidenta uznať Jeruzalem za hlavné mesto Izraela, čím sa blízkovýchodný mierový proces oddialil

⁷ *Izraelský zázrak vs. okupácia Palestíny*. [online]. [cit. 02/08/2018]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/1143007/zaznam-diskusie-izraelsky-zazrak-vs-okupacia-palestiny/>>.

⁸ *Izraelský zázrak vs. okupácia Palestíny*. [online]. [cit. 02/08/2018]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/1143007/zaznam-diskusie-izraelsky-zazrak-vs-okupacia-palestiny/>>.

⁹ Presun americkej ambasády prezident USA D. Trump vyhlásil ešte v decembri 2017, kedy otvorene uznal Jeruzalem za hlavné mesto Izraela.

a rozdiely medzi stranami konfliktu sa ešte viac prehĺbili.¹⁰ Zároveň došlo 14. mája 2018 k násilným protestom na hraniciach Izraela s Gazou, ktoré si v dôsledku zásahov izraelskej armády vyžiadali doposiaľ najväčší počet obetí od roku 2014.¹¹

Samotný arabsko-izraelský konflikt a otázka postavenia palestínskeho obyvateľstva v Izraeli, na Západnom brehu a v pásme Gazy je kontroverznou a desaťročia diskutovanou otázkou. Zainteresované strany, verejnosť i médiá sa pozerajú protikladnou optikou aj na výročný deň a udalosti. Izraelská armáda popísala praktiky palestínskych demonštrantov ako násilné a agresívne akcie, sprevádzané vrhaním zápalných bômb a výbušnín na bezpečnostnú bariéru a izraelských vojakov. Izrael zároveň tvrdí, že príčinou izraelsko-palestínskych stretov je manipulácia zo strany palestínskeho hnutia Hamás, ktoré šíri nenávisť. Reakcie izraelských vojakov boli preto podľa izraelskej strany v súlade so štandardnými postupmi. Palestínska strana zase hodnotí akcie demonštrantov ako oprávnené, ktoré boli výsledkom desaťročia trvajúcej vzbury ponížených ľudí, držaných vo vnútri prímorskej enklávy. Britský magazín *The Economist* obhajoval palestínsku stranu a uviedol, že napriek plánovaným palestínskym protestom pod názvom *Veľký pochod návratu* nešlo o masové pokusy narušiť hranice medzi Izraelom a pásmom Gazy. V názoroch sa rozchádzajú aj svetové mocnosti. Veľká Británia či Francúzsko zvolili miernejšiu cestu a Izrael vyzvali k zdržanlivosti. USA na rozdiel od európskych štátov zastávajú

¹⁰ OSN odsúdilo USA za uznanie Jeruzalema. Slovensko sa pripojilo k väčšine krajín. [online]. [cit. 02/08/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.etrend.sk/ekonomika/osn-odsudilo-usa-za-uznanie-jeruzalema-slovensko-sa-pripojilo-k-vacsine-krajin.html>>.

¹¹ Izraelský zázrak vs. okupácia Palestíny. [online]. [cit. 02/08/2018]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/1143007/zaznam-diskusie-izraelsky-zazrak-vs-okupacia-palestiny/>>.

výrazne odlišné stanovisko a jednoznačne sa postavili na stranu izraelskej vlády. Turecko tvrdo odmietlo Izrael a jeho praktiky označilo za genocídu.¹²

Súčasná demokratická úroveň v Izraeli

Otázka budúcnosti Izraela a Palestíny je nejasnou a nejednoznačnou. Nemožno hovoriť o prehľadnom riešení sporov a problémov s ňou spojených. Strany konfliktu sa nezhodujú v elementárnych veciach a každá z nich obhajuje svoje práva a územné nároky. Izraelská strana požaduje od svetových mocností uznanie štátu ako židovského. Palestínčania požadujú vyriešenie nespravodlivého vyhnania v 40. rokoch 20. storočia a návrat k dvojštátnemu riešeniu hlboko zakoreneného arabsko-izraelského sporu.

Názory na hodnotenie stavu a demokracie izraelskej spoločnosti sú rozdielne ako u širokej verejnosti, tak aj v kruhoch odborníkov, u vysokých štátnych predstaviteľov a predstaviteľov európskych či medzinárodných inštitúcií. Podľa konštatovaní sa Izrael dostal na križovatku, na ktorej sa musí rozhodnúť buď pre svoju židovskú identitu alebo demokraciu.

V čerstvo schválenom júlovom zákone, ktorý sa stal súčasťou izraelských Základných zákonov sa Izrael definuje ako židovský národný štát. Arabčina ním získava v izraelskej spoločnosti špeciálny status a už sa nepovažuje za jeden z oficiálnych jazykov v štáte. Tým Izrael otvorene potvrdzuje svoje rozhodnutie pre židovskú identitu a odklonenie sa od plurality a demokracie, ktoré boli základným zmyslom existencie nového štátu. Definuje sa teda ako židovský

¹² SOBOTA, J.: *USA stojí v otázke Palestíny za Izraelom, Turecko mluví o genocídě*. [online]. [cit. 03/08/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.respekt.cz/denni-menu/usa-stoji-v-otazce-palestiny-za-izraelem-turecko-mluvi-o-genocide>>.

národný štát, v ktorom „právo na národné sebaurčenie je výlučným právom Židov“^{13,14}

Zákon zároveň určuje za jediné hlavné mesto Izraela Jeruzalem. Sporné a medzinárodným spoločenstvom kritizované zakladanie židovských osád pokladá za národný záujem. Za jediný oficiálny jazyk sa v štáte pokladá hebrejčina. Zákonom sa taktiež potvrdzuje, že Izrael je historickým domovom židovského národa, ktorého národnými symbolmi sú vlajka, menora, hymna, hebrejský kalendár a židovské sviatky.¹⁵

Odporcovia zákona poznamenávajú, že v zákone absentuje pojem rovnosti a zásada občianskej rovnosti, ktoré sú pre demokratický charakter štátu hlboko problematické. Zároveň zákon vynecháva akúkoľvek zmienku o demokratickom charaktere Izraela, čím sa spochybňuje formula židovského a demokratického štátu, ktorá je prítomná v predošlých Základných zákonoch. Tento nedostatok môže znamenať uprednostňovanie židovského charakteru Izraela pred demokratickým vo všetkých oblastiach, od vzdelávacej politiky po náboženstvo a štát. Zástancovia zákona argumentujú a tvrdia, že izraelský demokratický charakter je definovaný piliermi zákona ako ľudská dôstojnosť a sloboda. Ďalej je podľa kritikov v zákone prítomné rozdelenie väčšina a menšina, pričom k menšine sa radia izraelskí

¹³ SOBOTA, J.: *Ve volbě mezi demokracií a národní identitou se nezmítá jen Izrael*. [online]. [cit. 03/08/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.respekt.cz/denni-menu/ve-volbe-mezi-demokracií-a-narodní-identitou-se-nezmita-jen-izrael>>.

¹⁴ SOBOTA, J.: *Ve volbě mezi demokracií a národní identitou se nezmítá jen Izrael*. [online]. [cit. 03/08/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.respekt.cz/denni-menu/ve-volbe-mezi-demokracií-a-narodní-identitou-se-nezmita-jen-izrael>>.

¹⁵ *Izrael je podle nového zákona výlučně židovský stát. Arabové kontroverzní normu kritizují*. [online]. [cit. 08/08/2018]. Dostupné na internete: <<https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/izrael-prijal-zakon-podle-ktereho-je-to-vylucne-zidovsky-sta/r~208f59bc8b1f11e8b52aac1f6b220ee8/?redirected=1533721856>>.

Arabi, ktorí tvoria 20% obyvateľstva štátu Izrael. Zároveň je podľa kritikov citeľná snaha posilniť izraelskú židovskú identitu.¹⁶

Arabskí poslanci izraelského Knesetu kritizovali prijatie zákona ako rasistické presadenie židovskej nadradenosti. Právne centrum pre práva arabskej menšiny v Izraeli konštatuje, že „zákon o národnom štáte je koloniálnym zákonom s rysmi apartheidu, ktorý medzinárodný zákon zakazuje, pretože je v rozpore s medzinárodnou dohodou páchať zločiny apartheidu“¹⁷. Podľa americkej židovskej organizácie *J Street* vláda B. Netanjahua neberie ohľad na slová a hodnoty *Deklarácie nezávislosti Izraela*, v ktorej novovzniknutý Izrael deklaroval, že zabezpečí rovnosť sociálnych a politických práv všetkých svojich občanov, bez ohľadu na ich vieru, rasu a pohlavie. Podľa šéfky európskej diplomacie *F. Mogheriniovej* sa júlovým zákonom ohrozila možnosť vytvorenia dvoch štátov.¹⁸

Záver

Izrael je od vyhlásenia nezávislosti považovaný za jediný blízkovýchodný štát, v ktorom sú prítomné prvky demokracie. Tým, že v štáte prebiehajú demokratické procesy, ako napríklad voľby a fungujú inštitúcie demokratického typu, ku ktorým patrí parlament či Najvyšší súd, je Izrael často považovaný za jedinú skutočnú demokraciu v regióne. Vyznačuje sa rozličnými, menej štandardnými prvkami, ktoré v stredo-európskych demokraciách nie sú prítomné. V teoretickej rovine možno

¹⁶ *Nation-State Law Explainer*. [online]. [cit. 08/08/2018]. Dostupné na internete: <<https://en.idi.org.il/articles/24241>>.

¹⁷ *Izrael je podle nového zákona výlučně židovský stát. Arabové kontroverzní normu kritizují*. [online]. [cit. 08/08/2018]. Dostupné na internete: <<https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/izrael-prijal-zakon-podle-ktereho-je-to-vylucne-zidovsky-sta/r~208f59bc8b1f11e8b52aac1f6b220ee8/?redirected=1533721856>>.

¹⁸ *Izrael je podle nového zákona výlučně židovský stát. Arabové kontroverzní normu kritizují*. [online]. [cit. 08/08/2018]. Dostupné na internete: <<https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/izrael-prijal-zakon-podle-ktereho-je-to-vylucne-zidovsky-sta/r~208f59bc8b1f11e8b52aac1f6b220ee8/?redirected=1533721856>>.

konštatovať, že Izrael predstavuje sekulárny demokratický štát, v ktorom je všetkým obyvateľom zaručená sloboda náboženského vyznania a rovnaké postavenie židovských aj nežidovských obyvateľov. V skutočnosti je však pre Izrael charakteristické spolužitie s menšinami, založené na otvorenom konflikte a neskrývanej nenávisti. Udalosti z apríla, mája a júla 2018, o ktorých sme sa v príspevku zmienili napätú situáciu a nenávisť v izraelskej spoločnosti potvrdzujú a ešte viac komplikujú. Je preto komplikované hľadať odpovede na otázky budúceho postavenia obyvateľstva v Izraeli a budúcnosti Palestíny ako uznaného a suverénneho štátu v regióne Blízkeho východu. V rovine uvažovania si možno klásť otázku, či je ten správny čas vytvoriť nový mandát pre ozbrojené sily OSN a správu na okupovaných územiach, ktoré by ochránili Palestínčanov a všetkých, ktorí žijú na okupovaných územiach či mimo nich a boli by pripravili tiež cestu pre ukončenie dlhotrvajúceho sporu a vyriešenie úplnej nezávislosti území. A aby OSN zahájilo dialóg o nikdy nenaplnenej otázke postavenia Jeruzalema, ktoré malo po ukončení britského mandátu v roku 1948 niesť status *corpus separatum*. Potvrdila by sa tým pravdepodobne skutočnosť, že po ťažkých a násilných desaťročiach existuje pre región Blízkeho východu a jeho obyvateľstvo určitá nádej a spravodlivosť.

Literatúra:

- DOBIAŠ, D.; GBÚROVÁ, M.; MATTOVÁ, I.: *Medzikultúrny dialóg. Stav, kontexty, perspektívy*. Prešov: 2009.
- GBÚROVÁ, M.: *Občan medzi dvoma svetmi – občianskym a národným*. In: *Parlamentná demokracia a formovanie občianskej spoločnosti*. Prešov: Katedra sociálno-politických vied FF UPJŠ Prešov, 1995.
- HERMANN, T, et al.: *The Israeli Democracy Index. 2017*. Jerusaleň: The Israeli Democracy Institute, s. 61. [online]. [cit. 09/08/2018]. Dostupné na internete: <<https://en.idi.org.il/media/10545/the-israeli-democracy-index-2017.pdf>>.
- Israel celebrates 70th anniversary of independent Jewish state*. [online]. [cit. 08/08/2018]. Dostupné na internete:

<<https://www.cbc.ca/news/world/israel-70th-anniversary-1.4626719>>.

Izrael je podle nového zákona výlučně židovský stát. Arabové kontroverzní normu kritizují. [online]. [cit. 08/08/2018]. Dostupné na internete: <<https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/izrael-prijal-zakon-podle-ktereho-je-to-vylucne-zidovsky-sta/r~208f59bc8b1f11e8b52aac1f6b220ee8/?redirected=1533721856>>.

Izraelský zázrak vs. okupácia Palestíny. [online]. [cit. 02/08/2018]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/1143007/zaznam-diskusie-izraelsky-zazrak-vs-okupacia-palestiny/>>.

Nation-State Law Explainer. [online]. [cit. 08/08/2018]. Dostupné na internete: <<https://en.idi.org.il/articles/24241>>.

On the 70th anniversary of the establishment of Israel, its people would do well to reflect on the peaceful spirit of the agreement. [online]. [cit. 29/07/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.independent.co.uk/voices/editorials/israel-palestine-declaration-of-independence-70th-anniversary-benjamin-netanyahu-jerusalem-a8348856.html>>.

OSN odsúdilo USA za uznanie Jeruzalema. Slovensko sa pripojilo k väčšine krajín. [online]. [cit. 02/08/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.etrend.sk/ekonomika/osn-odsudilo-usa-za-uznanie-jeruzalema-slovensko-sa-pripojilo-k-vacsine-krajin.html>>.

SEDDON, M.: *The two-state solution is dead. Palestine needs a new UN mandate.* [online]. [cit. 26/08/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.theguardian.com/commentis-free/2018/jun/15/two-state-solution-un-mandate-razan-al-najja-israel-palestine>>.

SOBOTA, J.: *Ve volbě mezi demokracií a národní identitou se nezmítá jen Izrael.* [online]. [cit. 03/08/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.respekt.cz/denni-menu/ve-volbe-mezi-demokracii-a-narodni-identitou-se-nezmita-jen-izrael>>.

What is the Nakba? [online]. [cit. 29/07/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.vox.com/cards/israel-palestine/nakba>>.

Rusko v roku 2018

Mária Petriková

Russia entered the year 2018 in a sign of expectation. Russian president says he will seek new six-year term in elections in March that will likely see him face only token opposition. In the media was announced opening construction of a bridge linking Russia and the Crimea, also known as „construction of the century“. The aim of the paper is to characterize the results of the presidential election and outline possible scenarios in search of Putin's successor.

Úvod

Po decembrovom oficiálnom ohlásení kandidatúry sa *V. Putin* ešte v roku 2017 „vrhol“ do boja o prezidentské kreslo. Oficiálny dátum volieb bol určený na 18. marca 2018. Mnohí pár mesiacov pred samotnými voľbami hovorili o kampani bez kampane. „*Koho budete 18. marca voliť za prezidenta Ruskej federácie? A prečo práve Vladimira Vladimiroviča Putina?*“¹ Týmto dvoma jednoduchými vetami by sa dala charakterizovať celá predvolebná kampaň.

Paradoxom sa stalo, že pri bežnej prechádzke nebol problém natrafiť na billboard, plagát alebo reklamu, že 18. marca si Rusi volia budúcnosť. Takúto masívnu kampaň rozbehla vláda najmä kvôli formálnemu potvrdeniu *V. Putina* na ďalších šesť rokov. Takmer nikde ale nebola viditeľná kampaň jeho protikandidátov. Jediný, kto vystupoval a verejne bojkotoval voľby bol opozičný líder *A. Navalnyj*, ktorý bol z boja

¹ NOVOTA, M.: *Putin a trest*. [online], [cit 24/3/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.tyzden.sk/politika/47132/putin-atrest/>>.

o prezidentské nakoniec vylúčený. „Ruský prezident sa na debatách nezúčastnil a dokonca nevystupuje ani vo svojich predvolebných klipoch. Všetci vedia, ako to dopadne.“²

Výsledky prezidentských volieb

V. Putin nakoniec suverénne zvíťazil s veľkým náskokom a obhájil svoj mandát. Staronový prezident pritom zaznamenal svoj najlepší volebný výsledok. „Podľa výsledkov hlasovania, ktoré zverejnila Ústredná volebná komisia, 65-ročný V. Putin získal 76,69% hlasov. V predošlých voľbách v roku 2012 mu podporu vyslovilo 63,2% voličov. Účasť na voľbách bola 67,47%. K volebným urnám mohlo pristúpiť približne 111 miliónov voličov, vrátane zhruba 1,9 milióna Rusov žijúcich v zahraničí.“³ V Moskve podľa údajov Ústrednej volebnej komisie V. Putin získal 72% hlasov, v Petrohrade 79% a na Kryme až 92% hlasov. V Čečensku, kde vládne *Putinov* priaznivec R. Kadyrov, hlasovalo za prezidenta 93% voličov.⁴

V prezidentských voľbách v roku 2018 kandidovalo spolu 8 kandidátov. Okrem V. Putina, ktorý zvíťazil a tentokrát kandidoval ako nezávislý to boli:

- P. Grudinín – kandidát Komunistickej strany Ruska,
- V. Žirinovskij – kandidát Liberálnodemokratickej strany Ruska,
- X. Sobčaková – jediná žena v boji o post hlavy štátu z Občianskej iniciatívy,

² TÓDA, M.; ŠIMÍČEK, V.: Reportáž z Ruska tesne pred voľbami: Všetkých nás zavrieť nemôžu, hovoria protiputinovskí aktivisti. [online], [cit 30/4/2018]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/1063455/reportaz-z-ruska-tesne-pred-volbami-vsetkych-nas-zavriet-nemozu-hovoria-protiputinovski-aktivisti/?ref=tema>>.

³ Putin obhájil mandát, volilo ho vyše 55 miliónov Rusov. [online], [cit 30/4/2018]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/svet/clanok/462673-ruske-prezidentske-volby-odstartovali-na-dalekom-vychode/>>.

⁴ Putin v prezidentských voľbách podľa očakávaní zvíťazil. Získal vyše 70 percent hlasov. [online], [cit 30/4/2018]. Dostupné na internete: <<https://hnonline.sk/svet/1713336-putin-v-prezidentskych-volbach-podla-ocakavani-zvitazil-ziskal-vyse-70-percent-hlasov>>.

- *G. Javlinskij* – kandidát ruskej sociálno-liberálnej strany Jabloko,
- *B. Titov* – kandidát liberálne konzervatívnej Strany rastu,
- *M. Surajkin* – kandidát ultraľavicovej strany Komunisti Ruska,
- *S. Baburin* – kandidát nacionalistickej strany Ruský všetudový zväz.⁵

Rozdiel medzi prvým a druhým miestom je výrazný, rovnako i medzi ostatnými ďalšími miestami. *P. Grudinín* získal 11,77% hlasov a tretí skončil *V. Žirinovskij*, ktorý dosiahol 5,65% hlasov. *X. Sobčaková* ako jediná žena v boji o prezidentské kreslo získala len 1,68% hlasov.⁶

Tabuľka č.1: Výsledky prezidentských volieb⁷

Kandidát	Počet hlasov	Percentá
<i>V. Putin</i>	56 433 927	76,69 %
<i>P. Grudinín</i>	8 659 666	11,77 %
<i>V. Žirinovskij</i>	4 155 168	5,65 %
<i>X. Sobčaková</i>	1 238 180	1,68 %
<i>G. Javlinskij</i>	769 751	1,05 %
<i>B. Titov</i>	556 880	0,76 %

⁵ JANSTA, D.: *Ruské prezidentské voľby a čo ďalej? – 1. časť*. [online], [cit 30/3/2018]. Dostupné na internete: <<http://www.securityoutlines.cz/ruske-prezidentske-volby-a-co-dalej-1-cast/>>.

⁶ *Voľby-2018: Výsledky hlasovania a účasti*. [online], [cit 30/3/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.rbc.ru/politics/18/03/2018/5aa652d49a79470accef8c29?from=main>>.

⁷ *Voľby-2018: Výsledky hlasovania a účasti*. [online], [cit 30/3/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.rbc.ru/politics/18/03/2018/5aa652d49a79470accef8c29?from=main>>.

<i>M. Surajkin</i>	499 369	0,68 %
<i>S. Baburin</i>	479 037	0,65 %

Voľby s dopredu známym víťazom ale sprevádzalo viacero volebných narušení. Na videách z volebných miestností bolo vidieť hlasovanie členov volebných komisií, ktorí hádzali do urien jeden lístok za druhým, podobne bolo zaznamenané, že sa v urne objavili hlasovacie lístky pred samotným hlasovaním. Neštandardným bolo i lákanie voličov na lacné potraviny, či to, že sa súčasťou volieb stali hry o mobilné telefóny a bicykle.⁸

Putin je podľa výsledkov volieb v Rusku obľúbeným politikom. Faktom je, že na svoju stranu má naklonený aj celý štátny aparát, takže de facto nemá konkurenciu. Americká organizácia *Freedom House* vydala 16. marca 2018, dva dni pred samotnými voľbami kritické stanovisko. Prezident tejto ľudskoprávnej organizácie *M. Abramowitz* povedal, že Rusi poznajú výsledok prezidentských volieb ešte predtým, ako odovzdajú svoje hlasy. Voľby označil za falošné, pričom podľa neho majú za cieľ len potvrdiť legitímnosť nastaveného režimu. Rovnako poznamenal, že *V. Putin* vyhrá vďaka médiám, ktoré oslavujú vodcu, ba ho až glorifikujú a demonizujú jeho kritikov. Medzi riadkami naznačil aj obavy, že práve tieto voľby sú modelom pre autoritárske režimy a ich lídrov v iných štátoch, od Egypta až po Venezuelu, ktorí *Putina* napodobňujú.⁹

Napriek veľkej obľube, ktorej sa *V. Putin* teší aj medzi mladými, sa pár dní pred samotnou inauguráciou, 5. mája 2018 uskutočnili v ruských uliciach najväčšie protesty od januára toho istého roka. Dva dni

⁸ TÓDA, M.: *Putin vyhrál, kto nahradí Putina? Jeho štvrté obdobie bude aj o hľadani nástupcu.* [online], [cit 30/3/2018]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/1067777/ruske-prezidentske-volby-clenovia-komisii-vhadzovali-listky-do-urien/?ref=tema>>.

⁹ *Russia: Sham Elections for a Dictator.* [online], [cit 16/3/2018]. Dostupné na internete: <<https://freedomhouse.org/article/russia-sham-elections-dictator>>.

pred štvrtým uvedením do úradu bolo zadržaných viac ako 1 600 ľudí na protestoch, ktorých hlavným mottom bolo heslo: „*On nie je náš cár.*“ Na rozdiel od januárových protestov boli tie májové násilnými. V Moskve nechýbal ani *Putinov* odporca, *A. Navalnyj*, ktorého polícia zatkla pár minút po jeho príhovore na Puškinovom námestí.¹⁰

Hľadanie nástupcu

Ruskej politickej scéne dominuje *V. Putin* už viac ako 18 rokov a pomaly sa stáva najdlhšie vládnucom mužom v Rusku od čias *Stalina*. Ako dlho bude nakoniec vládnuť? Rovnakú otázku si kládol aj denník *Washington Post*. V tejto súvislosti na jeseň roku 2017 *A. Taylor* vo svojom článku zostavil rebríček, podľa ktorého je *V. Putin* na druhom mieste, a v dĺžke vládnutia predbehol už aj *L. Brežneva*. Rebríček zahŕňa jedenásť mien, okrem exprezidentov *B. Jelčina* a *D. Medvedeva* aj lídrov z čias sovietskej éry.¹¹

Ako sme naznačili, vďaka výhre v prezidentských voľbách, by mal v ruskej politike *V. Putin* zotrvať minimálne do roku 2024, pričom na konci svojho prezidentovania by mal mať 71 rokov. Na začiatku štvrtého funkčného prezidentského obdobia však v mnohých médiách zarezonovala otázka, kto bude *Putinov* nástupca? A ako bude vyzeráť Rusko? Ako podotýka *G. Pavlovskij*, bývalý poradca Kremľa, „ruská politická scéna vstupuje do novej fázy. Všetci už teraz debatujú o tom, ako bude

¹⁰ GERSHKOVICH, E.: 'He's Not Our Tsar': Russians Protest Putin Ahead of Inauguration. [online], [cit 05/5/2018]. Dostupné na internete: <<https://themoscowtimes.com/articles/not-our-tsar-russians-protest-putin-ahead-of-inauguration-61362>>.

¹¹ TAYLOR, A.: *Putin quietly becomes longest-serving Russian leader since Stalin*. [online], [cit 16/3/2018]. Dostupné na internete: <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2017/09/14/putin-quietly-becomes-longest-serving-russian-leader-since-stalin/?utm_term=.ccc6d4503839>.

vyzerať postputinovská éra.“¹² V. Putin má podľa agentúry Reuters najmenej tri možnosti, ktorými sa môže v tejto situácii riadiť. Po prvé, môže „opisovať“ od čínskeho prezidenta Si Ťin-pchinga a zrušiť akékoľvek časové obmedzenie mandátu. Po druhé, môže odovzdať prezidentské kreslo na nasledujúce obdobie svojmu nástupcovi, a opätovne sa zas vrátiť. Prípadne treťou možnosť je jeho definitívny odchod z verejného života. Každý variant so sebou nesie riziká a nie je vylúčené, že šéf Kremľa skrýva v rukáve ešte ďalšie možnosti. V. Putin je akosi ruskou stálicou, a mnohí členovia spoločnosti si nedokážu na jeho poste predstaviť žiadneho iného človeka. Skutočnej zmeny sa všetci boja, preto by variant číslo jeden niektorým vyhovoval. Do úvahy pri druhom variante pripadá iba súčasný premiér D. Medvedev, pričom by sa opakoval scenár z roku 2008. Ak chce mať prezident pokojnú penziu a odísť nadobro z politiky, čo je variant číslo tri, musí nájsť takého nástupcu, ktorý bude pomerne mladý, bude mať dostatok energie a ochráni aj záujmy vládnucej vrstvy. Kremel však zatiaľ trvá na tom, že si Putin nikoho nevybral a všetky mená, o ktorých sa špekuluje, sú len mediálnym výplodom. Na zozname „možných budúcich kandidátov“ sa objavil šéf štátneho ropného gigantu Rosneft I. Sečín, minister obrany S. Šojgu, gubernátor I. Džumin i niekdajší Putinov osobný strážca či starosta Moskvy S. Sobjanin. Vymenovanie a potvrdenie hľadania nástupcu v sebe ale nesie aj riziká. Pokiaľ by to V. Putin urobil príliš skoro, mohol by vzbudiť zdanie slabosti, a v zákulisí by sa mohol priskoro rozhorieť nový boj o vplyv a moc. M. Příhoda z Ústavu východoeuroeských štúdií Filozofickej fakulty Karlovej univerzity dodáva „pre rok 2018 v prípade Ruska rozhodne neočakáva veľké zvraty - ani v smere k utuženiu režimu, ani k väčšej liberalizácii. Nič by sa nemalo meniť ani v konštelácii ruskej elity. Rok 2018 nebude ešte

¹² LOWE, CH.; ASTAKHOVA, O.: *Putin has Russia guessing before election: how long will he keep power?* [online], [cit 16/3/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.reuters.com/article/us-russia-election-term/putin-has-russia-guessing-before-election-how-long-will-he-keep-power-idUSKCN1GP0S9>>.

rokom, kedy sa bude hľadať Putinov nástupca. Jeho meno sa dozvieme, až Putinovi skončí mandát.“¹³

Terajší šéf Kremľa však v prvom rade potrebuje, aby ho budúci nový, prípadne staronový, prezident ochránil, bol schopný udržať si moc a za žiadnu cenu nedopustil rozvrat vybudovaného systému. Odovzdanie moci bude každopádne najkritickejším okamihom v *Putinovej* kariére. A. Kolesnikov z moskovského think tanku The Carnegie Moscow Center v tejto súvislosti hovorí, že „čím dlhšie je (Putin) pri moci, tým zložitejší bude jeho odchod. Nie je ľahké opustiť komplikovaný systém, ktorý je fakticky jeho osobným projektom.“¹⁴

Čo ešte prinesie rok 2018?

Okrem očakávaných prezidentských volieb, Rusku sa v prvej polovici roka 2018 podarilo slávnostne otvoriť most vedúci ponad Kerčský prieliv. Tento fenomenálny úspech si na svoj účet nepripísal nik iný ako prezident V. Putin. Výstavba mosta odštartovala ešte v roku 2016, pričom celková dĺžka devätnásť kilometrov robí z tejto stavby najdlhší most v Rusku. Most spája ruskú pevninu, konkrétne Krasnodarský kraj s anektovaným polostrovom Krym. 12. mája 2018, pár dní po slávnostnej inaugurácii, sa tak po prvý raz nad Kerčským prielivom previezol staronový prezident V. Putin v kabíne s A. Ostrovskijm, riaditeľom spoločnosti SGM-Most, ktorá bola dodávateľom celej stavby. „Podme na to!“ povedal šéf Kremľa predtým, ako nasadol do kabíny oranžového nákladného automobilu Kamaz, ktorým prešiel cez nový most. Odkazoval tým na slávny výrok prvého muža vo vesmíre, sovietskeho kozmonauta

¹³ HARTOKOVÁ, S: Čo nás čaká v roku 2018 na východ od našich hraníc? [online], [cit 08/1/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.aktuality.sk/clanok/549038/co-nas-caka-v-roku-2018-na-vychod-od-nasich-hranic/>>.

¹⁴ LOWE, CH.; ASTAKHOVA, O.: Putin has Russia guessing before election: how long will he keep power? [online], [cit 16/3/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.reuters.com/article/us-russia-election-term/putin-has-russia-guessing-before-election-how-long-will-he-keep-power-idUSKCN1GP0S9>>.

J. Gagarina.¹⁵ Ruské štátne médiá označovali most za „stavbu storočia“. Otvorenie mosta môže ale predznamenať novú podobu vzťahov, konkrétne narážajúc na tie naštrbené medzi Ukrajinou a Ruskom. Zároveň pri neočakávanom konflikte je možné očakávať, že dôjde v oblasti k zvýšeniu napätia. To v konečnom dôsledku nemusí pomôcť ani vzťahom medzi Ruskom a Západom všeobecne. Rusko čelí sankciám od roku 2014 v súvislosti s anexiou Krymu. V prípade, že na mori nastane stret mocností, Západ na čele s EÚ nebude váhať, a balíček protiruských sankcií opätovne rozšíri.

Záver

V ruskej domácej politike to vyzerá, že sa v porovnaní s inými rokmi nič nezmenilo. Očakávania z možnej zmeny vystriedala realita. Prezident je stále ten istý, voľby skutočne prebehli, ale ich výsledky nikoho nezaskočili. Ako je to však možné v 21. storočí? Odpoveď je jednoduchá. Kto, ak nie *V. Putin*. Ten je podľa väčšiny domácich skutočným lídrom, ktorý spĺňa všetky predpoklady a kritériá. Zlomovým rok 2018 v niečom predsa len bol. Rusko si uvedomuje, že je potrebné hľadať nového adekvátneho nástupcu. Problém, ktorému čelí sa len presunul a prakticky predĺžil na ďalšie roky. Okrem hľadania novej tváre štátu a pri vytváraní zahraničnej politiky sa znova ukáže, či bude Rusko hľadať na Východ a prehlbovať strategické partnerstvo s Čínou. Prípadne, či bude hľadať na Západ, ktorý si znepriatelil dlhodobo nastavenou rétorikou, no pomocou dialógu a kompromisu sa bude snažiť o zlepšovanie vzťahov s ním.

Literatúra:

¹⁵ *Putin otvoril most na Krym, prešiel ho na nákladiaku.* [online], [cit 15/5/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.etrend.sk/ekonomika/putin-otvoril-most-na-krymsky-polostrov-presiel-ho-na-nakladiaku.html>>.

- GERSHKOVICH, E.: *'He's Not Our Tsar': Russians Protest Putin Ahead of Inauguration.* [online], [cit 05/5/2018]. Dostupné na internete: <<https://themoscowtimes.com/articles/not-our-tsar-russians-protest-putin-ahead-of-inauguration-61362>>.
- HARTOKOVÁ, S.: *Čo nás čaká v roku 2018 na východ od našich hraníc?* [online], [cit 08/1/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.aktuality.sk/clanok/549038/co-nas-caka-v-roku-2018-na-vychod-od-nasich-hranic/>>.
- JANSTA, D.: *Ruské prezidentské voľby a čo ďalej? – 1. časť.* [online], [cit 30/3/2018]. Dostupné na internete: <<http://www.securityoutlines.cz/ruske-prezidentske-volby-a-co-dalej-1-cast/>>.
- LOWE, CH.; ASTAKHOVA, O.: *Putin has Russia guessing before election: how long will he keep power?* [online], [cit 16/3/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.reuters.com/article/us-russia-election-term/putin-has-russia-guessing-before-election-how-long-will-he-keep-power-idUSKCN1GP0S9>>.
- NOVOTA, M.: *Putin a trest.* [online], [cit 24/3/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.tyzden.sk/politika/47132/putin-atrest/>>.
- Putin obhájil mandát, volilo ho vyše 55 miliónov Rusov.* [online], [cit 30/4/2018]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/svet/clanok/462673-ruske-prezidentske-volby-odstartovali-na-dalekom-vychode/>>.
- Putin otvoril most na Krym, prešiel ho na nákladiaku.* [online], [cit 15/5/2018]. Dostupné na internete: <<https://www.etrend.sk/ekonomika/putin-otvoril-most-na-krymsky-polostrov-presiel-ho-na-nakladiaku.html>>.
- Putin v prezidentských voľbách podľa očakávaní zvíťazil. Získal vyše 70 percent hlasov.* [online], [cit 30/4/2018]. Dostupné na internete: <<https://hnonline.sk/svet/1713336-putin-v-prezidentskych-volbach-podla-ocakavani-zvitazil-ziskal-vyse-70-percent-hlasov>>.
- Russia: Sham Elections for a Dictator.* [online], [cit 16/3/2018]. Dostupné na internete: <<https://freedomhouse.org/article/russia-sham-elections-dictator>>.

2018 – rok Si Ťin-pchinga

Tomáš Dvorský

The aim of the paper is to characterize the personality of the President of the People's Republic of China Xi Jinping, his career progress and politico-strategic thinking. Chinese growth in the last decades makes the most populated country a new global superpower. Since the inauguration of President Xi, China's foreign policy has been shifted towards higher degree of assertiveness on the international scene. The year 2018 brought significant changes to the Chinese political system in which Xi empowered his position. That could lead to his greater ambitions but on the other hand bring essential questions about China's inner stability as well.

Rok 2018 priniesol na politickej scéne Čínskej ľudovej republiky (ČĽR) zmenu významného charakteru, ktorá má potenciál patriť medzi najdôležitejšie v novodobej histórii najľudnatejšieho štátu sveta. Prezident Si Ťin-pching si vďaka a zmene Ústavy Čínskej ľudovej republiky výrazným spôsobom upevnil svoje mocenské postavenie, čo vedie k tomu, že z hľadiska svojho mocenského potenciálu začína byť stavaný vedľa zakladateľa štátu Mao Ce-tunga.

ČĽR zaznamenala po smrti svojho zakladateľa Mao Ce-tunga desaťročia dynamického sociálno-ekonomického vývoja. Jeho tvorcom bol Teng Siao-pching, ktorý sa dostal do čela štátu v druhej polovici 70. rokov, a ktorý začal aplikovať politiku otvorenia sa svetu a výrazných politických a ekonomických reforiem. Zmena centrálne plánovaného hospodárstva na ekonomiku s trhovými prvkami priniesla ČĽR štyri dekády hospodárskeho rastu, sprevádzaného znižovaním miery chudoby, urbanizáciou a rastom strednej triedy. Jeho reformy sa nedotkli iba vnútroštátnych politík, významné zmeny nastali aj v čínskej zahraničnej politike a diplomacii. Tento rast v období studenej vojny a bipolárneho usporiadania medzinárodného systému nebol sprevádzaný globálnymi politickými ambíciami a asertívnym

správaním. *Teng Siao-pching* aplikoval v zahraničnej politike prístup tzv. nízko profilovej stratégie (low profile strategy), ktorú sám definoval slovami: „V skratke, môj pohľad na medzinárodnú situáciu môže byť zhrnutý v troch vetách – situáciu by sme mali sledovať s pokojom, mali by sme sa držať svojho priestoru, mali by sme konať pokojne. Netreba byť nedočkavý.“¹

S podrobnejšou analýzou tejto politiky prišli v roku 1999 *Joseph Yu-Shek Cheng* a *Franklin Wankun Zhan*. Vo svojej práci *Chinese Foreign Relation Strategies Under Mao and Deng: A Systematic and Comparative Analysis* opisujú *Tengovu* nízko profilovú stratégiu v nasledujúcich bodoch:

- pokojne sledovať a analyzovať vývoj;
- zabezpečiť vlastnú pozíciu;
- vyrovnávať sa so zmenami trpezlivo a sebedomo;
- zakryť svoje schopnosti a vyhnúť sa pozornosti;
- čo najlepšie udržiavať nízky profil;
- nikdy sa neujať pozície lídra;
- usilovať sa o dosiahnutie úspechov.²

Kontinuita tejto zahraničnej politiky, založenej na averzii voči riskovaniu, opatrnosti a ekonomickom rozvoji, bola zachovaná aj počas vlády *Tengovych* nasledovníkov *Ťiang Ce-mina* a *Chu Ťin-tchaa*. Rozpad bipolárneho sveta mal za následok, že najľudnatejší štát sveta začal lákať vyššiu mieru pozornosti akademikov a svetových politikov. Neustály ekonomický rast, otváranie sa svetu a vyššia miera angažovanosti

¹ DENG, X.: *Selected Works of Deng Xiaoping: (1982-1992)*. Peking: Foreign Languages Press, 1992, s. 305-311.

² YU-SHEK CHENG, J. ; WANKUN ZHANG, F.: *Chinese Foreign Relation Strategies Under Mao and Deng: A Systematic and Comparative Analysis*. Hong Kong : Dept. of Public and Social Administration, City University of Hong Kong, 1998, s. 101.

v regiónoch začala vyvolávať obavy z potencionálneho nástupu novej globálnej veľmoci v nestabilnom medzinárodnom prostredí. V snahe odvrátenie obáv medzinárodného spoločenstva začala čínska zahraničná politika v čase panovania *Chu Ťin-tchaa* výraznejšie operovať s pojmom „mierový vzostup“ (peaceful rise). Autorom tohto konceptu je *Zheng Bijian*. Ten v ňom chcel v čo najvyššej miere artikulovať riešenia postavené na princípe „win-win“ namiesto tzv. hry s nulovým súčtom, vychádzajúc z presadzovania myšlienok spolupráce a rozvoja. Negatívna konotácia pojmu „vzostup“ (rise) viedla neskôr k jeho výmene za „mierový rozvoj“ (peaceful development), teda výrazu, ktorý indikoval nie len rast, ale zahŕňal v sebe aj čínsku snahu dosiahnuť, aby tento jej rast bol prospešný aj pre ostatých.³

Čínska zahraničná politika začala vykazovať vyššiu mieru asertivity na konci prvej dekády nového tisícročia. Jej nárast, a nový spôsob percepcie čínskeho pôsobenia na medzinárodnej scéne, je spojený s nástupom *Si Ťin-pchinga* k moci. V roku 2008 si ho úradujúci prezident *Chu Ťin-tchao* vybral za svojho nástupcu a *Si* sa ujal pozície viceprezidenta. Od roku 2012 už o ňom hovoríme ako o najmocnejšom mužovi v ČLR, keďže okrem funkcie prezidenta sa ujal aj ďalších dvoch najvýznamnejších pozícií v štáte - postu Generálneho tajomníka Komunistickej strany Číny a predsedu Centrálnej vojenskej komisie. Od tohto momentu sú vnútorná a zahraničná politika Číny plne riadená *Siho* administratívou.

K významnému, aj keď svojím charakterom viac symbolickému, kroku v posilnení pozície *Si Ťin-pchinga* na politickej scéne prišlo už v roku 2017. Počas októbra sa v Pekingu konal XIX. Zjazd Komunistickej strany Číny, na ktorom za zišlo približne 2300 straníckych delegá-

³ KURLANTZICK, J.: *Charm Offensive: How China's Soft Power Is Transforming the World*. New Haven, Yale University Press, 2007, s. 80.

tov. Zjazd mal za cieľ určiť stranícke, ekonomické a politické smerovanie v krajine na nasledujúcich 5 rokov. Na Zjazde vystúpil Generálny tajomník Komunistickej strany Číny Si s prejavom, ktorý trval tri a pol hodiny, a ktorý bol považovaný za zásadný moment politického zhromaždenia. Vo svojej reči vyhlásil, že „Čína stojí na historickej križovatke“ a v budúcnosti plánuje byť „väčším prínosom pre ľudstvo“. To všetko má priniesť nastupujúca „nová éra v histórii čínskeho národa“.⁴ Komunistická strana Číny, ktorá má vyše 89 miliónov členov (viac ako počet obyvateľov najľudnatejšieho štátu Európy – Nemecka) na tomto Zjazde schválila, že myšlienky Si Ťin-pchinga, občiahnuté v koncepcii „Socializmu s charakteristickými čínskymi znakmi pre novú éru“, budú zapísané do straníckych stanov. V hierarchii strany existujú tri stupne zápisu myšlienkových systémov do stanov. Najvyššou úrovňou je zápis „myšlienky“, nižším je „teória“, spodnou úrovňou je „perspektíva“ alebo „pohľad“. Siho myšlienka bola zapísaná na najvyššiu úroveň, kde bola do tohto momentu ukotvená iba idea Mao Ce-tunga.⁵ Išlo o politicky významný moment a jeho vysokú symbolickú hodnotu dovedčuje nie len skutočnosť, že Si bol zapísaný bok po boku vedľa samotného zakladateľa štátu, ale aj to, že jeho zápis do straníckych stanov sa realizoval ešte počas jeho života, kým k ukotveniu myšlienok „Veľkého kormidelníka“ došlo až po jeho smrti. Dôležitým momentom Zjazdu bolo aj porušenie nepísaného pravidla, v rámci ktorého mal úradujúci líder predstaviť svojho nástupcu. Oba tieto momenty naznačovali nové trendy v štýle vládnutia.

⁴ JINPING, X.: *Secure a Decisive Victory in Building a Moderately Prosperous Society in All Respects and Strive for the Great Success of Socialism with Chinese Characteristics for a New Era Delivered at the 19th National Congress of the Communist Party of China October 18, 2017*. [online], [cit. 30/05/2018]. Dostupné na internete: <http://www.xinhuanet.com/english/download/Xi_Jinping's_report_at_19th_CPC_National_Congress.pdf>.

⁵ Idea Chu Ťin-tchaa je v stanovách zapísaná na úrovni „pohľadu“, Teng Siao-pching je v stanovách ukotvený na úrovni „teórie“.

Kľúčová zmena, ktorá významným spôsobom mení charakter politického systému ČLR, nastala v marci 2018, kedy sa konalo každoročné zasadnutie čínskeho legislatívneho orgánu - Všečínskeho ľudového zhromaždenia. Plenárne zasadnutie čínskeho parlamentu schválilo zmenu *Ústavy Čínskej ľudovej republiky*, keď z Ústavy bola odstránená klauzula, ktorá doteraz obmedzovala výkon funkcie prezidenta na dva po sebe nasledujúce funkčné obdobia, teda na obdobie desiatich rokov. Ide o revolučný prielom v čínskom systéme vládnutia a o najväčšiu politickú zmenu za posledné desaťročia. Po tejto zmene získal *Si Ťin-pching* postavenie akým naposledy disponoval *Mao Ce-tung*. Počas jeho vlády sa realizovali politiky tzv. „Veľkého skoku vpred“ a „Veľkej kultúrnej revolúcie“, ktoré si vyžiadali milióny ľudských obetí. *Maovi* poslúžila jeho neobmedzená pozícia na budovanie kultu osobnosti po vzore stalinského Zväzu sovietskych socialistických republík. Katastrofy, ktoré priniesla *Maova* neobmedzená vláda, mali za následok radikálne zmeny v nastavení riadenia štátu, ku ktorým prišlo po jeho smrti. Ich hlavným predstaviteľom bol nástupca *Mao* vo vedení štátu *Teng Siao-pching*. Ten presadil systém tzv. kolektívneho vedenia a obmedzenia funkčných období keďže sa domnieval, že iba takýmto spôsobom bude možné vyhnúť sa katastrofám, aké priniesla *Maova* éra. Tieto princípy, zavedené *Teng Siao-pchingom*, boli v čínskom politickom prostredí dodržiavané niekoľko generácií. Až do nástupu *Si Ťin-pchinga*.

V prípade Čínskej ľudovej republiky hovoríme o autoritárskom režime, v ktorom má vedúcu úlohu Komunistická strana Číny. Výsledkom takéhoto riadenia je jasne definované a predvídateľné smerovanie v oblasti vnútroštátnej a zahraničnej politiky, teda je badateľná vysoká miera kontinuity, keďže politický vývoj nie je ovplyvnený krátkodobými volebnými cyklami. Napriek tomu, že ide o autoritársky režim

vedený jedinou stranou a silným byrokratickým aparátom, prvok jednotlivca – lídra - na politický vývoj je v čínskom politickom systéme významný. Jeho význam však záleží od toho, ako svoju pozíciu daná osoba počas svojho mandátu uchopí. V *Siho* prípade hovoríme o človeku, ktorý prejavil jasný záujem vybudovať si čo najsilnejšiu mocenskú pozíciu a získať postavenia jednej z najvýznamnejších postáv čínskej politiky moderných dejín.

V našom priestore sa na úrovni politologickej analýzy v súčasnosti pravidelne zameriava pozornosť na profily, politický vývoj, ideové ukotvenie a spôsob uvažovania svetových lídrov ako *D. Trump*, *V. Putin* alebo *A. Merkel*, čo nám umožňuje čo najpresnejšie predikovať a vyhodnocovať ich politiku. V tomto kontexte sa v porovnaní s týmito politickými lídrami výrazným spôsobom opomína osoba prezidenta ČLR *Si Ťin-pchinga*, čo možno považovať za zaujímavú anomáliu, keďže sa Čína stala jedným z kľúčových aktérov medzinárodného systému. Takéto priblíženie osoby čínskeho lídra *Si Ťin-pchinga* je obsahom tohto príspevku.

Keď hovoríme o *Si Ťin-pchingovi*, hovoríme o človeku, ktorý je v ČLR takpovediac „predsedom všetkého“. Toto pomenovanie použil v roku 2016 magazín *The Economist*⁶ a je dôležité podotknúť, že sa nejedná o zbytočné hyperbolizovanie. Výpočet *Siho* pozícií je široký:

- Prezident Čínskej ľudovej republiky;
- Generálny tajomník Komunistickej strany Číny;
- Predseda Ústrednej vojenskej komisie;
- Predseda komisie pre všeobecné reformy;
- Predseda ústredného bezpečnostného výboru, atď.

⁶ *Chairman of everything*. [online], [cit. 29/05/2018]. <<https://www.economist.com/china/2016/04/02/chairman-of-everything>>.

Straníčka propaganda jeho osobu často vykresľuje ako tzv. „self-made mana“, ktorý sa z chudobných pomerov prepracoval na špicu vedenia štátu.⁷ Kritici prezidenta však poukazujú na to, že táto interpretácia má ďaleko od reality, keďže jeho otec *Si Čung-sün* bol vysokým komunistickým pohlavárom v dobe vlády *Mao Ce-tunga*, keď v rokoch 1953-1954 vykonával pozíciu vedúceho Oddelenia propagandy. *Si* je podľa nich len typickým príkladom privilegované vrstvy dedičných aparátčikov.⁸

Si Ťin-pching sa narodil v roku 1953 v Pekingu. Vyštudoval chemické inžinierstvo na pekínskej univerzite Čching-chua (Tsinghua University).⁹ Vo vyššom veku (v rokoch 1998-2002) absolvoval postgraduálne štúdium marxistickej teórie a následne získal titul doktor práv. Do strany vstúpil v roku 1974 a postupne zastával niekoľko vedúcich pozícií, medzi ktoré patrili pozície tajomníka mestských a provinčných výborov. Významným posunom v jeho kariére bolo získanie pozície guvernéra provincie Fu-ťien, ktorú zastával v rokoch 1985-2002. V nasledujúcom období zastával rovnakú funkciu v provinciách Če-ťiang (2002-2007) a Šanghaj (2007). V rámci kariérneho rastu zastával funkcie podpredsedu Ústrednej vojenskej komisie a rovnako pôsobil na pozícii riaditeľa Ústrednej straníckej školy. Postu viceprezidenta ČLR sa ujal v roku 2008 a Ústredný výbor Komunistickej strany v roku 2010 určil, že v roku 2012 nahradí prezidenta *Chu Ťin-tchaa* na kľúčových pozíciách v strane a štáte. *Si Ťin-pching* bol

⁷ *How to Make Leaders (How Leaders are made) - Viral Chinese propaganda video [English]* 领导人是怎样炼成的. [online], [cit. 29/05/2018]. <https://www.youtube.com/watch?v=M734o_17H_A>.

⁸ *Pás a stezka místo kritického myšlení.* [online], [cit. 29/05/2018]. <<https://sinopsis.cz/pasa-stezka-misto-kritickeho-mysleni/>>.

⁹ O *Si Ťin-pchingovi* sa hovorí ako o členovi tzv. „Čching-chua kliky“ (Tsinghua Clique). Ide o neformálne označenie krídla Komunistickej strany Číny, ktoré tvoria absolventi univerzity Čching-chua. Jej protiváhou je tzv. „Šanghajská klika“ (Shanghai Clique).

vymenovaný za prezidenta Čínskej ľudovej republiky v roku 2013. Je druhýkrát ženatý a má dcéru *Xi Mingze*, ktorá absolvovala štúdium na Harvardskej univerzite.

Na to, aby sme vedeli čítať jeho politiku je potrebné analyzovať si *Siho* doterajšiu pôsobenie a pokúsiť sa charakterizovať jeho pohľad na svet. V jeho politike sa počas rokov pôsobenia prejavili určité vzorce, ktorých analýze sa venovali viacerí analytici. Niektorí sa zhodli na tom, že u *Siho* je badateľné, že dáva prednosť ideológii svojej Komunistickej strany pred pragmatizmom, čo je v jasnom protiklade s uvažovaním autora čínskeho ekonomického zázraku *Teng Siao-pchingom*, ktorý odštartoval reformy, ktoré dostali Čínu na jej dnešné pozície v medzinárodnom systéme. K *Tengovmu* odkazu sa však, apoň v rovine proklamácií, *Si* hlásil od úvodu svojho prezidentského mandátu. Vo svojej reči pri slávnosti oslavy 110. výročia *Tengovho* narodenia vyhlásil: „Pripomíname si *Teng Siao-pchinga* tým, že sa učíme z jeho prezieravého, strategického myslenia. Svojím strategickým myslením ukázal širokú víziu, ktorou by sme mali byť vybavení všetci čínski komunisti.“¹⁰

Si je predstaviteľom čínskeho nacionalizmu. Ten je možné definovať ako spojenie ideológie Komunistickej strany a nacionalizmu. Čínsky ľud sa legitímne vníma za starovekú civilizáciu, ktorá si však zažila svoje „storočie poníženia“. Ide o obdobie rokov 1839-1949, kedy veľká čínska civilizácia, ktorá sa vždy považovala za vznešenú „Rišu stredú“, inkasovala v dôsledku koloniálnej expanzie imperiálnych mocností niekoľko výrazných porážok.¹¹ Po občianskej vojne získala kontrolu nad štátom Komunistická strana, ktorá, zjednodušene povedané, zjednotila štát. Strana sa stala symbolom národnej renesancie po storočí poníženia a v tomto bode vznikla čínska idea prepojenia nacionalizmu

¹⁰ JINPING, X.: *The governance of China II*. Peking: Foreign Language Press, 2017, s.9.

¹¹ Bližšie pozri KISSINGER, H.: *On China*. Londýn, Penguin Books, 2012, s. 33-91.

a komunizmu. V tomto ponímaní prežíva čínsky nacionalizmus aj v súčasnosti. Komunistická strana neustále hľadá nové zdroje legitimacy. Práve Si po svojom nástupe predstavil koncept „Čínskeho sna“, ktorý v sebe nesie naratív, že ak niekto útočí na sen strany, zároveň útočí na sen čínskeho ľudu. Ako približuje K. Brown v knihe *Chinas' World - What does China want?: „Politici vždy využívali emocionálne väzby na históriu. V Číne ideológia Marxizmu-Leninizmu ani Maove myšlienky už nefungujú. Minimálne nie pre širokú verejnosť. Komunistická strana hľadá nové zdroje legitimitnosti a jedným z najsilnejších, popri zlepšovaní životnej úrovne a ekonomickému blahobytu je to, že Čína obnovuje svoju pozíciu „stredú sveta“ – je novou „Ríšou stredú“, akou bola už v minulosti. Je miestom modernity, obdivovaná a nasledovaná ostatnými. Toto je čiastočne obsiahnuté v termíne „Čínsky sen“, ktorým Si Ťin-pching operuje od roku 2013. Rovnako, ako mnohé ďalšie jeho prehlásenia, aj toto disponuje príjemnou vágnosťou, keďže do neho zapadá čokoľvek.“¹²*

Podrobnejšiu analýzu jeho politického myslenia predstavil austrálsky sinológ K. Rudd, ktorý sa vo svojom článku *How Xi Jinping Views the World - The Core Interests That Shape China's Behavior* pre magazín *Foreign Affairs* snažil definovať sedem okruhov záujmu čínskeho vodcu:

- Komunistická strana Číny – Siho hlavnou motiváciou je zachovanie stabilného mocenského postavenia Strany v štáte;
- Národná jednota – Siho vysoká priorita pre témy ako Tibet, Taiwan, Sin-ťiang;
- Ekonomika – pokračovanie v procese transformácie hospodárstva a s tým spojené riešenie environmentálnych problémov, boj proti korupcii, atď.;

¹² BROWN, K.: *China's World - What does China want?*. Londýn: I.B. Tauris and Co. Ltd, 2017, s. 25.

- Sféry vplyvu – potreba udržania kontroly a vplyvu v regióne. Ako nástroj na dosiahnutie tohto cieľa má slúžiť aj projekt Novej hodvábnej cesty;
- Námorníctvo – otázka Východočínskeho a Juhočínskeho mora, ktoré podľa Siho patria medzi hlavné národno-bezpečnostné záujmy;
- Vzťah s rozvojovým svetom – podpora a získavanie diplomatických spojenectiev vo svete;
- Pravidlá medzinárodného systému - tie kreovalo najmä USA po 2. sv. vojne a sú postavené na liberálnych medzinárodných inštitúciách ako OSN, WTO a zároveň na princípe, že v tomto systéme zohráva USA pozíciu tzv. svetového policajta. Siho motiváciou je získanie väčšieho globálneho vplyvu na kreovanie týchto pravidiel v budúcnosti.¹³

Čína tieto pravidlá, popísané v záverečnom bode, pri svojom nástupe na medzinárodnú scénu prijala. Jej záujmom v budúcnosti bude podieľať sa na ich kreovaní. Nástup *D. Trumpa*, ktorý spôsobil oslabenie kredibility USA vo svete, jej v tomto smere otvára nové možnosti. Svoju zvýšenú participáciu a ochotu spolupracovať pri riešení globálnych problémov preukázala napr. pri prijímaní Parížskej klimateckej dohody alebo Jadrovej dohody s Iránom.

Čína nahradí USA v pozícii najsilnejšej ekonomiky sveta. Jej „autoritársky kapitalizmus“ sa javí ako alternatíva k americkému modelu a Si je hlavnou tvárou jeho propagácie. Aktivita čínskeho prezidenta však nezostáva len pri tom. Čína začína pre posilňovanie

¹³ RUDD, K.: *How Xi Jinping Views the World*. [online], [cit. 29/05/2018]. <<https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2018-05-10/how-xi-jinping-views-world>>.

svojej pozície a propagáciu čínskeho modelu budovať vo svete paralelné štruktúry, medzi ktoré patria Ázijská infraštruktúrna investičná banka¹⁴, Šanghajska organizácia pre spoluprácu¹⁵ alebo mnohé partnerstva v rámci projektu Novej hodvábnej cesty¹⁶.

Čo sa týka zahraničnej politiky, podľa B. Si vníma vonkajší svet najmä ako „súčasť dodávateľského reťazca“.¹⁷ Aj v súčasnosti sa vo vysokej miere sústreďuje na získavanie nerastných surovín ale aj know-how a inovácií z celého sveta. Čo sa však týka importu politických modelov a prvkov demokracie, v tejto veci Si tvrdí, že iné politické modely sú nevhodné pre čínske podmienky.

V zahraničnej politike Si *Ťin-pchinga* sú zrejme 2 hlavné naratívy, ktoré svojimi vyhláseniami a aktivitami prezentuje:

- *Čína je silnejšia*
- *Nová čínska moc je dobrá pre každého.*¹⁸

Aktuálna čínska zahraničná politika je veľmi flexibilná a v každom regióne sveta má inú intenzitu v závislosti od obchodných, politických, ekonomických a bezpečnostných aspektov. Je preto dôležité sledovať,

¹⁴ Ázijská infraštruktúrna investičná banka (The Asian Infrastructure Investment Bank) – multilaterálna rozvojová banka so sídlom v Pekingu. Jej činnosť začala v roku 2016 a má 87 členských štátov.

¹⁵ Šanghajska organizácia pre spoluprácu (Shanghai Cooperation Organisation) – Euroázijská aliancia zameraná na politickú, ekonomickú a bezpečnostnú spoluprácu. Vznikla v roku 2001 a jej členmi sú Čína, India, Kazachstan, Kirgizsko, Pakistan, Rusko, Tadžikistan a Uzbekistan.

¹⁶ Napr. Formát 16+1 (China-CEEC) - Iniciatíva Čínskej ľudovej republiky, ktorej cieľom je zintenzívnenie spolupráce v oblasti investícií, obchodu, dopravy, vedy, vzdelania. so štátmi strednej a východnej Európy, medzi ktoré patria Albánsko, Bosna a Hercegovina, Bulharsko, Chorvátsko, Česká republika, Čierna Hora, Estónsko, Litva, Lotyšsko, Macedónsko, Maďarsko, Poľsko, Rumunsko. Slovensko, Slovinsko, Srbsko.

¹⁷ BROWN, K.: *China's World - What does China want?.* Londýn: I.B. Tauris and Co. Ltd, 2017, s. 67.

¹⁸ BROWN, K.: *China's World - What does China want?.* Londýn: I.B. Tauris and Co. Ltd, 2017, s. 73-74.

aké nástroje svojej zahraničnej politiky využíva ČLR v regióne štátov Vyšehradskej skupiny a aké dopady, resp. vplyv, jej generujú. *Siho administratíva kladie vysoký dôraz na aplikovanie mäkkej moci v zahraničí a uvedomuje si jej komplexnosť a dôležitosť jej variovania. Ako uvádza T. Koziak: „Na začiatku preto musí byť schopnosť pochopiť preferencie a očakávania tých, ktorým majú byť pozitívne obrazy o krajine prezentované. Aj udalosti z nedávnej minulosti ukazujú, že táto schopnosť načúvať a porozumieť druhej strane je základom, na ktorom stojí, ale aj padá akýkoľvek pokus o úspešnú projekciu mäkkej moci k jej adresátom.“*¹⁹

Pri analýze výstupov vrcholných predstaviteľov V4 smerom k osobe *Si Ťin-chinga* môžeme definovať spoločný menovateľ, ktorým je absencia kritiky voči osobe čínskeho prezidentka a politiky ČLR. Premiér Slovenskej republiky *R. Fico* sa nechal počuť, že je evidentné, že strácame dych v porovnaní s Čínou, na čo budeme musieť zareagovať, lebo „spôsob riadenia, ktorý preukazujeme, je veľmi ťažkopádny, keďže každé štyri roky meníme vládu“.²⁰ *M. Zeman*, prezident Českej republiky, počas svojej návštevy Čínskej ľudovej republiky zaujal slovami: „*Nie je dobré miešať sa do vnútorných záležitostí akéhokoľvek štátu, vrátane Číny. Prišiel som do Číny, aby som sa od Číny učil, ako stabilizovať spoločenský poriadok.*“²¹ Maďarský premiér *V. Orbán*, ktorého Maďarsko je pre Čínu dôležitým obchodným partnerom v Európe, sa vyjadril obdivne k úspešnému rozvoju Číny a artikuloval podporu jej významnej a jedinečnej pozícii na medzinárodnej scéne.²² Pochvalnými slovami na

¹⁹ KOZIAK, T.: *Mäkká moc ako nástroj zahraničnej politiky*. In: DOBIAŠ, D.; EŠTOK, G.; HREHOVÁ, M.: *Politika v kultúre, kultúra v politike - Kam kráčaš demokracia*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2014, s. 80.

²⁰ SOLANIČ, D.: *V čom sa Robert Fico mylí, keď hovorí o Číne*. [online], [cit. 29/05/2018]. <<https://dennikn.sk/978067/v-com-sa-robert-fico-myli-ke-d-hovori-o-cine/>>.

²¹ *Přijel jsem se od vás učit, řekl Zeman v Číně. Doslovný přepis rozhovoru*. [online], [cit. 29/05/2018]. <<https://echo24.cz/a/wBvUC/prijel-jsem-se-od-vas-ucit-rekl-zeman-v-cine-doslovnny-prepis-rozhovoru>>.

²² *Chinese president meets Hungarian PM*. [online], [cit. 29/05/2018]. <<http://en.people.cn/90883/8535517.html>>.

Siho adresu nešetril ani prezident Poľska, A. Duda, keď sa vyjadril: „Nemám pochybnosti o tom, že prezident Si Ťin-pching dokonale rozumie dynamike v našom regióne. Zažívame rýchly rozvoj podobne ako Čína. Vidíme možnosti ako nájsť nové spôsoby financovania ambiciózných infraštrukturálnych projektov v Poľsku a ostatných štátoch strednej a východnej Európy. Čína môže hrať v tomto priestore dôležitú úlohu.“²³

Na základe vyjadrení lídrov štátov Vyšehradskej skupiny môžeme tvrdiť, že *Siho* politika je akceptovaná a inšpiratívna aj v našom regióne. Možnosti ekonomickej spolupráce, vychádzajúce aj z potenciálu projektu Novej hodvábnej cesty, pôsobia na lídrov štátov strednej Európy ako motivačný faktor v budovaní čo najlepších bilaterálnych vzťahov s ČLR. To sa deje aj na úkor kritiky úrovne dodržiavania ľudských práv alebo sporných obchodných praktík, ktorej Čína pravidelne čelí zo strany predstaviteľov iných štátov EÚ alebo predstaviteľov mimovládneho sektora. Čínsky vplyv v regióne strednej Európy v posledných rokoch výrazným spôsobom narástol a osoba *Si Ťin-pchinga*, ktorému priniesol rok 2018 takpovediac neobmedzenú moc, zohráva v tomto kontexte významnú úlohu. Jeho potenciál ovplyvňovať alebo inšpirovať lídrov v našom regióne sa už preukázal. Je preto dôležité upozorňovať na skutočnosť, že politické a ekonomické štandardy štátov Európskej únie sú v mnohom odlišné od tých v Čínskej ľudovej republike a preto by mala byť miera tejto „čínskej inšpirácie“ limitovaná.

Literatúra:

BROWN, K.: *China's World - What does China want?*. Londýn: I.B. Tauris and Co. Ltd, 2017.

²³ FU, J.; LI, W.: *Polish president says Xi Jinping understands central European dynamic*. [online], [cit. 29/05/2018]. <http://www.chinadaily.com.cn/world/2016xixivisitee/2016-06/19/content_25763414.htm>.

- Chairman of everything. [online], [cit. 29/05/2018]. <<https://www.economist.com/china/2016/04/02/chairman-of-everything>>.
- Chinese president meets Hungarian PM. [online], [cit. 29/05/2018]. <<http://en.people.cn/90883/8535517.html>>.
- DENG, X.: *Selected Works of Deng Xiaoping: (1982-1992)*. Peking: Foreign Languages Press, 1992.
- FU, J.; LI, W.: *Polish president says Xi Jinping understands central European dynamic*. [online], [cit. 29/05/2018]. <http://www.china-daily.com.cn/world/2016xivisitee/2016-06/19/content_25763414.htm>.
- How to Make Leaders (How Leaders are made) - Viral Chinese propaganda video [English] 领导人是怎样炼成的*. [online], [cit. 29/05/2018]. <https://www.youtube.com/watch?v=M734o_17H_A>.
- JINPING, X.: *Secure a Decisive Victory in Building a Moderately Prosperous Society in All Respects and Strive for the Great Success of Socialism with Chinese Characteristics for a New Era Delivered at the 19th National Congress of the Communist Party of China October 18, 2017*. [online], [cit. 30/05/2018]. Dostupné na internete: <http://www.xinhuanet.com/english/download/Xi_Jinping's_report_at_19th_CPC_National_Congress.pdf>.
- JINPING, X.: *The governance of China II*. Peking: Foreign Language Press, 2017.
- KISSINGER, H.: *On China*. Londýn, Penguin Books, 2012.
- KURLANTZICK, J.: *Charm Offensive: How China's Soft Power Is Transforming the World*. New Haven, Yale University Press, 2007.
- KOZIAK, T.: *Mäkká moc ako nástroj zahraničnej politiky*. In: DOBIAŠ, D.; EŠTOK, G.; HREHOVÁ, M.: *Politika v kultúre, kultúra v politike - Kam kráčaš demokracia*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2014.
- Pás a stezka místo kritického myšlení*. [online], [cit. 29/05/2018]. <<https://sinopsis.cz/pas-a-stezka-misto-kritickeho-mysleni/>>.
- Přijel jsem se od vás učit, řekl Zeman v Číně. Doslovný přepis rozhovoru*. [online], [cit. 29/05/2018]. <<https://echo24.cz/a/wBvUC/prijel-jsem-se-od-vas-ucit-rekl-zeman-v-cine-doslovny-prepis-rozhovoru>>.

- RUDD, K.: *How Xi Jinping Views the World*. [online], [cit. 29/05/2018]. <<https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2018-05-10/how-xi-jinping-views-world>>.
- SOLANIČ, D.: *V čom sa Robert Fico myli, keď hovorí o Číne*. [online], [cit. 29/05/2018]. <<https://dennikn.sk/978067/v-com-sa-robert-fico-myli-ked-hovori-o-cine/>>.
- YU-SHEK CHENG, J. ; WANKUN ZHANG, F.: *Chinese Foreign Relation Strategies Under Mao and Deng: A Systematic and Comparative Analysis*. Hong Kong : Dept. of Public and Social Administration, City University of Hong Kong, 1998.

AUTORI (v abecednom poradí):

Mgr. Tomáš Dvorský, Katedra politológie, Filozofická fakulta Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach, Slovenská republika

Mgr. Martin Halmo, Katedra verejnej správy, Fakulta sociálnych vied UCM v Trnave, Slovenská republika

Mgr. Matúš Jankoľa, Katedra politických, vied, Fakulta sociálnych vied, UCM v Trnave, UCM v Trnave, Slovenská republika

Ewelina Kancik-Koľtun, PhD., Department of Political Sciences, Maria Curie-Sklodowska University in Lublin, Poľsko

Mgr. Katarína Kukoľová, Katedra verejnej správy, Fakulta sociálnych vied UCM v Trnave, Slovenská republika

Mgr. Lucia Laczkó, Katedra politológie, Filozofická fakulta Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach, Slovenská republika

Mgr. Katarína Lörincová, Katedra politológie Filozofickej fakulty Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach, Slovenská republika

Mgr. Lukáš Mareček, Ústav medzinárodného práva a európskeho práva, Právnická fakulta Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach, Slovenská republika

PhDr. Matúš Meluš, PhD., Katedra verejnej správy, Fakulta sociálnych vied UCM v Trnave, Slovenská republika

Mgr. Mária Petriková, Katedra politológie, Filozofická fakulta Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach, Slovenská republika

Mgr. León Richvalský, Katedra verejnej správy, Fakulta sociálnych vied UCM v Trnave, Slovenská republika

ZLOMOVÉ OSMIČKY

Zborník príspevkov

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika
v Košiciach

Vydavateľstvo: ŠafárikPress

Rok vydania: 2019

Počet strán: 155

Rozsah: 7,64 AH

Vydanie: prvé

ISBN 978-80-8152-732-6

